

૯૨૬
જા ધ

શ્રી મહાવીરનો-
સામાયિક યોગ
અને તેથી થતા આત્મવિકાસનાં
પદો અને વ્યાખ્યાનો

મંચીજી-સાહિત

પ્રકાશક -

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય

અમદાવાદ

પ્રકાશક

મુ. રૂ. મ. ચરત્ત કાર્યાલય
સ. ભુ. દા. લ., ન. જ. રી
આધીરો અમદાવાદ

1 2 3

4

સ. વ. ૧૯૮૭
મુદ્રાસવધાસાવાળી બીજી આરતિ

મુદ્રક

મુળચંદ્રમા ત્રીકમલાલ પટેલ
મુ. મ. જ. કા. સ. પ્રો. નંદોજ પ્રે. સ.
પાનકેરનાકા — અમદાવાદ

ૐ શાંતિ

શ્રી વીરપરમાત્માનો સામાયિક યોગા:—

ઉપોદ્ધાત.

દેહગેહની સેવા—સામાન્ય રીતે મનુષ્યનો આખો જન્મારો દેહરૂપી ધરની સેવામાં જ જાયો વલો જતો હોય એમ ધણે જાગે સસારમાં જોવામાં આવે છે દેહ મનુષ્યની સાથે ૨૫-૫૦-૭૫ ૧૦૦ કે ૧૨૦ વર્ષ રહે છે

તેની સેવામાં એ રાત્ર દિવસ જાયો મડયો જ રહ્યો હોય એવું દેખાય છે દેહને ખાવાને અન્ન જોઈએ તેને માટે સવારથી સાંજ સુધી શ્રમ કરતો તે જોવામાં આવે છે, એ દેહને પહેરવાને વસ્ત્ર જોઈએ તેને માટે પશુ અહોરાત્ર પરીશ્રમ વેડતો જોવામાં આવે છે અને એ જ દેહને રહેવાને છાપર જોઈએ તેને પેદા કરવામાં તેની સાથે ઘડી-ચોવીસે કનાક વ્યતીન થયા કરે છે આટલું જ નહિ પરંતુ મનુષ્ય, ખીજા મનુષ્યથી પોતે મોટો દેખાય એટલા માટે પશુ તે અતિશ્રમ કરતો જણાય છે આમ ખાવામાં, પહેરવામાં, વસવામાં અને મોટા થવામાં તેનો જન્મારો જ વહેતો જણાય છે તે બધો દેહગેહની સેવામાં જ ચાલ્યો જાય છે

આટલું જ નહિ પરંતુ કદાચ તેને ખાવાને ઝાઘરા મલ્લા તો તે કસાર મેળવવાને મહેનત કરે છે, એ પશુ તેની મહેનત દેહના માટે છે, કદાચ મહેનત કરતા પહેરવાને ખાદી મલી તો કીનખામ પ્રાપ્ત કરવા પરિશ્રમ વેઠે છે વળી રહેવાને પર્ણકુટી, ઝુપડું, ધર, હવેલી બગનો મહેનત કરતા કરતા મળે તોપશુ તે મહેલ મેળવવા

પ્રયત્ન કરતો અટકે એમ જોવામાં આવતું નથી. આ પ્રમાણે દેહગેહન
સેવા કરવામાં—દેહરૂપી ધરની પરીચર્યા કરવામાં તે બાકી રાખતો
નથી, જે દેહ તેને વિશેષમાં વિશેષ આશરે સવાસો વર્ષ રહી
જાય છે; તે દેહનો તે શુભામ યર્ષ કહે છે, પરંતુ એ દેહરૂપી ધરમાં
રહેનાર, દેહરૂપી ધરનો ધણી જે દેહ જન્મ્યો તેની પહેલાં પણ હતો;
હાલ પણ છે, અને હવે પણ પછી પણ હશે. તેની દરકાર કરતો જરાપણ
જોવામાં આવતો નથી. એટલું જ નહિ પરંતુ દેહરૂપી ધરમાં રહેનાર
કોઈ છે કે નહિ તેની પણ તેને ધણે ભાગે ખબર હોતી નથી, એટલે
કે દેહને જ હું માને છે અને દેહના જન્મને પોતાનો જન્મ, દેહના
વૃદ્ધપણને પોતાનું વૃદ્ધપણ, દેહના બ્યાધિને પોતાનો બ્યાધિ, અને
દેહના મરણને પોતાનું મરણ સમજે છે. આમ દેહને હું માનનારને
શાસ્ત્ર બહિરાત્મા કે નિશ્ચય મિથ્યાત્વી કહે છે, અને દેહગેહર્મી
રહેનાર દેહથી જે જુદો છે, એમ સમજનારને સમ્યક્ત્વવાન કહે છે.

દેહગેહના ધણીનું દર્શન—જ ન્યારે દેહમાં તેનો ધણી
હોય છે, ત્યારે તેનો દેહ ચક્રચક્રો દેખાય છે. અને ન્યારે તે એ
દેહરૂપી ધરમાંથી રવાનો થાય છે, ત્યારે તેનો દેહ ચોટીવારમાં કાલો
મેશ થઈ જાય છે. એટલું જ નહિ પણ તે ગંધાવા ભાગે છે અર્થાત્
જ્યાં સુધી એ દેહનો ધણી એ દેહરૂપી ધરમાં હોય છે ત્યાં સુધી
તેની આમડી તેજવાળી દેખાય છે, અને તેમાંથી કોઈપણ પ્રકારની
દુર્ગંધ નીકળતી નથી, હવે આત્મમિત્ર વાચકે કે દેહમાં કોણ હવે કે જેથી તેને અણાવે દેહ
અને સદ્ભાવે દેહ

પોતે (તત્ત્વમ્) દેહ
માલિક. એવા દેહ તો તે
તમે ઘણાં બાંધ્યાં અને
બાંધનાર તેનાથી જુદો જે
વ દેહગેહના ધણી

મોટી નગરી ને કાંઈ હોય તો એમી લાખની વસ્તીવાળી લેડન
 નગરી છે પચ્ચમ જર્મની દાલ ત્યા રાજ્ય કરે છે, તેમના રાજ્યમા
 એવો દુનિયાનો કોપ્રપણ દેશ નથી કે જેમા સૂર્ય કદાપિ પશુ
 અસ્ત થતો હોય અર્થાત્ તેમના કોઈ કોઈ દેશમા તો સૂર્ય ઊગેવો જ
 હોય એ પચ્ચમ જર્મનીના અલંકારો, લેડન ટાવરમાં લોકોને
 નેવા માટે ગખવામા આવે છે, એ અલમરોમા સર્વથી મેટ ને
 હીરો છે તેને કોહીનુર (પ્રકાશનો પર્વત) કહે છે એ જ
 કોહીનુરને કોઈ કોસ્તુભમણિ કહે છે એવી દતમ્યા છે કે જેનો
 એ હીરો હોય તે ચક્રવર્તી ગાય, એ હીગની કીમત સાડાચાર કરોડ
 રૂપિયા છે પરંતુ આત્મપ્રિય મનુષ્ય ! એ કોહીનુર નેવાને કદાચ
 આખ ન હોય તો તે કોહીનુરની કીમત શી ? વિચાર કરતાં
 તને જણાશે કે કુટી બદમ, ત્યારે જે ચમુરૂપી હીરાથી કોહીનુર
 અને એવા અનેક હીરાઓ દેખાય છે, એ ચમુરૂપી હીરાની કીમત
 શી આકે ? ધારો કે એ ચમુરૂપીની કીમત સાડાચાર અબજ છે
 હવે જરા વિચાર કરો કે—કદાચ ચમુરૂપી હોય—ચમુરૂપી રત્ન હોય,
 સામે કોહીનુર હીરો પણ પડેલો હોય પણ ને તમે શરીરમા ન હો
 તો તમારા ચમુરૂપી, જેની કીમત સાડા ચાર અબજ આપણે આંકી
 હતી તે પણ શું કામનું ? એની કીમત પણ આપણે કોહીનુર
 પ્રમાણે આપણે શરીરમા ના હોઈએ તો પુત્રી બદમ છે ત્યારે આ
 વાતનો સાર એ થયો કે—અધી કીમત આપણે પોતે શરીરમા
 હોઈએ, તો થાય છે અને ના હોઈએ તો નથી થતી. હવે જ્યારે
 કોહીનુરની કીમત આપણે સાડા ચાર કરોડની માડી હતી, આંખરૂપી
 રત્નની કીમત માત્ર ચાર અબજની માડી હતી, તો દેહરૂપી ધરમા
 રહેનાર જે ચમુરૂપીને તેમજ કોસ્તુભમણિને જોઈ રહ્યો છે તેની
 કીમત સાડા ચાર પરાઈ ગણીએ તો ખોટું શું છે ? આશ્ચર્ય તો
 એ જ છે કે બહાર દેખાતા કોહીનુરમાં કે બહારના પદાર્થમા મનુષ્ય
 મોહી રહ્યો છે અને તે જણનો નથી, કદાચ

કીમત ગણે છે તો પણ એ ચક્ષુમાં રહી જોનર પોતે-આત્મ તેની કીમત ગણક હોવા છતાં તેની તે દગ્ગાર કરતો નથી આમ ખરે જોતાં જો તે અતર-દષ્ટિ કરે તો તેને આત્માની કીમત ધ્યાન કે જેનું મૂલ્ય અપરપાર છે પરંતુ આપણે સમજવાની ખાતર તેની કીમત સાદા ચાર પરાઈ આકેલી છે આ ઉપરથી સદજ સમજાઈ કે દેહગેહથી આત્મા ભિન્ન છે અને તેની કીમત અપરપાર છે

ક દેહગેહના ધણીની ઉચ્ચાઈ અને મહોદાઈ—જમીનના તલીયાથી ગિરનાર પર્વતની પાયમી ડુકનું શિખર પાય માઈલ એટલે અડી કોય છે માથુસ ડેક તેની ટોચ પર જઈ ત્યાં કી નેમીધરનાં દર્શન કરી શકે છે ચર દત્તાત્રયના પગવા પણ જોઈ શકે છે અને ત્યાં જ બાવાઓ ને લાકડીઓ નાખે છે તેને દગલો પણ તે સામે જુએ છે એટલું જ નહિ પણ ત્યાં ને ધટ બાધેતો છે તેને વગાડવામાં યાત્રા મહાન મમજો છે હવે આત્મત્રિય મનુષ્ય ! તમે વિચાર કરો કે પર્વત પર ચઢતાં પાયમી ડુકના શિખરે તમે પહોંચ્યા ને પાય માઈલ જિયુ હવે અને દજ પણ તમે જો એ વિશેષ જિયુ હોય તો ચડી શકો છો, ત્યારે વિચાર કરો કે તમે જિયા છો કે તે પર્વતનું શિખર ? તે પાય માઈલની જિયાઈએ આવેનું એ પાયમી ડુકનું શિખર ચડતા ચડતા ગિરનાર પર્વતની જિયાઈ પુરી થઈ પરંતુ તમાગ પગની જિયાઈ ને ત્યાં ચડી મથો— તેની જિયાઈ કોઈથી માપી શકાય ? હવે વિચાર કરો કે પર્વત જિયો કે તમે પાતે ? ગિરનાર જિયો કે તમારા શરીરમાં રહેનો આત્મા જિયો ? પરંતુ જો તમે શરીરમાં ના હો તો તમારી જિયાઈ માત્ર પાય ડુક ને જ ધરતી છે અને શરીરમાં હોત, તો પાય માઈલથી પણ તમે વિશેષ જિયા છો આ જિયાઈ એ તમારા શરીરના સામર્થ્યની નહિ પણ તમાગ શરીરથી ભિન્ન એવા આત્માની છે—

૨ આત્મા ઓપવાઈન કુટપટી છે અને પૃથ્વીને પણ

પગમાં રહી માપી શકે છે:—સાંપ્રતકાળની બૃજોજવિદ્યા અને બૃજોજવિદ્યામાં જણાવેલું છે કે પૃથ્વીનો પરિઘ સાડી બાવીશ હજાર માઇલ છે, હવે જો એક માણસ રોજના આઠ માઇલ પ્રમાણે ચાલવા માંડે તો આઠ વર્ષમાં પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરી વળે એટલે કે પૃથ્વી ઊપરનાં સાડી બાવીશ હજાર માઇલ ચાલતાં ચાલતાં પૂરાં થાય પણ તેનો પગ ખૂટી જઈ શકે નહિ. એનો પગ તો હજુપણ બીજા પણ માઇલેને પોતાના પગમાં ઘૂપાવી રહ્યો છે. આ વિચારથી આત્મપ્રિય બંધુ સમગ્ર શકશે છે કે પૃથ્વી તો મનુષ્યના પગમાં ધડી વાળીને સમાઈ ગઈ છે. તેના પગના તળીયામાં સમાઈ રહી છે. એટલું જ નહિ પરંતુ તે એટલો બધો વિશાળ છે કે આખા બ્રહ્માંડને તે બ્યાપવા માંડે તો બ્રહ્માંડ (COSMOS) પૂરું થાય પણ પોતે પૂરો ન થાય. જડ બ્રહ્માંડને માપનાર આત્મા-બ્રહ્મા તો અસંખ્ય માઇલનો છે, પરંતુ એ આત્મા એટલે પોતે શરીરમાં ન હોય તો તેના પગનું તળીયું માત્ર એક કુટુંબ છે. શરીરમાં પોતે હોય તો અમાપ છે અને પર્વતને, પૃથ્વીને, બ્રહ્માંડને માપી શકે એવો તે મહાન છે.

૩. આત્મબળની ઝાંખી.

બહારની વસ્તુઓ બાહ્ય ઇદ્રિયોથી એટલે બહિઃકરણથી અને અંતરની વસ્તુઓ અંદરની ઇદ્રિયોથી એટલે અંતઃકરણથી જોઈ શકાય—જાણી શકાય. આ ઉપર એક દષ્ટાંત લેવું પડશે.

આત્મપ્રિય મનુષ્ય ! તમને પથ્થરો કંઈ જાણાય છે કે પાણી ? સામાન્ય રીતિએ જોતાં તમે એવું કિતર આપશો કે પથ્થર કંઈ જાણે છે અને પાણી પોચું. તમારી સ્પર્શેન્દ્રિય પથ્થર કંઈ દેખાડે છે અને પાણીને પોચું. હવે વાંચનાર આત્મબંધુ ! આપણે એ જ પથ્થર અને પાણીને અંતરદષ્ટિથી જોવાને પ્રયત્ન કરીએ. આપણે અંતરનામા ન્યારે વિચાર કરવા લાગે છે ત્યારે તેના અંતરમાં સ્પષ્ટ દેખાય છે કે પર્વતના કંઈ પથ્થરો ઉપર હેલીબંધ વરસાદ પડતાં તે પર્વતના

પત્થરના કટમ થઈ જાય છે એ પથ્થરના કટકા ઉપર વરસાદ પડ્યા કરે છે ત્યારે તે કટકાના કાકરા થઈ જાય છે અને કાકરા ઉપર પડતા વરસાદનું પાણી એ કાકરાઓને રેતીનું રૂપ આપે છે આમ પથ્થરના કુકડા કરનાર, કુકડાના કાકરા કરનાર અને કાકરાને રેતી બનાવનાર શું વરસાદનું પાણી નથી ? આ ઉપરથી સમજાશે કે બાહ્ય રૂપરેણેન્દ્રિયથી જોડાયાયેલો મધ્ય પથ્થર પાણીથી ભાગી જતો હોવાથી યોગ્યો જણાશે અને પાણી જે યોગ્યું હતું તે મધ્ય જણાશે કારણ કે પથ્થરને તેણે તોડી પાડ્યા !

એક લોખંડો મટકો હોય અને એક પાનામા પાણી ભરી તેમા એ કટકાને મૂકે યોગ્ય દિવસમાં લોખંડો મટકો કટાઈ જશે પણ તેની ઝીણી ઝીણી લાલ રેતી થઈ જશે એટલું જ નહિ પરંતુ રેતી પણ બારીક થઈ જશે આ હિમાયે પાણી લોખંડ કરતાં કંઈ ન થયું ?

એ જ પ્રમાણે વિચાર કરશો તો જણાશે કે ધણા મનુષ્યો બાહ્યદષ્ટિ હોવાથી એમ વિચારે છે કે કર્મ કંઈ છે અને આત્મા યોગ્ય છે કમથી દગાયેતો છે પરંતુ અતરઆત્મા ત્યારે અતર્દર્શિથી વિચારીને જુએ તો કંઈ પાણીની માફક પોચા પત્થર જેવા કર્મને તોડી પાડે છે પાણીદાર એટલે બગવાન આત્મા કર્મરૂપી પર્વતોને વજરૂપ બની તેના બૂકેબૂકા કરી નાખે છે

૪ શરીર અને આત્માનો સબધ; તેમજ શરીરનું વિનાશીપણું અને આત્માનું અવિનાશીપણું—નૃણાક્ષરોમા અ આ વગેરે સ્વરો છે અને ક છ વગેરે વ્યંજનો છે સ્વરો એટલે જેનો ઉચ્ચાર મદ્ય થયા કરે તે અને વ્યંજનો એટલે જેની બીતરમા સ્વર ન હોય તો તેનો ઉચ્ચાર પણ ન થઈ શકે તો બોલી તો કેમ શકાય ! લખવામા પણ તે વ્યંજનો જોડા લખાય આ ઉપરથી

ધકને સમજાશે કે સ્વરના ઉચ્ચાર જેમ શાશ્વત છે નિત્ય છે—અવિ

૭ છે તેમ શરીરરૂપી વ્યંજનમા રહેલો સ્વરરૂપી આત્મા અવિનાશી

જેમ બાહ્યમાં આવેલી વસ્તુનું દર્શન સૂર્યનો ઉદય હોવા છતાં ચર્મચક્ષુ ઉધાડ્યા વિના થતાં નથી તેમ આંતરમા આવેલી મહાન વસ્તુનું દર્શન વિવેકચક્ષુ-વિચારચક્ષુ ઉધાડ્યા વિના થતાં નથી બાહ્ય વસ્તુ આ જગત છે અને આંતરની મુખ્ય વસ્તુ આત્મા છે જગત જડ છે-અચેતન છે આત્મા ચૈતન્યરૂપ છે બહાર આવેલા જગતને આંતરમા રહેલો ચૈતન્યદેવ જેમ જેમ જોઈ રહ્યો છે તેમ તેમ આંતરમા રહેલો ચૈતન્યદેવ પણ પોતાના વિચારચક્ષુથી પોતાને પણ જોઈ રહ્યો છે જેમ દીવાને જોવા માટે બીજા દીવાની જરૂર પડતી નથી પણ એ જ દીવાના પ્રકાશથી દીવો જેમ જોવાય છે તેમ આત્માને જોવાને બીજા જ્ઞાનપ્રકાશની જરૂર નથી પરંતુ આંતરમા રહેલો જ્ઞાનપ્રકાશ જેમાંથી એ પ્રકાશ વહી રહ્યો છે તે આત્માને પણ જોઈ રહ્યો છે જેમ દીવાનો પ્રકાશ એ દીવાનો ગુણ છે તેમ આત્મામાંથી નીમ્જાતું જ્ઞાન એ આત્માનો ગુણ છે

ઉપર ઉપમદ્વારમાં લખવાનું કે આત્મા અવિનાશી છે મહાનમા મહાન છે અમાપ છે બળવાનમાં બળવાન છે સવજ્ઞાનમા શિરામણી છે અને અનવધિ મુખ સંપૂર્ણ છે આ વાતનો અનુભવ શ્રી વીરમ જુના સામાયિકને આદર્શ રાખી જે સાધક શિશુઓ તેનું અનુકરણ કરશે તેને અનુભવ થશે એમ જાવના કરવામા આવે છે

સામાયિકને આચારમા મૂખતા જે જે રહુરહ્યો થયો તેને વ્યક્ત કરવાનો અર્હો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે માટે સિદ્ધસિવેવાર આ સેખ હોવાનો સંભવ નથી પરંતુ સામાયિકને જીવનમા ઉતારનારને આ રહુરહ્યો મોક્ષ માગની દિશામુગ્ધ થાય એવો સંભવ છે

આ પુસ્તકના મુખ્યમા આ સામાયિકની ઉત્તમતા વધાશક્તિ મમજી રોઠ ભોળાભાઈ જેસીમજીએ પ્રત ૧૦૦૦ તેમજ આત્મબુધ્ધિ ભાઈ સારાજીએ મોદીએ પણ પ્રત બીજી ૧૦૦૦ નો ખર્ચ આપ્યો છે

સામાયિક—આત્મવિકાસ

(Perfection)

અંશપ્રવેશ-

પંચાનયન ધર્માનુષ્ઠન-જૈન ધર્મમાં જે ધર્માનુષ્ઠાન-જે ધર્મવિધિ- જે ધર્મક્રિયા-અને જે ધર્મન્યાયાગ મોક્ષરૂપી સાધ્ય અર્થે કે પરિપૂર્ણતા પામવાને કરવાનો છે, તેના શ્રીમદ્ હરિભદ્ર આચાર્યે પાંચ પ્રકાર નીચે પ્રમાણે જણાવ્યા છે—

૧ પ્રશ્નિમાન=સાધ્ય, ઉદ્દેશ Aim

૨ પ્રવૃત્તિ=સાધન- વિધિ Means to end

૩ વિપ્રજય=અત્રીસ દોષોનો પરાજય

૪ સિદ્ધિ=મોક્ષ પૂર્ણતા Perfection

૫ વિનિમય=પૂર્ણતા મિલ્લ થયા પછી જે સાધનવડે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી તે સાધન અન્યને જણાવવું અન્યને એ ફળનું દાન. Self-dedication.

સાધ્ય-ઉદ્દેશ —શ્રી વીર પરમાત્માએ સામાયિક યાગિત્રવડે આત્મવિકાસની પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી, અનતમાન, અનતર્શન, અનત-ચારિત્ર, અનતવીર્ય અને અનંતઆનંદ પ્રાપ્ત કર્યા અને એ અનન્ત ગુણો પ્રાપ્ત કર્યા પછી— સાધના પૂર્ણ થયા પછી તેઓશ્રીએ જૈન શાસન એટલા માટે રચાધું કે, મનુષ્યોને એ સામાયિકતા સાધનથી તેઓશ્રી આત્માના અનંત ગુણો પ્રગટ કરાવવા જનતાને માર્ગદર્શક થઈ શકે

સાધન—(પ્રવૃત્તિ) સામાયિકની ક્રિયા

પ્રત્યેક ધર્મના એ ધર્મના અનુયાયી કે પાળ-

નારાયણે આલ્લંકૃત દોષ છે. શ્રી જૈન ધર્મ પાઠનાગ્રંથોને શ્રી
જિનેશ્વર ભગવાનનું-શ્રી મહાવીર દેવામીનું આર્ચિક ચરિત્ર
આપણા ધર્મ જીવનમાં આલ્લંકૃત દોષો નહીં.

જૈનોનું આદર્શ સામાજિક

જૈનોનું આદર્શ સામાજિક તે શ્રી મહાવીર દેવામીનું સાચું વંશ;
અર્થાત્ શ્રી મહાવીર દેવામીએ મુક્તિનું-પૂર્ણતાનું-મહાન આનંદનું
અભ્યાસ શુભનું મુખ્ય સાધન સામાજિકને મળ્યું છે; એમ શ્રી
આચાર્યમહાશયમાં આરંભ તેઓએના ચરિત્ર ઉપરથી જાણી શકીએ.

શ્રી આચાર્ય મુનિમાં જન્મ્યું છે ૩-૧૧ તે ૩૧૯, તે મમલે
શિવાગાના પ્રથમ મામે એકાદે માર્ગગીર્ષ માસે પ્રથમ પુત્રે માનકર
વદ દમનના સુવત્ નામના દિને વિજય સુદ તે જગન્નાથમુની
નમ્મવનો યોગ આવતાં, પૂર્વમાં જાણ વળતાં, ઉદ્યા પદોત્તમાં પદ્મી
વચરના જે ઉપવામે-યોગિદ્વાર જદ ઉપવામે એક જન્મપારી સદસ-
તાદિની ચંદ્રમણા નામની સિનિયા (પાલખી) ઉપર ચડી દેવ મનુષ્ય
અમુરોની પર્વદાએ સાથે થાણનાં ચાલતાં દરિયાકુંડપુર નગરના
મધ્યમાં થાણે જ્યાં જાણખંડ નામનું જીતાન છે, ત્યાં ભગવાન
આત્મા. જાવીને જમિયાળી એક દાય જમી સિનિયા રથપી પીમે
ધીમે પૂર્વાભિમુખે સિંદાસનપર બેઠી આજરજ - અસંકારો ઉનાગવા
લાગ્યા. ત્યારે વેશવજુ દેવે ગોપીદામને રહી મુરો વચ્ચમાં ભગવાનનાં
તે આજરજો-અસંકારો મદજુ કરી.

પછી ભગવાને જમણા દાઘથી, મરનાના જમણા હોદાનો અને
ડાળા દાઘથી, ડાળા હોદાનો પંચમુલિએ લેણ્ય કર્યો. રોકે-દ્રે ત્યારે
ગોપીદાસને રહી, ભગવાનના તે હોદા રત્નપાગમાં મદજુ કરીને
ભગવાનને જણાવીને દ્વીરસમુદમાં પદોત્તયાગ્યા.

૧ સુવત નામના દિને પ્રભુએ સામાજિક નામનું પોતાના
... ૧ સુવત સાધન અંગીકાર કર્યું.

આ પ્રકારે ભગવાને પચ્ચમુષ્ટિએ લેવાય કર્યા પછી સામાયિક ચાગ્રિ લેવાનો હગવ કર્યો, અને નીચે પ્રમાણે સામાયિક ચારિત્રનો ઉચ્ચાર કરવા, પ્રથમ સિદ્ધ ભગવાનને નમસ્કાર કર્યો નમો સિદ્ધાણ સિદ્ધોને નમસ્કાર હો !

સામાયિકના પાઠોનો ઉચ્ચાર*

કરેમિ સામાય—(હું સમતામાં—મમભાવમાં રહીશ) સદ્ગત મે અકરણિજ્ઞ પાવકમ્મ ॥

(ટાઇપણ પ્રકારનું પાપ નહિ કરીશ,) અર્થાત્ આજન્મી સમ-ભાવમાં રહી—આત્મભાવમાં રહી—શુદ્ધ સ્વભાવમાં રહી ટાઇપણ પ્રકારનો પાપબ્યાપાગ નહિ કરીશ એટલે કે મારા મનને મારા વચનને મારી કાવાને પાપબ્યાપાગમાં જતા સર્વથા અટકાવીશ !

આ પછી પ્રભુએ માડા બાગ વર્ષ અને ત્રણ અકંવાડિયા મુધી નમભાવરૂપ સામાયિકમાં ગદ્દી સર્વ પાપનો મર્વથા નાશ કરી, કેવળજ્ઞાન, કેવલદર્શન, (અર્થાત્ પૂર્ણજ્ઞાન પૂર્ણદર્શન) અનંત આનંદ અને અનંત વીર્ય પ્રાપ્ત કર્યા

* આ સામાયિક ઉચ્ચારતી વખતે શ્રી મહાવીર સ્વામીએ કરેલો હૃદય લંકાપ —

“ મુજઆત્મ વિકાસ કરીશ સદા દર એક પળે ધરી તત્પરા, મુજ સધ્ય વિષે યનિ કાઇ નડે, મનનાય શરીર તણી જરીએ, પ્રકૃતિ ઝટ દૂર કરીશ વળી, બસ જીવ સંગેસટ યત્ન કરી ॥

આપણે પણ સામાયિકમાં હોઇએ તેટલો વખત મુધી આ પદને યથાશક્તિ વર્તનમાં મૂકવા પ્રયાસ કરવો

સામાયિક લઇ લીધા પછી આ નીચેના પદનું સ્મરણ કરવું,

“ ટાપાથી કાઇ નવ કરવું, મૌનપણે સ્થિર બેસી રહેવું

બાસ અબ્યંતર વિચારને અટકાવવારે—

બાલા બહેલો બહેલો લાગ તું એવા ધ્યાનમારે ”

૧=મહાનુભાવ સાધુ સાધ્વીઓ પણ શ્રી પ્રભુની પેડે સ ત્યાગ કરી સામાયિક અંગીકાર કરે છે.

મામાયિકનો ઉપદેશ

જે માધન વડે પોતાને કેવળ જ્ઞાનાદિ અનત મનુષ્ય પ્રાપ્ત થયા તે સાધનનો પ્રચાર કરી નિનિમિષ કરવા શ્રી પ્રભુએ ધર્મ રૂપ તીર્થનું^૧ સ્થાપન કરુ-શ્રી મનની ગચના કરી.

સામાયિક ચારિત્રનો ઉપદેશ કરતા પ્રથમ મદાનતનો અને પછી અનતનો-જનશ્રવ સુધી સામાયિકનો અને પછી મનુષ્ય (જ્યાં સુધી નિયમ દોઃ ત્યાં સુધી) મામાયિકનો બાંધ કરી જનશ્રવ સુધી સામાયિક અપીગર કરનાગએ પ્રભુએ યથાપણ તીર્થમાં સધમા, મર્મથી ત્યાગ કરનારા સાધુ-સાધ્વીઓ ગણવા અને દત્તવર-થોડા વખત માટે સામાયિક સેનાગ આવડા અવિમગ્નો આમ શ્રી પ્રભુનું તથા મનુષ્ય સધરૂપે સ્થપાયું.

ધર્મ આવશ્યકો

જેનોમા આવશ્યક કરવાની ક્રિયાઓને-રિધાનોને-અનુગ્રાનોને વિધિઓને આવશ્યક એટલે આવશ્યક કરવાની ક્રિયા કરે છે એવા આવશ્યકો છે જે જેમા પ્રથમ સામાયિક જે એક પ્રકારે આ છએ આવશ્યકોનો સામાયિકમા સમાવેશ થાય છે જે આપણે આગળ ઉપર જોઈશું.

સાધુ સાધ્વીઓનું સામાયિક

નીચે નમારો માન સાધ્વીઓનું સામાયિક રચાય એટલે કે સામાયિક તત ઉચ્ચરાવતા તેઓના માટે આ પ્રકારે સામાયિકનો પાઠ પ્રવર્તે —

વરેમિમેતે સામાયિક—હે ભગવન! હું મમતારૂપ સામાયિક ચાગિત લઉં છું.

૧=Religious Brotherhood સધ, સમાજ

સર્વ સાવજ્ઞ જોગં પચ્ચસ્સવામિ—

સર્વ સાવજ્ઞ વ્યાપારનો ભાગ કરે છું, જાવ જોવાણ જ્યાં મુખી
અહુ ત્યાં મુખી

તિવિહ તિવેદેણ—તથા કારણે અને નય યોગે એટલે કે

મજ્ઞાન લાયાણ, કાર્યેણ—મને, વચને અને કાયાએ—ન કરેમિ
ન કાર્યેમિ કરતાપિ મદ્દ મ સમણુઝ્ઞાણામિ—ખરે નહિ કે હુ નહિ,
અને અન્ય કરતા હોય તેને રહુ મારું નહિ

તસ્સ મત્તે પઢિકમામિ—નિંદામિ—

મારિહામિ—અપ્પાણં વોસિરાપિ—

હે ભગવાન ! તે (પાપઆપારથી) હું નિર્વર્તુ છું નિહુ છું મર્દુ
છું, તેવા મહિરાત્મભાવને વોસીરાવુ છું (અર્થાત્ ગયા કાળમા મારાથી
પાપવાળી વ્યાપારની પ્રવૃત્તિ થઇ હોય તેથી હું પાડે હકુ છું આત્મ
માક્ષીએ તે પાપને નિહુ છું, શરૂતાક્ષીએ તે પાપને મર્દુ છું અને હવના
તેમ ન કરવા માટે માગ આત્માને તેના ભાવનો ત્યાગ કરાવુ છું)

આવક, આવિકાનુ સામાયિકે મત-ચારિત્ર

જેઓશ્રી મહાવીર સ્વામીનુ ઉપદેશેનુ—અગીકાર કરાવેનુ
સર્વવિગતિ—જીવ જીવ મુખીનું સામાયિક (ચારિત્ર) ઇચ્છયોગથી તે
અગીકાર કરી શકયા પણ સામર્થ્ય મોગથી ન લઇ શકયા તેઓને માટે
દેશ ચારિત્રરૂપ આ પ્રકારનો સામાયિક પાઠ પ્રવર્ત્યો—

કરોમિ મત્તે સામાયિક—હે ભગવાન ! હું મમભાવરૂપ—આત્મ
સ્વભાવરૂપ ચારિત્ર (સામાયિક મત) અગીકાર કરે છું.

સાવજ્ઞં જોગ વચસ્વામિ—

પાપ વ્યાપારનો નિલેધ કરે હું

જાવ નિયમ પજ્જુવાસામિ—

જ્યા સુધી નિયમ છે (જોછામાં જોછી બે વી) ત્યાં સુધી
અંગીકાર કરે હું

કુવિદ, સિવિદેન—મેં કે જે એટલે કરે નહિ કરવું નહિ તથા પ્રકારે
મળેનું, જાવાદુ કારવેન—મન, વચન મવાથી તથા પ્રકારે
મ કરેમિ, ન કારવેમિ કરે નહિ, કરવું નહિ

તસ્સ ભોતે, પદિકુમામિ—નિદ્રામિ,

ગરિદામિ, અપ્પાણ વોસિરામિ

હે ભગવાન! પાપવ્યાપારથી એ ૭ ઠાગીએ (પ્રકારે) નિરતું
હું તે પાપવ્યાપારને નિહુ છું તુર સાક્ષીએ પિઠાઈ છું. એવા બાંદ

૧ આવક આવિકા પરિમલ ધાની હોવાથી તથા કરજે સામા
યિક વત હિચ્ચારવાને, પામવાને ધણેભાએ સમર્થ હોય નહિ એટલે
તેમને અનુમોદનની છૂટ તરીકે દાખલા નરીકે સામાયિકમા બેઠેલ
આવક આવિકા ભુએ છે કે મારાથી થોડે છેડે સિનેરીની ચાવી પડી
છે થોડીવારમા યાદ સ્વચ્છ આની તે લઈ સાચવીને હવે મૂકે છે આ
નોંધ સામાયિક નતમા રહેલ આવક, આવિકા મનમા આનદ પામે છે
કે ઠીક થયું કે ચાવી સુરક્ષિત રથાને મુમર્ષ એટલે દહે ચોર લુટારાને
હાથ નહિ જાય આવી રીતે સાંસારિક કર્તવ્યની અનુમોદના થઈ જતાં
વ્રતમાં તૂટી ન લેખાય મારે આવક, આવિકાઓને અનુમોદનની
છૂટ રહે છે

રાત્રિનારને વેસિવાલુ છુ મેરે કે તાલુ છુ, મેરે કે મ નુ-
ભાવમા આવી શુદ્ધ આત્મભાવમા નેચને નિશ્ચય

વિશિષ્ટ શુદ્ધિ

મામાયિક્તુ પચ્ચખાણુ લેના, નાનદીન ને ને ને ને ને
એવો ઉચ્ચાર કરવામા આવે છે કે-
દેહાદિભાવ-બહિરાત્મભાવ છોડી શુદ્ધ આત્મભાવ

મહિસગ્ગ કરવા પૂર્વે પાપની મહિસગ્ગ કરવા
કરવી નેમએ તો જ મહિસગ્ગમા મહિસગ્ગ કરવા
રહી રમય આટવા મારે મહિસગ્ગ કરવા
જીવોની-આપાંસી લાખ જીવાયોની મહિસગ્ગ કરવા
વિરાધના કરી હોય, તે સવ જીવે મહિસગ્ગ કરવા
જીવ્યાવહિય મહિસગ્ગમા આવે છે અને મહિસગ્ગ કરવા
નિવૃત્ત થઈ આતરશુદ્ધિ થાય છે મહિસગ્ગ કરવા
અર્થાત્ સર્વ કૃષ્ણ કૃત્ય, પાપ નિષ્કાર મહિસગ્ગ કરવા

શુદ્ધિ (૧)

રરતે વહન કરતા અર્થાત્ મહિસગ્ગ કરવા
એ ધ્રિયાદિ કુદ્ર જીવોને આપ્યા હોય
ક્યડી હોય આકળ કીડીયાર મહિસગ્ગ કરવા
અને કોણવાના પડ કે જાગા મહિસગ્ગ કરવા
પછી તે જીવ એક ધ્રિયાવાળો હોય
કે પાચ ધ્રિયા

૧૦
૧૧
૧૨
૧૩

કાય
મવા
પુષ્ટ
માદિ

- ૧ એ જીવે મામે આવના અવગણ દોષ,
- ૨ મુળથી હોંક્યા દોષ,
- ૩ મુનિ માથે કે, ભોત માથે ઘસ્યા દોષ,
- ૪ બેળાં કર્યા દોષ,
- ૫ વિશેષ તેઓનું અધન કર્યું દોષ,
- ૬ પતિનાપ ઉપજાવ્યો દોષ
- ૭ થકવી નાખ્યા દોષ,
- ૮ ઉપદ્રવ કર્યો દોષ,
- ૯ એક સ્થાનથી બીજા સ્થાનને મૂક્યા દોષ,
- ૧૦ જીવિતથી ચૂમ્યા ૨. (ખરી નાખ્યા દોષ) એ મર્વ
રિગ્નનાથી ભાજેલું પાપ મિથ્યા દો. ' એવી ધરિવારપિથી ક્ષ
ભાવના કરવી.

વિશેષ આંતર શુદ્ધિ

તરસ જલથી વડે આંતર શુદ્ધિ થાય છે. જે જે પાપખણપારે થયા હોય છે, તેના કારણે જલ ઉદ્ધા દોષ છે, અર્થાત્ કાર્મણ સરી- રમાં હોય છે. માટે જીવેની વિરાધનાથી થયેલા પાપની દુરિવારકરિ વડે મિષ્ટામિ દુહર અર્થાત્ ક્ષમા માત્રી એટલું જ બન નથી. પરંતુ આ તરસ જલથીના સૂત્ર વડે થયેલાં પાપનો પમાતાપ કરવો કે જેથી મન વચન તનના પાપ ધોવાઈ આત્માની વિશુદ્ધિ થાય

અને તથા સમ્યકે જે માયા (કષ્ટ) નિધન (વાસના) મિથ્યાત્વ (ખોટું) એટલે દેહમાં હુંપણું જીવેમાં ગ્હે છે, તેથી રહિત થઈ મર્વ પાપનો નાશ કરવાને અર્થે કાપોત્સયમાં રહી ધ્યાન કરવું થયે

૧—પાણીના જીવ, જમીન ઉપર, અને જમીનના જીવ પાણી ઉપર મૂક્યા હોય, તે તે યોગ્ય વખતમાં તરડી મરણ પામે છે.

સૂચના—આમ મર્વ જીવોની વિરાધનાથી થતા આત્મની વિશિષ્ટ ગુદ્ધિ કરી રહ્યા પછી, આપણા મન, વચન, અને કાયાના યોગમાં એવી આત્મસ્પુરણા થાય કે અનાદિ ક્રોધથી અત્યાગ મુખી ને હું જીવોની વિરાધના કરી રહ્યો હતો, તે હું એની વૃત્તિ ધાગણુ કરું કે, એ સર્વ જીવોની હું મન વચન, કાયાવડે આરાધના સેવા-પૂજા કરે 'સર્વો જીવ કહ શાસનરસી' એવી ભાવના થાય ને પુણિયા આવડે નેટલું પુણ ઉપાર્જન કરે કે તીર્થ દર ગોત્ર નેટલું મહાપુણ્ય ઉપાર્જન કરે એવું અનુમાન થાય છે

કાર્થોત્તમર્ગ દયાન પ્રકાર

જૈન ધર્મમાં તપ બે પ્રકારના કહ્યા છે—

બાહ્ય અને અભ્યંતર અભ્યંતર તપમાં કાષ્ઠસમ્મિધ્યાનનો મહા-વેરા થાય છે કાષ્ઠસમ્મિધ્યાન પ્રવેશ કર્યા પૂર્વે સોળ પ્રકારના આગાર-અપરાધોની છૂટ ગણવામાં આવેલી છે

સામાયિક યોગનો અભ્યાસ કરનાર આત્માથી આગભમાં આ કુદગતી અપવાદની છૂટ રાખે અને જો તેને મેકવા જાય તો કાષ્ઠ-મગ્ગના ધ્યાનથી ચૂકે, પરંતુ સામાયિક યોગનો યોગાર્થી મતત અભ્યાસ કર્યા કરે તો એ સોળ આગારમાંથી ઘટાડના, વટાડતા માન બે આગાર એટલે કે ઉચો શ્વાસ અને નીચો શ્વાસ કાષ્ઠમગ્ગમાં સેવા પડે એ સિવાયના બીજા તમામ આગાર દળી જાય છે

કાષ્ઠસમ્મિધ્યાન પ્રવેશ કર્યા પૂર્વે, જરીરને સ્થિર રાખવા કાચ ઠાળળ વાણીને મૌન રાખવા, મોળિજ અને મનને ધ્યાનરથ ગણવા જ્ઞાણે એ પાઠો વડે પ્રતિજ્ઞા કરી શ્રી જિનેશ્વર મહાગજેનું પુણ્ય આવબન સેવા ઉજમાન થાય છે પરંતુ તેમ કરવા પૂર્વે અનાદિ

કાળથી શરીરને ધારણ કરતો હું જીવ એ શરીર-કાયા, (દાનનથી પણ આ શરીરમાં રહ્યા આત્મા (પ્રજ્ઞા) સાક્ષી છું એવે અતરાતમભાવ રાખી કાલિસમયમાં પરમાત્માએનું ધ્યાન ધરવું એ એ ધ્યાન ધરવાનું જોગસા નામના સૂત્રમાં આવ્યું છે

એ સોકને ઉઘોત કરનારા, કર્મરૂપ તીર્થને-મધને-ભાતુભાવને સ્થાપનારા એવા શ્રી અરિદ્વંતેનું-ચોવીશે તીર્થકરાનું અને અતીત અને અનાગત કાળમાં યનારા તીર્થ કરેનું કીર્તન કરીશ

આમ કહી વર્તમાન ચોવીસીના તથા જૂત અને ભવિષ્યકાળના તીર્થ દરેને વ ન કરવું

એ પ્રમાણે પ્રભુનું ભાવ સ્તવન કરવું કે જે પ્રભુએ કર્મમંત્રરૂપ જરા અને કર્મમંત્રરૂપ મત્સ્યનો ક્ષય કર્યા છે તે ચોવીસે પ્રભુઓ મા । ઉપર પ્રસન્ન થાઓ, કે જેથી હું જરા મત્સ્યરૂપ કર્મરૂપનો અને નને ઉત્પન્ન કરનાર કમનો જય કરી આપના જેવો અમન થાઉં

જે પ્રભુઓનું હું કીર્તન કરું છું જેને વદન કરે છું અને જેનું હું ભાવ પૂજન કરે છું તે પ્રભુઓ અને આરોમ્યતા આપે। દુઃખક સમગ્રત્વ આપે। અર્થાત્ પરમ શુદ્ધ આત્મ સ્વભાવ આપે। અને ઉત્તમ સમાધિનું-વરદાન પૂર્ણ માસાત્માર જેમાં છે, એવી નિર્વિક પ સમાધિ આપે।

વળી જે પ્રભુઓ ચત્રોથી પણ નિર્મળતા છે (કેવળ દર્શન વાળા છે) જે પ્રભુઓ સૂર્યોથી પણ અધિક પ્રકાશ કરવાવાળા છે (કેવળજ્ઞાનવાન છે), અને જે પ્રભુઓ સ્વયંજૂગમણ સમુદ્રના જેવા ગભીર છે (જે પ્રભુઓ સ્વસ્વરૂપાનંદમાં સદા રમણ કરી રહ્યા છે) તે પ્રભુઓ-સિદ્ધ પ્રભુઓ અને આપના સગી મિત્રિ આપે।

ધ્યાન કરતા કાલિસમય ધ્યાનનો ધ્યાની સાધક જ્યારે પોતાને

બૂલી પોતાના ખ્યેવમાં લીન થાય છે ત્યારે સર્વ પાપની નિર્ધાતનાને અર્થ કરેલું કાઉસગ્ગ ધ્યાન સર્વ પાપનો નાશ કરે છે; એટલું જ નહિ પણ પ્રભુઓમાં જે ગુણો પ્રગટ હોય છે, તે ગુણો કર્મરૂપ આવરણોને ખસેડીને પ્રગટ થાય છે.

આટલું તો સાધક સમજી શકે એવું છે કે જે વેળા આ પ્રકારે પ્રભુના ગુણોમાં નમન, પૂજન, સ્મરણ કરે છે, તે વેળા તેમના આત્માના પરિણામ ઘણા ઉચ્ચ થાય છે. શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ પણ કહે છે કે, અંતરાત્મ થઇ પરમાત્માની ભાવના કરવી એ આત્માને પરમાત્માને અર્પણ કરવાનો માર્ગ છે. જેને તે અર્પણ થાય છે તેવો તે બને છે.

આગારો (અપવાદો)

કેટલાક શારીરિક વિકારો એવા હોય છે કે, સામાયિક યોગના જઘન્ય અભ્યાસીઓને સ્વાભાવિક જેવા થઈ ગયેલા હોય છે. માટે શાસ્ત્રકારોએ કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં પણ અમુક આગારો, અપવાદો કહ્યા છે, અને એ આગારો આ પ્રમાણે ગણાવ્યા છે:—

ઉંચો શ્વાસ લેવાયે કરી, નીચો શ્વાસ લેવાયે કરી, ખાંસીએ કરી, છીંક આવવાથી, ખગાસું ખાવાથી, ઝોડકાર ખાવાએ કરી, વાયુ સંચાલને કરી, ભરતી આવવાથી, પીતના ઉછળા વડે મૂઝાં આવવાથી, અંગનાં અવયવોની સૂક્ષ્મ હીલચાલથી, સૂક્ષ્મ સ્લેષ્મના ચલનથી, અને સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિના સંચલનથી, ઇત્યાદિ^૧ અપવાદો થઇ જાય

૧ આગ લાગી હોય; સર્પ વિગેરે દ્વિંસક પ્રાણીનો ઉપદ્રવ હોય; ચોરાદિનો ભય હોય અને રાજનો ભય હોય તો તે વખતે સ્થાનાંતર કરતાં મારે અખંડ હો !

તો મારા કાઉસંગ્ગ ધ્યાનમાં લખ ન હોય એમ ધ્વજી માધક
કાઉસંગ્ગમાં પ્રવેશ કરે છે ?

સામાયિકની પૂર્ણાવૃત્તિ

સામાયિકયજ્ઞોત્તો-એ સૂચથી માધક-આવક આવિકા સામા-
યિકની પૂર્ણાવૃત્તિ કરે છે અર્થાત્ ન્યા સુધી સાધક સામાયિકમાં એટલે
સમનાપૂર્વક યાન દર્શન ચારિત્રમાં હોઈ પોતાની પ્રતિષ્ઠા, નિયમને
પરિપાસે છે, ત્યાં સુધીમાં તો તેના અશુભ કર્મો છેદાઈ જાય છે.
વળી જે આવક પાચમાં શુશ્રુસ્થાનકે પોતાની સામાયિક કરી ગયો
છે, એટલે વખત તે પ્રાચે સાધુના જેવો એટલે છૂટા શુશ્રુસ્થાન
વાળા સાધુની ભૂમિકા ઉપર જાણે ચડયો હોય તેવો લાગે છે એને
કે બે ધડીના સાધુ જેવો આવક પણ હોય છે *

૧ વિશેષ સૂચના—પરંતુ ધ્યાન, અભ્યાસે વધતા વધતા માધક
કનો કાયલાવ દ્વંદ્વ અંતરાત્મભાવ થઈ પરમાત્મભાવમાં એવો તક્ષીન થઈ
જાય છે કે, દેહનું જ્ઞાન તેમને દૂર થઈ જાય છે, એટલે દેહ મંત્રથી
આ આગારો જે ઉપર ગણાવ્યા છે તે આગારો આવતા રહેતે રહેતે
નષ્ટ પડી જાય છે, કારણ કે આત્મા એક વેળાએ બે ક્રિયા કરી
શકતો નથી, (એટલે એક આગાર સેવવાનું અને બીજું પરમાત્માનું
અખંડ ધ્યાન કરવાનું કામ)

* આપણા જૈન સમાજમાંના ચતુર્વિધ સવર્માંથી જે આવક,
આવિકાનો આત્મીય શ્રામદાત્રીર આમીનું સામાયિક કે આત્માનો પૂર્ણ
વિમસ હોય છે તેમજે તો પોતાના શુદ્ધ પરિણામ કે શુભ પરિણા-
મના માટે સાતમાં કે અગ્રમત શુશ્રુસ્થાનકની, આઠમાં કે અપૂર્વ
શુશ્રુસ્થાનકની નવમાં કે અનિવૃત્તિ શુશ્રુસ્થાનકની દસમાં કે

આજ સામાયિકમાં જ્યારે જેવું સમ્યક્ દર્શન, જેવું સમ્યક્ જ્ઞાન હોય છે તેવું જ્યારે સમ્યક્ ચારિત્ર મધ્યે ત્રણે ઉત્કૃષ્ટ સમ પ્રમાણમાં આવે છે, ત્યારે એ ત્રણે ઉપયોગો એકત્ર થઈ પ્રગતિવાન સાધક ક્ષીણ-મોહ પહોંચી કેવળ જ્ઞાન દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે એટલે કે છેવટે પોતાની સામાયિકના આદર્શરૂપ શ્રી વીર પ્રભુના સામાયિકમાં તક્ષીન થાય છે.

આ સામાયિક કે આત્મવિકાસમાં, આત્મોપયોગ-અતરાત્મોપયોગ જ્ઞાનાદિ ગુણોપયોગ એટલેા ઉત્તર છે કે આ કુશળ સાધકને કુખ્યે ઉપસર્ગો પરિપક્વ બનશે બીજા સ્પર્શ કરતા ન હોય અને પોતાનો આત્મા શાંત આનંદમાં મ્હાનતો હોય એમ લાગે છે, આટલે આવ્યા પછી તેરમાં અને ચૌદમાં ગુણસ્થાનની ભાવનામાં પ્રવેશ કરવા પ્રયત્ન કરે છે અને યોગને સ્થિર કરી અતુલ્ય તેનો વિચિત્ર કરી એ કુશળતા સાધક તે ગુણસ્થાનકોથી પર એવી ગુણસ્થાનાતીત

સુક્ષ્મરૂપરૂપ ગુણસ્થાનની જારમાં કે ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનની ભૂમિકા ઉપર ચઢવા તે તે ગુણસ્થાનકવાળું સામાયિક કરવા પ્રયત્ન કરે છે.

શ્રી સાધુ મહાગજની સામાયિક કરતા સમ્યક્ દર્શનની બહુલતા અને સાધુ મહારાજના મહાવ્રતની ભાવનામાં સાધક સ્થિરતા પામતો રહે છે.

શ્રી ઉપાધ્યાય મહાગજની સામાયિકની ભાવનાવાળો સમ્યક્ દર્શન ઉપરાંત સમ્યક્ જ્ઞાનની ભૂમિકા ઉપર ચઢે છે અને પચ્ચ મહાવ્રતની ભાવનામાં સામાયિક વેળાએ તો વિશેષ દૃઢ થતો રહે છે.

શ્રી આચાર્ય મહારાજની સામાયિકની ભાવનામાં સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાન ઉપરાંત સમ્યક્ ચારિત્રની ભાવનાની બહુલતા રહે છે અને પચ્ચ મહાવ્રતની ભાવના પરિપક્વ અવસ્થાએ પહોંચે છે.

અવસ્થાની એટલે કે સિદ્ધાવસ્થાની ભાવનાઓએ પહોંચે છે, કારણ કે સામાયિક એ જ શુદ્ધાત્મા છે

‘ સામાયિક તે જ આત્મા ધારો શુદ્ધો અર્થ ’

ઉપમહાર

આપણા માનવજીવનમાંના ધાર્મિક જીવનનો આદર્શ શ્રી મહાવીર જીવન છે અને એ ધાર્મિક જીવનમાં પણ આપણી એટલે આવકોની સામાયિક વેગાએ પણ શ્રી મહાવીરસ્વામીની સામાયિક આપણી ધાર્મિક સામાયિકનો આદર્શ છે

દ્વે આત્મમિત્ર સામાયિકસ્થ આત્મ મિત્ર બન્યો અને ભાષ્યો । સામાયિક કગ્તી વખતે પ્રભુ શ્રી મહાવીર સાધુ અવસ્થામાં એટલે છદ્દા અને સાતમા ગુણુસ્થાનમાં એટલે પ્રમત્ત અપ્રમત્ત ગુણુસ્થાનને કેવું સામાયિક કગ્તા હશે તે અનુમાન કરી તેવું સામાયિક સ્વવાની ભાવના કરવી

આમ કરવા મઠી આપણી એ સામાયિકમાં સુદર ધારણા થશે એ ધારણા કરતી વખતે એકમે આઠ વખત નમામિ ધીર ગિરિસાર-ધીરમ્ એ મનનો જાપ કરવો

જાપ એવે પ્રકારે કરવો કે વાણી જાપના શુદ્ધ ઉચ્ચારમાં, કણુ-ત્રિય એ જાપના મધુર શ્રવણમાં અને મન એ છદ્દે માત્રમે ગુણુસ્થાનને રહેલા પરમાત્મા શ્રી મહાવીર સ્વામિના સામાયિકમાં રમણું રહે એ પ્રમાણે આપણો અતરાત્મા એ ગુણુસ્થાનની ભાવના કરે છે

આજ પ્રકારે તેઓશ્રીની ઉપાધ્યાયની અવસ્થાની વિશુદ્ધિવાળી સામાયિકની ભાવના કરવી

તે જ પ્રમાણે તેઓશ્રીની આચાર્યપણાના વિશુદ્ધિવાળા ગુણુસ્થાનના સામાયિકની ભાવના કરવી

એ જ રીતિએ શ્રી મહાવીર સ્વામીની એટલે શ્રી અરિહંત અવસ્થાની એટલે તેરમા ચૌદમા ગુણસ્થાનકની ભાવના કરી સામાયિક કરવું.

ત્યાર પછી શ્રી મહાવીર સ્વામી સિદ્ધ અવસ્થામાં જે સામાયિક સ્વરૂપે છે (" સામાયિક તે દિ આત્મા ") તે અવસ્થાની ભાવના કરી સામાયિક રહેવું.

આ પ્રકારે શ્રી મહાવીરની પંચવિધ સામાયિકની ભાવનાઓ આપણી સામાયિકના સમયને રૂઝે પ્રકારે ઉપયોગમાં લે છે કે જેથી ક્રમે ક્રમે તે અવસ્થાએ ધ્યાન અને સમાધિ સુધી પણ પહોંચી શકાય. વિ. વિ.

આત્મમિત્ર વાંચકો ! જે જે સામાયિક કરતાં સ્ફુરણો પ્રશમાંશને થયાં છે તે લખવા કેટલેક અંશે પ્રયત્ન કર્યો છે. અને સામાયિકની ક્રિયામાં પદે પદે-શબ્દે શબ્દે જે ઉપયોગ હોય, અર્થ વિચારે ભાવ વિચારવામાં આવે તો આત્માનંદ કે પ્રશાન્તવાહિતા એની મેળે જ પ્રાપ્ત થશે એ નિર્ગિવાદ છે, આથી શું થશે ? યત્ર યત્ર મનો યાતિ તત્ર તત્ર સમાધયઃ ।

સૂત્ર પાઠો.

નમસ્કાર સૂત્ર ૧

નમો અરિહંતાણં=શ્રી અરિહંત (પરમાત્મા)ને નમસ્કાર થાઓ.

નમો સિદ્ધાણં=શ્રી સિદ્ધ (પરમાત્મા)ને નમસ્કાર થાઓ.

નમો આયરિયાણં=શ્રી આચાર્ય (મહારાજ)ને નમસ્કાર થાઓ.

નમો ઉપજ્ઞાયાણં=શ્રી ઉપાધ્યાય (મહારાજ)ને નમસ્કાર થાઓ.

નમો લોષ સદ્ય સાહુણં=શ્રી લોક ક્ષેત્ર મધ્યેના સર્વ સધુઓનો નમસ્કાર થાઓ.

પસો પચનમુકારો=એ પાચેને કરેલ નમસ્કાર,
 સત્પાત્રપ્પણાસનો=સર્વ પાપનો સત્થા નાથ કરનાર છે
 મગગણ ચ સર્વેસિં=વળી સત મગબોમા,
 પદમ હવર મગલમ્=પ્રથમ મગ (કત્યાણુ ૩૫) છે

અથ પચિહિય ૨

પચિદિપસવરણો પાચ વદિત (ના વિત્ય વિકારો, ને રોકના
 તદ્દ નયવિહયમચેર-ગુત્તિધરો-તથા નન પ્રમગ્ની પ્રહયર્ણીની ગુપ્તિના
 ધરના

ચડગિહકસાયમુક્તો-ચા પ્રકારના મ્વાયોથી મુક્ત
 રૂગ અદ્વારસગુણેર્હિ સજુતો=એ અદ્વાર ગુણેએ સહિત
 પચમહવ્યયપુત્તો=પચ મહાવતે મુક્ત,
 પચવિદ્યાપારપાલણસમયો=પાચ પ્રકારના આચાર પાળવાને સમય.
 પચસમિત્રો તિગુત્તો-પાચ સમિતિએ સમિત (અને) તથા ગુપ્તિએ
 મુક્ત

છત્તીસગુણો ગુર મન્દ્ર=એ છત્રીમ ગુણેએ સહિત (તે) મારા
 ગ્રંથ (છે)

ખમાસમણુ સત્ર ૩

શ્ચછામિ તમાસમણો ! વદિડ, જાવણિજાણ । નિસીદિ
 કાણ મત્થણ વદામિ હે હમાત્રમણુ ! મારી સરીરની સકિત
 અનુસાર પાપ વ્યાપારને તજીને (આપના ચરણ કમળને) વાદવાને
 ઇન્ધુ છુ (અને) મસ્તકે કરી વાંદુ છુ

શ્ચછાકારેણ સદિસહ મગવન્ ! શરિયાવહિય પડિક
 મામિ ?-શ્ચછ=આપની ઈચ્છાપૂર્વક હે માનવત ! (પૂજ્ય) આદેશ

આપો તો ચાલવાના માર્ગમાં જે પાપ થયું હોય તે પાપથી નિર્વૃત્તિ-
પ્રતિક્રમું ? ત્યારે ગુરુ આદેશ આપે કે પ્રતિક્રમે-પછી ગિબ્ધ મહે કે
એ આજ્ઞા પ્રમાણુ છે.

ઇરિયાવહિયં સૂત્ર ૪

इच्छामि पङ्क्तिमिड, इरियावहियाए, विराहणाए ६ पाप
થકી નિવર્તવાને ઇચ્છુ છું જવા આવવાના માર્ગમાં તથા સાધુ
શ્રાવકના ધર્મ પાળતા જે વિરાધના (પાપયુક્ત ક્રિયા) થઇ હોય,
જેમકે—

गमणागमणे-पाणकमणे-धीयकमणे-हरियकमणे ओसा
ઉત્તિગ-પણમદગમદ્દોમક્રડાસતાણાસકમણે, એક સ્થાનકેથી
ખીજા સ્થાનકે જતા આવતા (જે ત્રણ ચાર ઇદ્રિયવાળા)
જીવો પગે કરી ચાપવાથી, ધાન્યના ખીજને ચાપવાથી, લીલી
વનસ્પતિને ચાપવાથી, આમશમાથી પડતાં કારને કીડીયોનાં નગરાને,
પાચવર્ણી લીલકૂળને, સચિત માગીયુક્ત સચિત પાણીને, કરોળા
આની જાળને પગે કરી ચાપવાથી અથવા મસળવાથી

જે મેં જીવા વિરાહિયા જે જીવોની મેં વિરાધના કરી હોય
અર્થાત્ જે જીવને કુખી કર્યા હોય, તે કયા જીવો ? —

एगिंदिया वेइदिया तेइदिया चउरिंदिया पचिंदिया=
એક ઇદ્રિયવાળા જે ઇદ્રિયવાળા, ત્રણ ઇદ્રિયવાળા, ચાર ઇદ્રિય-
વાળા, અને પાચ ઇદ્રિયવાળા તેઓને કેવી રીતે વિરાધ્યા ? —

अमिहया वत्तिया लेसिया सघाईया सघट्टिया परिया-
વિયા કિલ્લામિયા, ઉદ્દવિઆ ઠાળાઓ ઠાળે સંકામિયા
જિવિયાઓ ઘવરોવિયા તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કહ=

સામા આવતાને હણ્યા (લાને માર્યા) હોય, ધૂળે
કરી ઢાક્યા હોય, શૂનિ, મુશ્કે, મેળવ્યા હોય, મહોમાહે શરીર એકાદ
૨

કર્ષો દોષ, મૃતપ્રાપ્ત ક્રીર્ણો દોષ, ત્રાસ પમાદ્યા દોષ, એક સ્થાનકથી બીજા સ્થાનકે મૂક્યા દોષ, હવિતઅથી જૂદા કર્યો દોષ, તે સંજોગો ને પાપ સામ્યું દોષ, તે પાપ માંક નિષ્ક્રમ થાઓ !

તસ્મ ઉતરી સૂત્ર ૫

તસ્મ ઉત્તરીકરણેણં, પાયદિહસકરણેણં, યિગ્નેદિ-
કરણેણં, યિસહ્સીકરણેણં, પાધાણં કમ્માણં, નિગ્ધાવજટ્ટાણં,
દામિ કાઉસ્સગ્ગ-નેને વિરેત શુદ્ધ કરવાને, તેની મુશ્કેલી પામે આસો-
વજા કરવાએ કરી, આત્માના અંતર મેધને ટાળવાએ કરી, જાત્રાને
સાથથી રહિત કંવાએ કરી, અને તેથી મર્વ પાપ કર્મોનું ઉચ્છેદન
કરવાને મટે હું કામ બ્યાપારના ત્યાગ કરવારૂપ અને આત્મવિગ્રહ
આરવા રૂપ મહિસગ્રહ કહી છું.

અષ્ટરથ ઉત્તસિપ્પણં, નીસસિપ્પણં, મ્માસિપ્પણં, છીપ્પણં,
જમાણ્ણણં, ઉદ્ડુપ્પણં, પાયનિસગ્ગેણં, મમત્તીપ્પ, યિત્તમુચ્છાપ=

ને બાર આચારોનું વાળેન કહી છું તે સિવાયના બીજા
સ્થાનકે કામબ્યાપારનો ત્યાગ કહી છું તે બાર આચારોનો નામ—

દયો ત્રાસ લેવો પડે, નીચો ત્રાસ મૂકવો પડે, ઉપરસ આવ-
વવાથી, ઊંક આવવાથી, બગામ આવવાથી, ઓડકાર આવવાથી,
વા સંચરવાથી, ઘસરી આવવાથી, ખીતના પ્રકોપ વડે મૂર્છા આવવાથી,

સુદ્ધમેદિ અંગસંચાલેદિ, સુદ્ધમેદિ ચેત્તવંચાલેદિ, સુદ્ધ-
મેદિ વિદિસંચાલેદિ=સુદ્ધ ચરીરનો મંચાર થવાથી, સુદ્ધ રીતે
શુંક અથવા કંઈ મળવાથી, સુદ્ધ દષ્ટિના મંચારથી.

પથમાણ્ણદિ આગારેદિ, અમમ્મો અવિરાદિઓ, દુડ્ડ મે
કાઉસમ્મો=પૂર્વેકત આચારો વિગેરે બીજા (પણ ચાર) આચારોથી
(અન્યથા) મારો કાર્યોત્સર્ગ અખરિત-અવિરાધિત દોષને.

(ક્યાં મુધી ?)

જાવ અરિહંતાણં, મગગંતાણ નમુઝારેણં ન પારેમિ=
ત્યામુધી અરિહંત ભગવાનને નમસ્કાર કરવા વડે ન પાડે.
તાવ કાય, ઠાણેણ મોણેણ દ્રાણેણં, અપ્પાણં, વોમિરામિ=

ત્યામુધી પોતાની કાયાને એક સ્થાને, મૌન રહેવા વડે (અને)
ધ્યાન વડે, (પાપ ક્રિયાથી) વોમિગાવુ છું

લોગસ્સ—સૂત્ર ૬.

લોગસ્સ ઉજ્જોઝગરે ઘમ્મતિત્થયરે જિણે ।

અરિહત્તે કિત્તહસ્સં, ચડવીસંપિ કેવલી ॥ ૧ ॥

લોકના (કેવલતાન વડે) ઉછોતને કરનારા, ધર્મ તીર્થના
કરનારા, (ગંગા દેવના) જીતનારા, કર્મ શત્રુને નાશ કરનારા, (અને)
કેવલતાની એવા ચોવીસે તીર્થગંગે અને બીજાઓનું પણ કીર્તન કરીશ

ઉસમમજિજ્ઞ ચ વંદે, સમયમભિજઞ્ઞં ચ સુમદ્ધ ચ ।

પડમપ્પહ સુપાસ, જિણં ચ ચંદપ્પહ વંદે ॥ ૨ ॥

(શ્રી) ઋષભદેવ તથા અભિતનાથને હું વાદું છું મ મવનાથ,
અભિનંદન સ્વામી તથા સુમતિનાથને, પદ્મપ્રભુ, રાગ દેવને જીતનારા
સુપાર્શ્વનાથને તથા ચંદ્રપ્રભ પ્રભુને વાદું છું.

સુવિહિં ચ પુપ્ફવત્ત, સિઝલસિઝ્જંસવાસુપુઝ્જં ચ ।

વિમલ્લમ્મણત ચ જિણ, ઘમ્મ સત્તિ ચ વંદામિ ॥ ૩ ॥

(શ્રી) મુવિધિનાથ (ગીન્દ્ર નામ) પુષ્પવતને, શીતલનાથને,
શ્રેણસનાથને, અને વાસુપ્રભ્ય સ્વામીને, વિમલનાથને, અનંતનાથને,
અને ગંગા દેવના જીતનારા ધર્મનાથને તથા શાંતિનાથને હું વંદના
કરું છું

પુથુ અરં ચ મહિં યદે મુણિસુઞ્ચય નમિજિણ ચ ।

વદામિ રિદ્ધિનેમિ પાસ તદ્ વદમાણ ચ ॥ ૪ ॥

(શ્રી) કુથુનાથને તથા અગ્નાથને મહિનાથને મુનિમુવત
સ્વામીને તથા ગગદાને જીતનારા નમિનાથને વાદુ છુ શ્રી
અગ્નિદેવિને તથા પાર્શ્વનાથને અને વર્દમાન સ્વમિને દુ વદના
કર્ણ છુ

મય મય અમિયુઝા વિદુયરયમગ પદાણજગ્મરણા ।

ઘડપીસપિ તિણયરા તિયયરા મે પસીયનુ ॥ ૫ ॥

ગે પ્રકાઁ મે (નામ પૂરક) સત્યા તે આવીસે તીથકરે તથા
ખીન પથ તીથકરા જેઓએ (અર્ચ) રજ તથા મળને દાળ્યા
છે (તથા જેમણે) જરા અને મરજુનો અતિથો કરીને દાય કરો
છે (તથા જે) મામાન્ય કેવળાઓમા શ્રદ્ધ છે, એવા તે તીર્થકરે
મારા ઉપર નસ ન થાઓ !

કિત્તિય-ચદિય-મહિયા જ દલોગ્ગસ્મ ઉત્તમા સિદ્ધા ।

આત્મગાહિલામ સમાદિયરમુત્તમ વિનુ ॥૬॥

(જેમને દંતાદિકે) રાળ્યા છે વાઘા છે પૂત્યા છે અને
જેઓ લાખને વિષ ઉત્તમ સિદ્ધ (ભગવાન) થયા છે તેઓ (મને)
આરાધ્ય સમ્યક્ દર નનો લાભ અને ઉત્તમ મહાધિનું વરદાન આપો !

ચદેસુ નિમ્મલયરા આદરુચેસુ અદિય પવાસયરા ।

સાગરચરગમીરા સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસતુ ॥ ૭ ॥

અદ્રોથી પણ વિરય નિર્ભળ મુર્ચ સમુદાયથી નિરોધ નકાશ
કર ॥૭ (અને) સ્વયંભૂરમણ સમગ્ર જેવા મબીર એવા સિદ્ધ
' માં) અને મોક્ષ આપો

કરેમિ જંતે સૂત્રપાઠ ૭,

કરેમિ મતે સામાદય સાવજ જોગ પચ્ચકામિ,
જાત્ર નિયમ પજ્જુવાસામિ, દુવિદ્ધ, તિવિદ્ધેણ=હે ભગવત હું (ગગ
દપના અભાવરૂપ) સામાયિક કરે છું પાપ યુક્ત વ્યાપારનું પચ્ચ-
ખપ્પાણ કરે છું (નિષેધ કરે છું) જ્યાં સુધી તે નિયમનું સેવન કરે
ત્યાંસુધી તે કરેછું અને ત્રણ જોગથી.

મણેણ, ઘાયાણ કાચેણ, ન કરેમિ, ન કારવેમિ. તસ્સ
મતે પડિક્કમામિ નિંદામિ, ગરિહામિ, અપ્પાણ ઘોસિરામિ= મન,
વચન અને કાયા (જે ત્રણ જોગ) વડે ન કરે (તથા) ન કરાવું હે
ભગવત ! તે મનથી (પૂર્વે દ્રેલા) અપરાધને હું પ્રતિક્રમું છું
(આત્મ સાક્ષીએ) નિહું છું ગુરૂ સાક્ષીએ વખોડું છું (અને
આ માને (પાપથી) વેસગનું છું

સામાયિક પારવાનુ સૂત્ર ૮

સામાદયવયજુત્તો જાવ મણે હોઈ નિયમસજુત્તો,
છિન્નહ અસુદ્ધ કમ્મ, સામાદય જત્તિઆ ઘારા=સામાયિક તતથી
યુક્ત, જ્યાંસુધી મન તે નિયમથી સયુક્ત હોય ત્યાંસુધી, જોટથી
વાર સામાયિક કરે તેટલી વાર અશુભ કર્મના નાશ કરે છે

સામાદયમિ ડ કપ્પ સમણો ઇવ સાવગો હવઈ જમ્હા
પ્પણ કારણેણ વહુસો સામાદય કુજ્જા=જે માટે, સામાયિક
કરતી વખતે આવક સાધુ સમાન થાય છે, તે કારણથી (તત્વના
બંધુનાર) બહુવાર સામાયિક કરે

સામાયિક વિધિએ લીધું, વિધિએ પાર્યું વિધિ કરતા જે કાંઈ
અવિધિ હુઓ હોય તે સતિ હું અને, વચને કાયાએ કરી,
મિચ્છા મિ દુક્કહ તે પાપ મિથ્યા થાય છે

દસ મનના દસ વચનના બાર કાવાના એ બત્રીસ દોશમ થી
જે કોઈ દોષ લાગ્યા હોય તે સર્વ દુ મને-વચને મારાએ કરી
મિલ્લા મિ દુઃકલ્પ

હેવટે એક નવકાર મત્ર ગણીને હિતુ એએ સામારિ પુર
યથુ આ સામારિ શ્રી વીર પરમાત્માનુ છે, પ્રભુથીએ એ સામા
યિના સાધન વડે નિવૃત્તિ પ્રાપ્ત મુક્તિ-પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી અને
એજ સાધન વડે આપણે પણ પ્રાપ્ત કરીએ એ જ હક્ક છે

પરિગટ્ટ — સમગ્રો જુ સાવચા દયદ જમ્હા વચ્ચ
કારણણ વહુસો સામાયિક બુજ્જા એટને કે જ વકે પણ આમા
પિક મત્તી વેળા માધુનો નમુનો છે એ મ લુધી આવકોએ ધણી-
વાર સામાયિકે મરના

અહીં સમગ્રાવ સામાયિકનુ ચિત્ર આવેખવામા આવે છે

મમલાન સામાયિક

હુપ પુર નમરમા દમદત નામના એક ધણીજ બળવાન રાજ
રાજ્ય કરી રહ્યા છે જરામગ રાજને મુદ્દમા સદાજ આપવા આ
નામ પોતાનું નગર છોડી બધે કે જ્યારે દમદત રાજ આ પ્રમાણે
પોતાની નગરીમા ગેરહાજર છે ત્યારે હુસિનાપુરના રાજાએ
પાંડવો કોરવો તેમના નગર ઉપર વહાલ કરી નમરને છતી લે છે
મહારાજ દમદતની ગેરહાજરીનાં તેના નગરને છતનાર પાંડવો
કોરવો તે વળા કેવા બળવાન હશે ?

ત્યારે દમદત ગળ પોતાના નગર બહુ પાછા રહ્યાં ત્યારે
પોતાની નગરી છતાયેલી બહુ પાંડવો-કોરવો સાથે મુદ્દ કરી તેમને
પોતાના નગરમાથી હાંકી કાઢ્યા ત્યાર પછી કેટલા એક રથાં મુધી
આ દમદત રાજ પોતાના નગરમા મુખે-વેલવ પૂર્વકે રાજ કરી
રહ્યા છે એવામાં છતનમા મહા પરિવર્તન કરી નાખનાર એક
અનાવ બને છે એટલે કે એક વેળા પોતાના મહેલના ઝરખામા

સંધ્યાકાળે જોડા છે. આ સૂર્યાસ્ત વેળાએ આકાશ તરફ તેમની દષ્ટિ જાય છે-પડે છે ત્યારે આકાશમાં નાના પ્રકારના ચિત્ર વિચિત્ર વાદળામાં થતા મનોહર રૂપો જોઈ જવું ખુશી ખુશી થઈ જાય છે. બોમ જોગે આકાશમાં તે વેળા પવન ફૂંકવા લાગે છે, અને તે એટલે સુધી ફૂંકાય છે કે એ મનોમગ્ન વાદળાના મનોહર આકારો એક પછી એક વિરૂપ થઈ વિખરાઈ જાય છે. આ બનાવ જોઈ દમદત રાજ પોતાના રાજ્ય મહેલો, રિદ્ધિ સિદ્ધિ, રાણીઓ અને જે જે પદાર્થો ઉપર નજર કરે છે, તે તે સુદર પદાર્થો આજ પ્રકારે કાળરૂપ પવનથી વિરૂપ થઈ નાશ પામે છે એમ તેમને વિચાર કરતા મહાન આવાત થાય છે શુ રાજ મહેલો પણ નાશ પામશે ? શુ આ રાણીઓ પણ નાશ પામશે ? શુ આ મારી રાજ્ય રિદ્ધિઓ પણ નાશ પામશે ? અરે છેવટે હું પણ કાળરૂપ પવનથી વિરૂપ થઈ નાશ પામીશ ? શુ આ બધું વિખરાઈ જઈ ચાલુ જશે ? આ બધામાં અવિનાશી-વિનાશીઓમાં કયું અવિનાશી છે કે નહિ આવો વિચાર થતા અતર ભણી વળતા આ વિનાશી વસ્તુને જોનાર આત્માની કંઈક ઝાંખી થાય છે અને એ આત્મા અવિનાશી છે કે કેમ તેની શોધ કરવા રાજ્યને સુવરાજને સોંપી સસાર છોડી શ્રીતીર્થકરે હિપોગેલી ભાગવતી સામાયિકરૂપ દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે. ત્યાં પછી આત્મજોધન રૂપ સામાયિક કૃત્તા કરતા તથા વિદાર કરતા કરતા તેઓ હસ્તિનાપુરની ભાગોળ સુધી આવી પહોંચે છે. અને ત્યાં શહેરની બહાર કેટલેક અંતરે કાલિસગ્ન ધ્યાને હિસા રહે છે.

એવામાં ત્યાંથી પાંડવો ઘોડેરસ્વા થઈ પસાર થાય છે ત્યારે તેઓ પસાર થતા હતા ત્યારે તેમની દષ્ટિ આ ધ્યાનસ્થ મુનિરાજ ઉપર પડે છે

ભાવિક હોવાથી તેઓ મુનિરાજની નજીક આવે છે, અને જોતા જણાય છે કે પોતા ઉપર જય મેળવનાર એ મહા બળવાન દમદત રાજ છે એ બધી મહુ આશ્ચર્ય પામે છે

ક્યાં એમની રાત્રી રિદ્ધિ ૧ અને ક્યાં આ મુનિપણ્ય એમ વિચારતાં તેઓને તેમના પ્રત્યે પૂજ્ય શુદ્ધ ઉત્પત્ત થાય છે તેમની ત્રણ પ્રદિક્ષા કરી નમન કર છે બાકી બાવે સ્તુતિ કરી તેઓ પોતાના જગીયા તરફ વળે છે થોડીવાર પછી ફેરવે થોડેશ્વર થઈ ત્યાંથી પ્રસાદ ચાપ છે તેમની દષ્ટિ પણ આ ધ્યાનમય મુનિરાજ પર પડે છે

મુનિરાજને જોઈ પોતાને પૂર્વે કરાવનાર આ દમદત્ત મુનિરાજ પર દ્રેષ ઉદ્ભવે છે અને ઇરાડા, બિજોરા, પથ્થર આદિ તેમના હાથ પર તેઓ અને તેઓના માણસો નાખી આશુબાળુ આટલો બનાવી મોકે છે

મુનિરાજ તો આત્મચિત્તનભા ધ્યાનસ્થપણે ઉભા રહ્યા છે થોડીવારમાં પાંડવો જગીયાથી પાછા વળતા તે મુનિરાજને જોતા નથી આમપાસ આવેલા ગોરાઓને પૂછતા જણાવ્યું કે મુનિરાજની ફેરવોએ આવી સ્થિતિ કેરેલી છે ત્યાં આવી ઇરાડા પથ્થરો વિગેરે દર કરી મુનિરાજની આશાતના થયેલી જોઈ અત્યંત ખેદ પામી પુનઃ પુનઃ વદન કરી પોતાના નગર બહાર વિદાય થાય ■

હવે દમદત્ત રાજા પોતાના આમાયિએ કેવી રીતે સફળ કરે છે તે આપણે જોઈએ તેઓ વિચાર કરે છે કે પાંડવોએ જે વંદન કર્યું-પુજન કર્યું તે વદન પુજન માર નથી થયું પરંતુ મારા યશનામ કર્મનું થયું છે

ફેરવોએ જે નિર્ભંતના કરી તે મારી નથી થઈ, પરંતુ મારા અપયશ નામ કર્મની કરી છે મારા શુભ કર્મને દેખાડી નિશ્ચય કરાવનાર પાંડવો મારા ઉપકારી છે, અને મારા અશુભ કર્મને દેખાડી દૂર કરાવનાર ફેરવો મારા ઉપકારી છે, આમ બન્ને શુભ અશુભ કર્મની નિર્ણય કરાવવામાં સહાયરૂપ પાંડવ ફેરવોને ધન્ય છે !

આમ વિચારતાં શુભ અશુભ કર્મનો ક્ષય કરી ક્ષીણમોહી થઈ
સમજાવે રહેતા-સામાયિક રહેતા કેન્દ્ર જ્ઞાનરૂપ પૂર્ણતા પામે છે

સામાયિકના જીજ્ઞાસુ બાંધવો અને બહેનો, આપણે પણ આવી
જાવ સામાયિક કરી એવુંજ સપાદન કરવા પ્રયત્ન કરવો

મનને બોધ.

(ડગલે ડગલે દૂગરા, વિફટ પ્રેમનો પથ-એ રાહમા)

૧

હે મનવા ! કા ચકડોળે ચડાવ !

સત્પથ મારે સાધવે, સિવપ્રીતિ-સાધન થાય,

સાધ્ય દષ્ટિમા આવતૂ , ભાવારોગ્ય થવાય હે મનવા !

પૂજ્ય પ્રીતિ રૂપ છે, પ્રીતિ રૂપ અનેક,

દર્શન નામ નમન સ્તુતિ, ધ્યાન મમતા છેક હે મનવા !

(ભા. હ. જગર્જ)

‘ પ્રભુ ધ્યાન ’

૨

બાવા બહેનો બહેનો ભાગ , એવા ધ્યાનમા રે,

એવા ધ્યાનમારે, એવા ધ્યાનમારે

બહાલા

આત્મ પ્રદેશ એકત્ર માની, ભાલ તિલક પર ધાર નિહાળી

આસોઆસમા કર્મ કહિન નિવારવારે

બહાલા

નિર્વિકલ્પ ઉપગોળે રહેવા,

મસારિક ત્રિવ્યાધિ દુરવા

અપૂર્વ જ્ઞાનદ સ્થિતિને નિષ્કલવનારે

બહાલા .

અચળ મન અચંચળ કરવું
કાર્ય અતિ દુર્વિદ પશુ ધરવું
મુક્તિપુરી શાશ્વત સુખને નિદાગવારે

જ્ઞાતા ..

આત્મ હીરા આવરણે ટાળી
અનંતતાન દર્શન પ્રગટાવી

અન્યાયાય જે સુખ દીપક પ્રગાવવારે
કાયાથી કાઈ પશુ નવ કરવું,

જ્ઞાતા

મીનપણે રિમર એસી મેલું

બાહ્ય અવ્યતર વિચારને અટકાવવારે

જ્ઞાતા

હિ. મે.

‘ પ્રભુ ભગત ’

૩

ત્હને હું મારા જીવનનો પ્રાણ કરી રાખું—ટેક

હો નાથ રાખ એટલું ભગત માત્ર માફે

ત્હને

હો નાથ ! જેથી દશ દિશામાં હું ત્હનેજ લાગું,

હો નાથ ! જેથી વસ્તુ વસ્તુમાં ત્હને પિછાણું

ત્હને :

હો નાથ ! તારી ઇચ્છાને આધીન થાઉં,

હો નાથ ! નાક પાછ વડે તું થકી બધાઉં

ત્હને

ત્હને હું જેથી કોઈ પ્રકારેય નહિ છાંડું,

હો નાથ ! રાખ બધન જે પ્રેમતણું માફે

ત્હને

(સ્ત્રી ૩)

પ્રભુ પ્રસાદી-ભક્તને.

ગઝલ)

૪

ત્હને ને પ્રાણથી ધારો, પછી તારે શી ચિતા છે, ૭૬
ત્હને ને પ્રેમથી બેઠું, પછી તારે શું માછી છે-ત્હને
ત્હને ને આખનો તારો, પછી તારે શું નેવું છે,
હૃદયનો રામ ને હું છું, પછી તારે શું મરવું છે-ત્હને
સ્તવનમાં સ્તુત્ય ને હું છું, પછી તારે શું સ્તવવું છે,
અવધુમાં આવ્ય ને હું છું, પછી તારે શું સુણવું છે-ત્હને.
વચનમાં વેદ ને હું છું, પછી તારે શું વધવું છે,
ધ્યાનમાં ધ્યેય ને હું છું, પછી તારે શું ધ્યાવું છે,
જ્ઞાનમાં જ્ઞેય ને હું છું, પછી તારે શું જુઝવું છે-ત્હને.
મોહમમાં મોહ ને હું છું, પછી તારે શું જપવું છે-ત્હને
ઝંઝમાં ઝલ ને હું છું, પછી તારે શું તળવું છે,
પ્રલમાં શાન્તિ ને હું છું, પછી તારે ક્યા ભમવું છે-ત્હને.

લાલન

ૐ

‘ પ્રભુ યાચના ’

૫

બાપુ ! એવું બળ હું માગુ,
અંતર અતગ્ની નિર્માળતા, છેદન કરો નાથ
બળ અર્પો મુખ મહાને ખપવા,
બળ અર્પો હું ખ સહેને અપવા
સ્મિત વિકસિત વદને હું ઉપેક્ષુ
પ્રમા વેગ મુખ હું ખના

. ૭૬

..બાપુ

.બાપુ.

સેવા પરોપકારો કરવા,
સંકળ કરે મુજ પ્રેમ હે પ્યારા
હૃદ અમળ જનને ન ઉપેક્ષુ,
મદોન્મતને ન શીરે નામુ

બાપુ.

તુઝ વાતથી પર કદાએ
રાખુ મમ મન દિન નિરાએ
તુમ ચરણે મમ શુભ બળ વ્યર્થુ
અચમ પ્રેમ અદાએ

બાપુ

(ગા ઈ ઈ)

પરમાત્માને સંબોધન !

૬

મુજ ચિત વિષે તું આતી બને
અર ચિતન તું તુજમાં રમશે

૨૩,
મુજ ૧

કર ગાન રૂડા મુજ વાણી વિષે
વીણા થઇ તે તુજને સ્તવશે

મુજ ૨

અર્પણ ભક્ષા મુજ દેહ વિરે,
આઘા તે તારી શીરે ધરશે

મુજ ૩

મુજ પ્રાણ જપે અજપે તુજને
અતિથિ તેનો થઇ હુ વસજે

મુજ ૪

(લાવન)

‘ આંતર વિકાસ ’

૭

અંતર મમ વિકસિત કરો, અંતરતર હે,   ટેક.
 નિર્માણ કરો ઉત્તમવલ્લ કરો, સુંદર કરો હે.   અંતર.
 ભયુત કરો ઉદ્યત કરો, નિર્ભય કરો હે,
 મંમળ કરો નિરલસ, નિઃશય કરો હે.   અંતર.
 મુક્ત કરો હે સવાર સંગે, મુક્ત કરો હે બંધ,
 સંસાર કરો હે સકળ કર્મે ચાન્ત તુમારા હંદ.   અંતર.
 અરણ્ય પદ્મ મમ ચિત્ત નિસ્પદિત કરો હે,
 નદિત કરો, નદિત કરો, નદિત કરો હે,   અંતર.
 (કવીંદ્ર રવીંદ્ર)

‘ ધ્યાનાભિલાષી વાચક મિત્રોપ્રતિ. ’

‘ યથારૂપે વિશ્વદર્શને ’

(રાગ ધનાશ્રી)

૮

દેખું ભુદું હું આજ જન્મત સૌ—

દેખું ભુદું હું આજ.

દેહ ભુદો મુજરૂપ થકી છે,

આ સૌ દેહનાં સાજ.

જન્મત—૧

બી ધન માતા પિતા પુત્રને,

ધર કુટુંબ પરિવાર;

એ પશુ દેહના ધાર.

જન્મત—૨

હું નહિ જન્મ્યાં, જગ નહિ મુજમાં,

જગ જડ, હું જોનાર.

જન્મત—૩

જે કરતો ક્રિયા લાલનમાં,
તેને પણ જોનાર,
નિશ્ચયથી સિવ વ્યવહારે જીવ,
ધ્યાને એક જણાય.
કોડ ભવે પણ ધ્યાન વિના જીવ,
ભમનાં સિવ નહિ થાય.
ઓગળ્ય ઓગળનારને ધ્યાને,
તો ક્ષણમાં સિવ થાય.

જગત—૪

જગત—૫

જગત—૬

જગત—૭

પડિત લાલન.

મહિત કુંસુમાંજલિ.

આત્મ સાક્ષાત્કાર.
(મઝલ.)

મને કાષ્ટ કે' તું જગત જોડું,
તે તો મેં હવે જણ્યું;
મને કાષ્ટ કે' તું જગત સાચું,
તે પણ મેં હવે જણ્યું.
કદિ જોડું તો મારે શું,
કદી સાચું તો મારે શું,
નથી થાતું નથી જાતું,
હું મારું હું સમાયો છું,
અખંડ આ સ્થિર ન્યોતિમાં,
નથી થાતું નથી જાતું.

મને. ૧

મને. ૨

પડિત લાલન.

પદ્યખીણ (Lily Bale)
અમેરિકા ૨૧ મી જાન્યુઆરી ૧૯૦૦

‘બ્રહ્મચર્યની ભાવના’

વસુધૈવ કુર્મુંદંકમ્

(ગાર્હપત્યિજિત)

૧૦

ભોગી તે મન માતૃતુલ્ય ગણ્ય હું,
 છોગી ગણ્ય પુત્રોગ્રો,
 ને રોયે મમ વર્ષમા મુજતણા
 તેને ગણ્ય ભગિનીગ્રો,
 ભોગી તે મદ્દ પિતૃ તુલ્ય ગણ્ય હું,
 છોદા ગણ્ય પુત્રકો,
 ને રોયે મમ વર્ષમા મુજતણા,
 તેને ગણ્ય મધુગ્રો,
 એવી માનવ માત્રમા મુજ થભે,
 પ્રીતિ તણી વૃષ્ટિગ્રો,
 આ કાગે મુજને પ્રભુ કરી કૃપા,
 આશિષ એવી દીગ્રો.

સાલન

૫૬

૧૧

ઉઠ જિંધને ઉડાડ હવે સુવે છે શુ—ટેક
 સુવે છે, સુવે છે સુવે છે શુ ‘ઉઠ ઉધને ઉડાડ હવે સુવે છે શુ’
 ઘણા દિવસ સોડતાણીને સૂતો
 જાળણી જીવ હવે જીવે છે શુ ? ઉઠ જિંધને
 દિનકર બેવા દુષ્પાથ

ખાલી વખત દવે જોવે છે શું ઉઠ ઉઠને.
 પ્રસન્નતાને પડતી મૂકી
 મૂળથી કપાળ દવે ધ્રુવે છે શું ? ઉઠ ઉઠને.
 ઘેર નિદ્રામાંથી જાગત વધને
 કર્મ રૂપી પલંગને પગડી દે તું ઉઠ ઉઠને.
 જોલી દીધે તારા ધરનો ખજાનો
 રાંધે સમાન આમ રહે છે શું ? ઉઠ ઉઠને.
 કાચા રૂપી ચિત્રચાળાની મમતા
 માયા રૂપી ચમ્પામાં સુવે છે શું ? ઉઠ ઉઠને.
 વિવેક કપાલમાંથી મુકત થઈને
 જાગત દશામાં દવે રહેને તું, ઉઠ ઉઠને.
 જ્ઞાનરૂપી દુરિત મર્જના કરે છે.
 ખ્યાન રૂપી અશ્વનો વિશ્વાસિ તું, ઉઠ ઉઠને.
 સર્વવિરતિ પ્રવચ્ચ પર આરૂઢ થઈને
 મોહમદિરમાં બિરાજીશ તું, ઉઠ ઉઠને.
 સતોને સિધ્ધ મુખ મારે મુલુવે
 ખીર મૂકી નીરને વસોવે છે શું ? ઉઠ ઉઠને.
 સુવે છે સુવે છે સુવે છે શુ. ઉઠ ઉઠને.

શ્રી મહાવીર જીવની

૧૨

દીડો દીડો હો ત્રિશક્તિ નંદન દીડો

ચીરપુર મંડન વીર જિનેશ્વર નીરખત અખીવ પદ્મડારે, ત્રિશક્તિ
 નંદન દીડો ।

શરણ પાળી સુર સમતા ધાર્યો તે ચમરેન્દ્ર ઉગાર્યો

શ્રેષ્ઠિકેને નિજ પદવી દીધી, ચંડકાશિયો તાર્યો એ ત્રિશક્તિ—

મન્દ્રમૂર્તિઅભિમાન ઉતારી, કાધો નિજ પદ્મવારી
 પ્રદત્તલાખાકુલા લષ્ટ, ચદનનાના તારીરે ત્રિચલકો નંદન દીડો—(૩)
 મેવકુમ્ભ મુનિ તે સ્થિર કિયો, સયમ સમરસભાવે
 શાહિપુત્રો હણીયો નહિ અબળે જો તુજ વયલુલીનોરે ત્રિચલકો—(૪)
 ગેરમુખકારક દુ ખનિવારક તાગક તુ પ્રભુ મિત્રીયો
 જ્ઞાનવિમલ કહે વીરજીતેશ્વર દર્શન સુરતર કૃણીયોરે
 ત્રિચલકો નંદન તુકોરે—(૫)

ચિત્રકાર અને વિચિત્રકાર.

વિષમતા—સમતા

એકવેળા મહારાજ ગાયત્રવાડ જેવા નરેન્દ્રના દરબારમાં બે
 પારીગરો આવી ચડે છે આવી મહારાજ સન્મુખ બેઠાણુ પરે છે
 એટલે મહારાજ તેમની સામે જુએ છે અને પૂછે કે—
 તમે કાણુ છો ? તેઓ ઉત્તર આપે છે કે અમે કળાકાર છીએ
 તેમાના એકને પૂછે છે કે તમારું નામ શુ ? ઉત્તરમાં કહે છે કે મારું
 નામ ચિત્રકાર ખીજને પૂછે છે કે તમારું નામ શુ ? તે કહે છે કે
 મારું નામ વિચિત્રકાર ચિત્રકારને કહે છે કે તમે શુ કરો છો ?
 તેણે ઉત્તર આપ્યું કે હું ચિત્રો કરે છું વિચિત્રકારને પૂછતા તેણે
 જવાબ આપ્યો કે હું વિચિત્ર કરું છું

મહારાજ માહેમે તેમને આજ્ઞા કરી કે મારો લક્ષ્મીવિનાસ
 નામનો મહેલ તૈયાર છે ચિત્રકાર તમે તેની એક દીવાલ પર તમારે
 મનઃકર્મતાં ચિત્રો કરો અને ખીજને કશું કે બીજી દિવાલ પર તમારું
 વિચિત્ર કરો.

ચિત્રકાર અને વિચિત્રકાર બન્ને હાથ જોડી મહારાજ સાહેબને
 કહે છે કે અમારું કામ ૪૮ દિવસમાં ચમ્પ રહેશે અને કામ પૂરું
 થતાં આપ મહારાજ અમારું કામ જેવા પધાગશે

ચિત્રકારે એક ભીત પર એક મુદ્દર વનનો દેખાવ ચિતરેલો.
નાના પ્રકારના વૃક્ષો જેવાં કે જૂનાં, આંબાનાં, દારિમન, જમરખનાં,
મોમળીનાં ઈત્યાદિ ધણાં ફળદ્રુપો ચિતર્યા પર્વતમાધી નીચગતા પાણીનાં
ઝરણો આલેખ્યાં. વહેતા ઝરાઓ ચિતર્યા નદી તળાવ અને મગરોરે
ચિતર્યા, આમસમાં ઉડતાં પક્ષી ચિતર્યા ચિત્રમર જ્યાં આ પ્રકારે
પોતાનાં ચિત્ર ચિતરી રહ્યો છે ત્યારે વિચિત્રકાર પોતાનું કામ શુ કરી
રહ્યો છે એ વાચકો દ્વં પછી તમને કહેવામાં આવશે આ જન્મે
કારીગરો મામસામેની ભીતો ઉપર પોતાનું ચિત્રવિચિત્ર કામ કરી ગયા
છે ત્યારે જન્મે ભીતોની વચમાં આવેલા મધ્યભાગમાં એક પડો
ગમવામાં આવ્યો હતો.

૪૮ દિવસને જન્મે જ્યારે મહારાજા ગાહેજ, મહાડણી,
તેમના મુખ્ય અમાત્ય અને પાંચ દલુરીયા આ જન્મેનું કામ જોવાને
સહમીવિલાસમાં પધારે છે.

ઉપર વર્ણન કરેલા ચિત્રમરનું પ્રથમ કામ જોતા મહારાજા
ગાહેજ તેમજ તેમની સાથેના બધાઓ બહુ જ ખુશી થઈ જાય છે
થોડીવાર નિહાળી જોતાં તેઓ જોવા લિખ્ત થઈ જાય છે કે ફળ
વૃક્ષોમાના ફળોને તોડવાનો પ્રયત્ન કરે ■ અમાત્ય કહે છે કે
મહારાજા આ વન નથી પણ વનનું ચિત્ર છે.

વિચિત્રકાર પોતાના હાથમાં એક મોટું કોડું લઈ દીવાલને ધસ્યા
કરતો જોવામાં આવે છે જ્યારે મહારાજા ગાહેજની સવારી આવી
પહોંચે છે ત્યારે વિચિત્રકાર પોતાનું કામ નષ્ટ કરે ■ ધસી ધસીને
ભીતને એવી કરેલી છે કે જાણે આજે જ દર્પણ-આરીસો-મિરર
મહારાજા વગેરે પોતાના પ્રતિબિંબો જોઈને લિખ્ત થઈ થઈ થોડીવાર
ગયા પછી તેમને લાગ્યું કે અમે આ દેખાવ છે તે છીએ કે આ
અર્થાત્ પ્રતિબિંબો પોતે હોઈએ એવું લાગવા માંડ્યું.

વિચિત્રકાર કહે છે કે આપ અહીં જ ઉભા રહેજો હજી મા કામ બીજું પણ છે જેને હમણા જ તમે જોશો એક બે મિનિટ મુધી પોતાના પ્રતિબિંબો સિવાય તેઓ કંઈ જોતા નથી, એટલામા મહેલના મધ્યભાગમા આવેલો પડો ખસ્યો એટલે ચિત્રકારના વનનો દેખાવ પણ વિચિત્રકારની દીવાલ પર દશ્ય થયો હવે વાચનાર તમે જોશો કે ચિત્રકાર અને વિચિત્રકારની કળામાં શો ભેદ છે ? જે ભેદ આ ઉભયની કળામાં છે તે જ ભેદ જગતના તમામ દર્શનોની ક્રિસ્મુશીમા અને તેમના અધ્યાત્મવાદમાં છે

અધ્યાત્મવાદનો પ્રતિનિધિ વિચિત્રકાર છે અને ક્રિસ્મુશીનો પ્રતિનિધિ ચિત્રમા છે ક્રિસ્મુશી જે દિવાલપર કામ કરે છે, તે મસ્તક છે અને અધ્યાત્મ જ્યા કામ કરે છે તે હૃદય છે

જો હૃદયને ધસીને તેમાંથી તેના ઉપર આવેલા ખાડા અને ડાઘા ધમીને સાફ કર્યો હોય તો જેમ મહારાજ અને તેની સાથેના બીજા મનુષ્યોના પ્રતિબિંબો પ્રથમ દેખાયાં તેમ જ અધ્યાત્મ વિદ્યાનો સાધક મનુષ્ય પોતાના હૃદયમાંથી વિષમતાના ડાઘા કે ખાડા ધસી નાખી હૃદયને સમતામા-સમભાવમા લાવે છે તો જેમ મહારાજ દીવાલ દર્પણમાં દેખાયા તેમ તેને આત્મદર્શન થશે અને એ આત્મા રૂપી મહારાજ શુદ્ધિરૂપી મહારાણીદાગ, મનરૂપી પ્રધાનદારા પાત્ર ઇન્દ્રિયોરૂપી હજુરીયાદારા પોતે અને પોતાના સાધનોમાં સ્થિર થઈ પોતાનાથી કરાતા ચિત્રોમા જે ચિત્રમારની ભીંત ઉપર દેખાતા હતા તેમા મોહ પામશે નહિ પણ હૃદયધીન કર્મમા અનાસક્ત રહી કર્મને અપાવી સમતાભાવવાળા ધમકાર્યોને કરશે

આ ઉપરથી વાચક બધુજો જીનોને કરવાના છવ્વે આવશ્યકો આત્મદર્શનપૂર્વક કરશે તો તેના મર્ચની સિદ્ધિ થશે એમ નિ સંશય લાગે છે

માનવજીવનનો ધાર્મિક આદર્શ

અથવા

સામાયિક અનુષ્ઠાન અને તેથી થતો આત્મવિકાસ^૧
 વ્યાખ્યાતા—શ્રીયુત્તર ૨ & લાવન.

વ્યાખ્યાન પહેલું તા ૧૪-૭-૨૭

મગલમ્ —

એક વિશાળ વન-કાનન-forest છે, આખું વન ચદનવૃક્ષોથી ભરપૂર છે ચદનવૃક્ષોમાં રહેલી સુગંધથી સર્પ પ્રત્યેક વૃક્ષની આસપાસ વીંટાઈ રહ્યા છે પરંતુ જ્યારે એ સર્પ સુગંધ લેવા લાગે ત્યારે ચદનમાં રહેલ અમૃતમય સુગંધ પણ જલ્દી વિષમય થઈ જતી હોય એવું જાન થાય છે

આ ચદનવનમ કોઈ પુણ્યોદયે મયૂર આવી ચડે છે હવે મયૂર અને સપને-જેવી હિંદર બિલાડીને બકરીને વાધને ગાય અને સિંહને સગાઈ હોય છે તેવી સગાઈ હોય છે જેવું અંધારા અને અજવાળાને બન છે તેવું સર્પને અને મોરને બનતું હોય છે આજ પ્રમાણે આ સસાર એક મહાન વન છે તેમાં આવેલા જીવો એ ચદનવૃક્ષ છે અને એ જીવરૂપ ચદનવૃક્ષની આસપાસ કર્મરૂપ-કષાયરૂપ-મોહરૂપ સખા વીંટાઈ રહેલ છે એવામાં માનવોના પુણ્યોદયે આ ચદનવનમાં આ જીવનરત્નમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ રૂપ મયૂર જ્યારે આપણા હૃદયમાં બિરાજે એટલે પુરત જ મોહરૂપ સર્પ પલાયન થઈ

૧ શ્રીયુત્તર મોતીચંદ રિધર કાપડિયા સોલીસીટરના પ્રમુખપણા નીચે સમયિક અનુષ્ઠાન ઉપર આપેલા વ્યાખ્યાનો, મહાવીર વિદ્યાલય ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૮ મહિનો સત્તમે ૧૯૨૭

આપણા જીવનરૂપ ચંદનની સ્વાભાવિક અમૃતમય સુગંધ પૂર જોસમાં
બેઠી રહે છે. આ પ્રકારે શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પ્રાર્થના કરી-એ
મહામધુરને આપણા હૃદયનાં સિંહાસન ઉપર બિરાજેલા જોઈ,
આપણે આત્મના વ્યાખ્યાનમાં પ્રવેશ કરીશું.

હૃદયર્તિનિ ત્વયિ વિમો શિથિલીમવન્તિ ।

જન્તોઃ ક્ષણેન નિવિહા અપિ કર્મચન્દાઃ ॥

સદ્યો મુર્જંગમમયા ઇવ મધ્યમાગ-

મમ્યાગતે ઘનશિયણિડનિ ચન્દનસ્ય^૧ ॥

વિષય:—

મનુષ્ય આત્માનો સપૂર્ણ^૧ વિકાસ કરવા માટે જૈનધર્મ એ
સાધનોને મુખ્ય ગણે છે એટલે કે જ્ઞાનક્રિયાઓનાં મોક્ષઃ । આત્મ-
વિકાસરૂપ સાધ્યને પામવાને માટે એકજી જ્ઞાન બસ નથી, નથી
એકલા ક્રિયા જ્ઞાનવિનાની ક્રિયા કે ક્રિયા વિનાનું જ્ઞાન આત્મવિકાસની
ટાંચે મનુષ્યને પહોંચાડી શકે નહિ. પરંતુ બંને તે જોડાયેલાં મયોગ
થાય ત્યારે જ પૂર્ણ વિકાસ થઈ શકે.

આજનો વિષય સામાયિક નામના જૈન અનુદાનનો-વિધાનનો
છે, અને સામાયિક એ આરિત્રમાં ગણાતું હોવાથી આજનો વિષય
મુખ્યત્વે ક્રિયાનો છે. તથાપિ જ્ઞાનવિના ક્રિયા ફલવતી થાય નહિ
તેથી સામાયિકની પૂર્વે કયું જ્ઞાન મનુષ્યને જોઈએ, અને એ જ્ઞાન-
પૂર્વક સામાયિકના જ્ઞાનસહિત સામાયિકની ક્રિયા કરતાં આત્મ-

૧

(હરિગીત)

હે નાથ ! બવિકલણા મનો મંદિરે ર્ષ આપના,
રાણુમા સખત પશુ કર્મજયો શિથિલ થઈ વિખરી જતા,
ચંદનમદો વીંટાયેલા સર્પો તરત અલગ થઈ,
વનમધુરને જોતા બધા બાંધે હશે દિશમાં બધ.

વિકાસના આપણે કેવાં ફળો હાવના સમયમા પણ પૂરું
તેનું કંઈક આણુ ચિત્ર કે અંખી તમેને દેખાડવાનો શક
પ્રયત્ન છે

અનુધાન—વિધાન-વિધિ એ સર્વ ધર્મોમા જોવામાં ને
અનુધાનો એ સાધનો છે means છે. અને એ અનુધાનને
વિધિ અનુસંગવાથી મનુષ્યનું સાધ્ય તેની ભણી દોડી આવે છે.

હવે એ અનુધાનો-ધાર્મિક વિધાનો મનુષ્યની પાસે જોઈ
પરપરાથી ઉતરી આવ્યા ■ તે આપણે જોઈએ. એ વિધાનો જે
કાણે મર્યાદા છે તેની આપણે ધર્મજગતમા જાખી કરીએ મર્યાદા
નામના મહાત્માએ પ્રભુની પ્રાર્થના કરી પ્રભુને મેળવ્યા, અને
મનુષ્યને કહ્યું કે તમે જો મારી પેઠે પ્રભુને આત્મનિવેશન-
dedication મપૂર્ણ રીતે કરી પ્રભુની પ્રાર્થના કરશો તો તમને
પાપરૂપ વિધો જઈ તમે આત્મવિકાસ પામશો. મોહમદ સાહેબે
નિમાજ ભણી ભણી પ્રુદાને મેળવ્યા અને પછી ઇનસાનોને ફરમાવ્યું
કે તમે પણ ખરા હીલથી નિમાજ રોજરોજ ભણશો તો પ્રુદાને
પામશો આમ મહાત્મા કાકરટ ને સાધનવડે-મોહમદ સાહેબ ને
સાધનવડે પ્રભુને પામ્યા તે સાધન તેમણે મનુષ્યને ઉપદેશ્ય તેમ
શ્રીમદ્વાવીર સ્વામી ને સાધન વડે આત્માના પૂર્ણ વિકાસને પહોંચ્યા
એવું કે અનંતચાન, અનંતદર્શન, અનંતચારિત્ર, અનંતઆનંદ,
અનંતવીર્ય એવા અનંત અનંતા યુક્તોની પૂર્ણતાએ પહોંચ્યા તે સાધન-
તે વિધાન-તે ક્રિયા તે ચારિત્ર સામાયિક હતું અને એ સાધન
એમની પ્રમુદીથી આપણુ જોઈએ તેઓશ્રીએ ઉપદેશ્ય આમ મોહ-
મદનો નિમાજ, હિંદુઓને નિત્યકર્મો—ધ્યાનભજીને સંધ્યા,
દિવસનો પ્રેરણા-પારસીએ ને ખોરદે અવસ્થા અને જોઈએ
સામાયિકરૂપ અવસ્થા-અવસ્થા કરવાની ક્રિયા પ્રાપ્ત થઈ છે

૧૮૧) જે સ્થિતિએ પ્રભુ પહોંચ્યા, તેજ સ્થિતિએ પહોંચવાના સાધનો
 ૧૮૨) પ્રભુને પ્રાપ્ત થયા, હવે આ પ્રશ્ન જાણનો ધર્મ દર્શન રૂપે
 philosophy શીલસુશી અને ક્રિયા રૂપે science વિજ્ઞાન છે માટે
 ૧૮૩) શાસ્ત્રિક રીતિએ આપણા વિધાનો આચરાવા જોઈએ

૧૮૪) જૈનધર્મના કાઠીનરૂર રૂપ શ્રી હરિભદ્રાચાર્ય અનુષ્ઠાનોના પાંચ
 ૧૮૫) પ્રકાર કહે છે અને એ પચ્ચવિધ અનુષ્ઠાનો આ યોગ ઉપર લખેલા
 ૧૮૬) તમે જોશો -

૧) પ્રણિધિ= માધ્ય-સાધ્ય-Goal-end

૨) પ્રવૃત્તિ= સાધન-means to end,

૩) વિગ્નજય= દોષો ઉપર જય-obstacles to be overcome

૪) સિદ્ધિ= સાધ્યની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ-realization of the object

૫) વિનિમય= આત્મનિવેદન પોતાને પ્રાપ્ત વસ્તુનું ખીનઓને
 પૂર્ણદાન-self-dedication to the service
 of humanity.

પ્રણિધિ-જે અનુષ્ઠાન કરવું હોય તેમાં મુખ્ય સાધ્ય શું છે-
 Aim શું છે-Goal શું છે એ પ્રથમ નક્કી કરવું જોઈએ આપણે
 જે મેળવવું હોય એ નક્કી થયા વિના આપણી પ્રવૃત્તિ બલવતી થતી
 નથી આપણા ઉદ્દેશમાં-આપણા સાધ્યમાં જોઈએ આપણી પ્રીતિ-
 જોઈએ આપણી ભક્તિ તેટલી બનવતી આપણી પ્રવૃત્તિ સાધ્યને માટે
 આપણે કરી શકીએ

આપણી સામાયિક નામની ક્રિયાનો આદર્શ-Ideal શ્રી
 મહાવીર સ્વામી છે

શ્રી મહાવીર સ્વામીએ સામાયિક વડે અનતતાનાદિ ગુણોનો
 પૂર્ણ વિકાસ કર્યો, અને એમણે ઉપદેશોથી સામાયિકની ક્રિયા આપણી
 સક્રિય ગોખ્યા વિના આપણે કરીએ તો આપણે પણ આપણી શક્તિના

પ્રમાણમાં આપણે આત્મવિકાસ કરી રહીએ એટલા માટે શ્રીતીરત્ન
મામાવિક સમજાવી-જ નુતી અને આચાર્યમાં વધાઈ મૂકવી જેમ
યથાર્થિનો અર્થ એવો કરવો જેમણે કે આપણી રાજીનો હાથ
જેટલો વિકાસ થયો તેમ તેટલી પૂર્ણ સક્રિયતા જામ-વી જોઈએ
વિના આપણે મામાવિક રૂપ પ્રાપ્તિ કરવી જેમણે

કેમ એમ કહે કે શ્રી તીરત્ન આદર્શ અર્થાત્ તેમની મામા
વિકાસે આદર્શ આપણાથી કેમ લેવાય ? ક્યાં મેં જેવા મદારીર
સ્વામી અને ક્યાં કાકરા જેવા પણ પૂર્ણ નહિ એવા આપણે ?

કોઈ વિદ્યાર્થીનો આદર્શ જા ૧ ની જોનમમાં પામ થોડા
વિદ્યાનનો તેમ જો આદર્શ જનમાં રિયન કરી થણા વિદ્યાભિલા-
ષીએ એમ જો થાજ છે થાજ છે અને થાજ પણ ખગલ જેમ એ
નો આદર્શ રાખનાર જિજ્ઞાસુ વિદ્યાર્થી કલવ જેમ જો ની ઉચ્ચ
તમ ભૂમિકાએ ન પડેના તથાપિ તેજ જે રિયતિમાં આદર્શને
હૃદયમાં રથાપ્યો અને પછી જો આદર્શને દબોમાં પોતાની સમગ્ર રાખી
પ્રવળ સેના તે જિજ્ઞાસુ વિદ્યાર્થી જે રિયતિમાં દબો તે રિયતિ કરતાં
તો થણી ઉચ્ચ રિયતિએ પડેઓ જેમણે કે જા. ૧ નો ઉચ્ચ
આદર્શ રાખતા હતાય જા A ન થયો તો પણ B A તો થઈ
શકે. એનું કારણ એમ જાણ છે કે જેમના આદર્શ તરફની ઈચ્છા
કે devotion છે

જો પોતે જ સેવેવા-પોનેજ ક્રિયામાં મુખો સિદ્ધ કરેલા સામા-
વિકાસે આદર્શ આપણે માટે પોચ છે એમ થી મદારીર જાણીને જ
આપણને સામાવિક ક્રિયાનો ઉપદેશ કર્યો છે

જો માણસનો આદર્શ પેસા છે તે માણસ પોતાનો દેશ, પોતાના
ધરનાર, પોતાના સગાજાનાં, પોતાના મિત્રો અને પોતાના કુટુંબને
પણ મહી સુરોપ આક્રિડા નથી જતા ? જાણ છે કારણ કે તેનો

આદર્શ પૈસા છે અને આપણે સારી રીતે જાણીએ છીએ કે એવો આદર્શ રાખી કેટલાએક મનુષ્ય પોતાના ધારેલા આદર્શ પહોંચ્યા છે. એટલું જ નહિ પણ કેટલાએક તો તેથી પણ આગળ વધેતા જોવામાં આવે છે.

આદર્શચૂસ્ત પોતાના આદર્શથી પણ વિશેષ ઉચ્ચતર ભૂમિકાએ પહોંચેલાના પણ થોડાએક દૃષ્ટિએ આપણી મમલ્લ મોઝૂદ છે હા, કેટલાએક આદર્શને ન પણ પહોંચે તથાપિ તેમના પુરુષાર્થથી જેટલો લાભાતરાય કપાય તેટલો લાભ તો તેઓ પ્રાપ્ત કરે જ તે જ પ્રમાણે શાસ્ત્રમાં જે વિધાન કહ્યું હોય તેને જરાનર મમલ્લ તેના પગ ભક્તિ-પૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરી હોય તો અનતમાનના ધણા ધણા અંગે પ્રાપ્ત કરતા કરતા કોઈ કાંતે આપણે પણ શ્રીમદ્દાવીર સ્વામીએ કરેલા સામાયિકના પરમદાનરૂપ આદર્શને પહોંચી શકીએ.

પ્રજાશ્રી મદ્દાવીરે જ્યારે સામાયિકનો વિનિમય-દાન કરવા માંડ્યું ત્યારે જે પ્રકારના અધિકારીઓ જોવામાં આવ્યા પોતાની ઉચ્ચતમ સ્થિતિએ પહોંચ્યા હતા જ્યારે પોતાના સામાયિકનું વર્ણન કરવા માંડ્યું, ત્યારે કેટલાક મદ્દાપુરુષોએ અને દેવીઓએ જેવું મામાયિક ઉપરેશ્યુ તેવું જ અંગીકાર કર્યું જેણે તે અંગીકાર કર્યું તેઓએ સાધુ અને સાધ્વીપણાની દીક્ષા મદ્દલ્ય કરી સામાયિકને આચારમાં મૂકવા મર્વયા પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો.

વળી કેટલાએક પુરુષો અને સ્ત્રીઓએ ઇચ્છા પોમથી તો સામાયિકને સંપૂર્ણ અંગીકાર કરી, પરંતુ મૃદસ્થપણાને લગને મામર્થ્ય યોગ વડે ઇત્તર એટલે અમુક કાળ સુધી તેવું જ સામાયિક આચરવાનો નિયમ કર્યો. આ પાછળના મુમુક્ષુઓ પ્રજાના શાસનમાં આવક અને આવિકા ગણાયા આમ સામાયિકની ક્રિયા કરનાર એટલે માધુ, સાધ્વી, આવક, આવિકા એ ચારે પ્રકારના મનુષ્યનો મમાજ તે પ્રજાનું તીર્થ ગણાયું ન તીર્થકર કહેવાયા એટલા માટે જે મનુષ્યે પ્રજાના

ઉપરોક્ત સામાયિકને-પણી તે સામાયિક સુરંધા દો ૩ દેવથી દો-
તેને આચારમા ન મૂકે દોષ તો તેને જૈન સમાજમાં ગણે ૩
૩મ એ વિચારવા જેવું છે અમનતા તેમા પ્રીતિ ગાળે દોષ તે
અનુમોદક તો ખરો !

પણાએક મનુષ્યો મહાકુરુપત્ની આગને માર્યે ચલાવે છે, તેમનું
કેવું જ સાચુ માને છે, પરંતુ મસ્તી ચલાવ્યા પછી તે આગ
હત્યમાં ઉતારતા નથી-તેઓ આચારમા નથી રહેતા નથી, મરિ
આપણે એ આગનું રૂપ હાથ જરોગર જેવા પામ્યા નથી. આપણે
આ પ્રમાણે પ્રજિપિ નહીં કરી-આદ્ય નહીં કરી સામાયિક નામની
પ્રતિમા પ્રવેશ કરે એ જોઈએ

સામાયિકનું સ્થાન-આવકોના સામાયિક ગતનું સ્થાન બાર
નતમાં નવમ વને છે, અને એ આવકોના-પ્રવિકાઓના બાર મનુષ્ય
રહનું મૂળ અમરુ દર્શન છે આ ઉપરથી એ બાર વનોને સમ્બંધિત
મળ બાર નવ આપણા સાસનમા મળુચમા આમ્યાં છે મોક્ષનો-ના-
ભગવાન જ્ઞાનો-આત્મ સ્વરાજનો perfect freedom and
perfect liberation છે હતા-Complete નો ઉપાય જૈન
શાસ્ત્રમાં અમ્યમુદર્શનપૂર્વક સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યકદર્શનપૂર્વક
અમ્યમુદર્શન છે મરિ જ રહ્યું છે ૩-

સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ !

જેક ચેતનનો-સત્વાસત્વનો તત્ત્વમાનનો તે
સમ્યક્જ્ઞાન છે, તેના ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા મુજબને
આ જાને વસ્તુતત્ત્વને વસ્તુતત્ત્વરૂપે
કરવા રૂ. છે, પછી જાનથી જેવું
કોયે તે પ્રમાણે જાનમાં મૂકી તે
છે જ

“ મધુ” છે કે “ તસા, સ્થાવરની કરેણીનીનીચવ, ન-એક વિરાધો,
ત્રિનકાલ સામાયિક કરતાં તોય ન કરજી) સાધુ-સમકિત નવી લગુરે
તેને રોક્યો સસાર.”

સમકિત તે શુ? વ્યવહાર સમકિત તે શુ અને નિશ્ચય સમકિત
તે શુ તે મુમુક્ષુ આપણે હવે પ્રયત્ન કરીએ. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા
વિના હાથ જે રિચિતિમાં આપણે છીએ તેને મિથ્યાત્વ કહે છે. જન્મ-
તાના તમામ મહાત્માઓ આ મિથ્યાત્વને દૂર કરવા અને સમ્યક્ત્વને
પ્રાપ્ત કરવા બળપૂર્વક ઉપદેશ આપે છે આ મસારનું-આ બધનનું-આ
કુખના સાગરનું આ જ્ઞાનના અધિકારનું આ સહગના રણુ જેવી ખરતર
અટવીનું કારણ કોઈ હોય તો મહાત્મા છુદ્ધ કહે છે કે તે માર છે,

મહમદ પેગમ્બર કહે છે કે તે સેતાન છે,
મહાત્મા મોઝીઝ કહે છે કે તે Devil છે,
શ્રીમદ્ શકરાચાર્ય કહે છે કે તે માયા છે,
ત્રાપિયુનિઓ કહે છે કે મોહ છે.

મહાત્મા ક્રાઇસ્ટ કહે છે કે Sin-પાપ છે-

શ્રી પરમાત્મા મહાવીર સ્વામી કહે છે કે તે મિથ્યાત્વ છે

અને એ મિથ્યાત્વ તે એ જ કે આ દેહને-આ દેહાધીનને-આ
કર્મને કે કર્મના પરિણામને ‘હું’ માનવો તે છે. દેહાધ્યાસ ટળતા-કર્મા-
ધ્યાસ છૂટતા જે સ્વરૂપ આપણું પ્રગટે છે તે સમ્યક્ત્વ છે જૈન-
શાસ્ત્રમાં એ મિથ્યાત્વને બહિરાત્મભાવ પણ ગણવામાં આવ્યો છે,
શ્રીમદ્ આનંદધનજી કહે છે કે -

આ મસારમાં મોટામાં મોટું કોઈ જો પાપ હોય તો તે
બહિરાત્મ એટલે કાયાદિકને હું માનવો તે છે તેઓ શ્રી કહે છે કે-

“ આત્મ જુદું હો કાયાદિક પ્રણી, બહિરાત્મ અધરૂપ ”

મોટામાં મોટું કોઈપણ પાપ હોય તો શરીરાદિને હું માનવો
એમ આનંદધનજી કહે છે. જૈન-શાસ્ત્રમાં પણ આ વાત સમજાવ

મનુષ્યને આત્મવ્યવસ્થા આપવા રહેવામાં આવી છે, શરીરને
દુઃખ માનીને મનુષ્યની ઉત્તમોત્તમ યોનિમાં આવશે. સ્ના-ચર્યામાં છતાં
મનુષ્ય પોતાનો-શરીર-મનુષ્ય પોતાનો અવતાર-અરે! રહેને ૧૫
કુલ્ય, ૫૫ તમેને અને મને મળે તેવાથી મુલ્ય એવો ઉત્તમો-
ત્તમ માનવાવતાર એ રીતે રીતે આપજો પ્રભાવી નાખીએ છીએ એના
ઉપર જગ નજર ફેરવી જાણીએ

ત્યાર પછી ઓનમન્યમાંના એક મોન ને વળા પડે છે કે
તમારું નામ શું? તેઓ રહે છે કે મારું નામ કુલ્યદ વળા રહે છે
કે દુઃખ તમારું નામ પુત્રુદુઃખ? કુલ્યદ એ તો શરીરનું નામ, તમે કુલ્ય
કુલ્યદ એ તો તમારા શરીરનું આ ૪૫ વર્ષનું નામ છે, ૫૫ તમે
તો ૪૫ વર્ષના પૂર્વે લેખજ દાત અને દેવે પછી ૫૫ કુલ્યદ એ
શરીરના માણી રહે છે તો એ સાક્ષીનું નામ શું?

પાગે કે કુલ્યદરૂપી શરીરમાં જે આત્મા સાક્ષી રૂપે રહી છે
તેનું નામ સંચર છે તમે પોતાને કુલ્યદ માની એટલે શરીરમાં
દુઃખ માની-કે તમારા શરીરમાં શરીરમાં દુઃખ માની જેટલી કિંમત રહે
બધી કિંમત મિથ્યાત્વમાંથી-લકિરમાં-લકિરમાં-વિષ્ણુમાંથી કે
મોક્ષથી ઉપજાવેલી હોવાને લીધે મિથ્યાત્વ ૫૫ મીઆનદમન
છતાં સમજમાં રહીએ તો મહા પાપરૂપ છે અને આજ સમયનું
કારણ છે

મનુષ્ય જોને દુઃખ માને છે હાખજ તરીકે શરીરને દુઃખ માને છે
તો તેની મુશ્કેલી પ્રવૃત્તિઓ વિશેષે કરીને શરીરને માટે થાય છે,
શરીરમાં રહેનાર જોમ કે કુલ્યદમાં રહેનાર સંચર અને શરીરમાં
રહેનાર પ્રજ્ઞા અને માટે થતી નથી આ ઉપર થોડું વિચાર્યું
કરાવવું જરૂર છે

આપજો કહી ગયા કે મુશ્કેલી યોનિઓમાં-અવસ્થામાં મનુષ્ય
ઉત્તમ છે તમારું આપજો મનુષ્યમાંના મોટા ભાગનો કાળ રેવી
= પ્રવૃત્તિમાં વધી જાય છે તે જોઈએ

વળી દેહને હું માનવાથી મનુષ્યમા રહેલા કેટલાએક અગમ્ય અને કેટલાએક અમ્ય સામર્થ્યોની પણ તેને ખમર પડતી નથી પરંતુ ત્યારે દેહમાં રહેનાર કેાણુ છે તેની શોધમા વળે ત્યારે તેમાં રહેલા અખૂટ ખગ્નનાની તેને માહિતી મળે છે સામાયિક એ અખૂટ ખગ્નનો ખોલવાની ચાવી છે

હવે એ દેહરૂપ ધરમાં રહેનાર-એ કુલચદરૂપ ધરમા રહેનાર-એ જ્ઞાનરૂપ ધરમા રહેનાર આત્મા જેને આપણે સમજવા ખાતર અહીં સ્વર અને અહીં વ્રજામ કહીશુ તે લણી વિચાર કરીએ, અને એમ કરવા થકી આપણે કેવા કેવા સુખના અખાર પર ચઢી શકીએ છીએ એ આપણે જોઇએ શ્રીમદ્ આનંદધનજી કહે છે કે મનુષ્ય પણ ઉત્તમમાં ઉત્તમ હોવા છતાં પણ શરીરને હું માને તો તેનો જન્મ પાપરૂપ છે, અને શરીરમાં રહેલા સાક્ષી આત્માને હૃદયસ્થ કરી વર્તે તો-ધર્માદિ અનુબધન કરે તો તનામા રહેલો આત્મા જ પોતાના પરમાત્માપણાને પ્રગટ કરી શકે તેઓ કહે છે કે-

“ કાયાદિન્નો હો સાક્ષીધર કલો અંતરાતમરૂપ ”

શ્રીમદ્ આનંદધનજીના આ સૂતરૂપ વાક્ય ઉપર મનન કરીએ તો આપણુ સ્વરૂપ આપણુને કંઈક પ્રત્યક્ષ મરો તેઓ કહે છે કે તુ શરીરગતિ નથી અર્થાત્ તુ કાયા નથી, તું મન નથી, તું અદ્ભાર નથી કાયાદિના સંગાવહાલાં તે તુ નથી પુરુષનાદિક મિલકત તુ નથી-એ સર્વનો તુ સાક્ષી છે witness દષ્ટા છે હવે વિચાર કરો કે કોર્ટમા જાઇ મનુષ્યને હાજર કરવામાં આવે અને તે મનુષ્યે કંઈ જુડુ કર્યું હોય કે લણુ કર્યું હોય તો તેનો સાક્ષી જાણુતો હોય, કે આપણી કોર્ટમા શ્રીમદ્વાવીર સ્વામી પ્રભુ ન્યાયાધીશ છે જાણ કુલચદ એ પાંજરામા હિલા છે અને કુલચદમાં નિવાસ કરતો તેમનો આત્મારૂપી પ્રામાણિક સાક્ષી જેને હાલ સ્વર નામથી જોળખીએ છીએ એ માક્ષી શુ એના લલા જુડા કામનો

... responsible ? પ્રામાણિક

સાક્ષી જેવું હોય તેવું પરમાત્મ રૂપ ન્યાયાધીશના પાસે પ્રામાણિકપણે પ્રગટ કરે છે. બધું કર્યું હોય તો બાકી કુલ્યદને કર્મ પરિણામ પાસે મનામ અપાવે છે—Justice of the peace બનાવે છે અને છુટું કર્યું હોય તો એ કર્મ પરિણામ તેને સિદ્ધા કરે છે. આમ સિદ્ધા માનનારે કે પારિતોષિક પ્રાપ્ત કરનાર કુલ્યદ છે, પણ કુલ્યદમાં રહેલ સંચર રૂપ આત્મા તો તેનો સાક્ષી છે, આટલે સુધી વિચાર કરતાં એટલે સંચર માં સ્થિર થતા એટલે આનંદપનજના શબ્દમાં અંતરાત્મા થતાં અર્થાત્ સમ્યક્ત્વી થતાં મંમારમાં આવતાં દુઃખ સુખથી આપણે પર સદ્યએ છીએ. આપણને એમ લાગે છે કે સુખદુઃખો એ આમંત્રક છે, અને આપણે તો સુખદુઃખથી પર છીએ.

આટલું થયા પછી સચરરૂપ આત્મા કુલ્યદ ઉપરથી દટિ જેથી લઈ પરમાત્મા તરફ પોતાના અંતરમુખથી દર્શન કરવા ભાગ્યશાળી થાય છે. આત્મા અને પરમાત્માનો સંબંધ તે પારખે છે અને જેમ તે દેહાદિથી અલગ છે તેમ પરમાત્મા તરફ નિહાળતાં જાણી લે છે કે તેનો આત્મા કર્માદિથી પણ અલગ છે. માટે એ કર્માદિથી અલગ થવાને પોતાના આત્મવીર્યને અવલંબી સામાયિકાદિ પ્રવૃત્તિઓ કરતો ગ્રહે છે, તેમ તેમ પરમાત્મામાં પ્રગટ રહેલા અને પોતાનામાં ગુપ્ત રહેતા સામર્થ્યો વચ્ચે માર્ગમાં આવતાં વિધોને ॥ કરી તે મામર્થ્યો પ્રાપ્ત કરતો રહે ॥ શ્રીમદ્ આનંદપનજ કહે છે કે

‘અતીન્દ્રીય યુગ્મયુગ્મશ્ચિ આમરે એમ પરમાત્મ ભાવ’

આટલા માટે આત્મા અને પરમાત્માની વચ્ચે ગ્રહેલાં વિધોને દર કરવા બીજી પ્રવૃત્તિ કલા પછી ત્રીજી વિશ્વમથ દેખાડે છે.

સામાયિકરૂપી પ્રવૃત્તિને કિયામાં મુક્તતા કયા કયા વિધો આવે છે એ પણ સામાયિકના વિધાનમાં ગણાવેલા છે. સામાયિક સૂત્રમાં વેતુ છે કે બાર વિધો કાયાનાં, દશ વિધો વચનનાં અને દશ

વિદ્યા-મનનાં છે. આ વિદ્યા કે દોષોનો વિજય શરીરને દુઃખાનનારને થશે સુકેશ છે. પરંતુ અંતરાત્માને કે શરીરમાં ગહેલ સાક્ષી આત્માને, શરીર અને વચનના દોષો તો શું પરંતુ મનના દય દોષો ઉપર પણ એ સામાયિકનો સાધક વિજય મેળવે છે.

જેમ-જેમ સાધક એ દોષો ઉપર વિજય મેળવતો જાય છે તેમતેમ સામાયિકનો ફલરૂપ ગુણો-આત્મિકગુણો પ્રગટ થતા જાય છે, એ તો આપણે જાણીએ છીએ કે જળ કુતાં કળ વાપરવાથી જલદી વિદ્યા ઉપર વિજય મેળવી શકાય છે. સામાયિકની ક્રિયા કરતાં એ ક્રિયાનો જેમ જેમ આપણે અર્થ અને પછી ભાવ પ્રાપ્ત કરતા જઈએ તેમ તેમ વિદ્યા મહજ દૂર થતાં જાય છે. એ વિદ્યા દૂર થયાં કે શ્રીહરિભદ્રશ્ચરિ કહે છે કે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. સાધકને આ મિદ્ધિ પ્રગટ થઈ કે તુરંત જ પોનાનામાં જે સામર્થ્યો પ્રગટ થયાં, તે સામર્થ્યો જગતના જીવોને પ્રાપ્ત થાય એવી ભારદશા ઉત્તમ જીવને-ઉત્તમ સાધકને પ્રગટ થાય છે.

સ્વર્ગી જીવ કરુ શાસ્ત્રનરસી । એવી ભાવના સાધકમાં જાગે છે એટલે Self-dedication-એટલે જનતાના કલ્યાણને માટે આત્મ-નિવેદન કરે છે આ આત્મનિવેદનનું નામ જ વિનિમય કહેવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીરસ્વામીએ સામાયિકના સાધન વડે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી -વિનિમય કરતાં કહ્યું છે કે આત્મસમે કરોમિ । સર્વ જીવોને મારા સમાન જનાવું. હિંચામાં હિંચી સ્થિતિ જે મનુષ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે તે મેં કરી છે, તેવી જ સ્થિતિ જનતામાં હું પ્રગટાવું.

આરી રીતે જેમ જેમ સામાયિકના સાધકને લાભ દેખાતો જશે તેમ તેમ સામાયિકનું રહસ્ય વિશેષ વિશેષ માણુમ પડતું રહેશે. તેના ભક્તમાં પ્રેમ જગૃત થશે, અને આદર્શ ઉપર પ્રેમ કે થયાં એટલે સાધકમાં અધિક અધિક ઉત્સાહ

વધશે તથાપિ સામાયિકમાં આવતા વિદ્યોને દૂર થોડુંક કહેવાની ક્ષમ્યા થાય છે અને તે એ કે વિદ્યો માર્ગમાં અડચણ કરતાં હોય તો આપણે એ જનીસ બાબુપર રાખી આપણે આપણા આદર્શોને વધારે સમજા કરવી અને એ સમજતાં એવા Intuitions પ્રતિભા પ્રગટ થશે એટલે એવું બળ આવશે કે આપણે વિદ્યોને જ નય કરી શકીશું

ઉપસહાર—આ વ્યાખ્યાનને ઉપસહાર કરતાં કે આપણા અનુધાનમાં શ્રીહરિભક્તસૂરીએ કહેલાં પાને એટલે કે પ્રણિધિ અથવા હેતુ કે સાધ્યને નક્કી પ્રવૃત્તિ એટલે સાધનો એટલે કે સામાયિકમાં આવતા સુત્ર મુદ્દાઓ જાણી તેને ક્રિયામાં મૂકવા, ત્યાર પછી આવતાં જન્ય કરવો અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવા પછી જનતાના કલ્યાણ તેના વિનિમય કરવો એ ધાર્મિક અનુધાનની પદ્ધતિ છે—Sc પદ્ધતિ છે, વિજ્ઞાનિક પદ્ધતિ છે આવતી કાલના બાપજીમાં પિકમાં આવતાં પ્રત્યેક સૂત્રોમાં શા શા સામયો બરેલા સંબંધી વિવેચન કરશું

વ્યાખ્યાન બીજી તા. ૧૫-૭-૨૭

આત્મપ્રિય સુશીલ બહેનો, અને સુવ બાપજો

પચાવધવ અનુધાનમાં એટલે પ્રણિધિ પ્રવૃત્તિ, વિધનજન્ય, અને વિનિમયમાં પ્રવૃત્તિ અને વિધનજન્ય એ મુખ્ય છે તદ્દ પ્રવૃત્તિમાં જે બળ વાપરવું એક એ તેટલું બળ વિધન દૂર કરવું જરૂર નથી, કારણ કે શુભ કે મગજ પ્રવૃત્તિઓમાં ધણું કે વિધનો શુભ પ્રવૃત્તિના પ્રભાવથી ધણે ભાગે દૂર થઈ જાય છે છતાં વિધનજન્ય એટલે જનીસ દોષો સામાયિક કરતા અનિચ્છા

પણ સર્વ બધ છે. અને તેમા પણ કાયાના માર દોષો વચનના દશ દોષો ભાગ્યશાળી સાધકો દૂર કરી શકે છે તથાપિ તેઓનાથી પણ મનના દશ દોષોને દૂર કરવા અશક્ય નથી, પણ દુ શક્ય છે not impossible, but improbable તથાપિ એ મનના દોષો આવી જવાના કારણોને જો દૂર રાખવામાં આવે તો, એ દોષોને નય શક્ય છે-probable છે, હવે એ કારણો કયા છે, અને તે કેમ દૂર ગાંધી શકાય એ વિષય હવે કંઈક વિચાર કરીએ

જે ક્રિયા કે જે અનુદાન કરવામા આવે તેમા પણ જે ધાર્મિક નિધાન મેવવામાં આવે તેનું ફળ આત્મવિકાસ વિના ખીજુ ન હોય આત્મવિકાસ એ યોગ્ય અર્થ કામનો વિરોધી નથી, પરંતુ આત્મવિકાસ થતાં એવા પુણ્યો બધાય છે કે જેનું ફળ પણ પુણ્ય કરવામાં વિશેષ હિપરોગમા આવે છે એને સાત્ત્વમાં પુણ્યાનુબધી પુણ્ય ગણવામા આજુ છે આટલી પ્રસ્તાવના કરી હવે એ દોષો આવી જવાના કારણોને જણાવીએ અને તે આ પ્રકારે છે-

- ૧ અવિધિદોષ
- ૨ અતિપ્રવૃત્તિ (ન્યૂનપ્રવૃત્તિ)
- ૩ દગ્ધદોષ
- ૪ શન્યદોષ

જે વિધિ સાત્ત્વમાં કહેલી છે તે વિધિ સમજી, તે જ પ્રકારે ક્રિયા કરવામાં આવે તો માનસિક દોષો આવવાનો સંભવ નથી, અર્થાત્ ધાર્મિક અનુદાન વિધિપૂર્વક કરવાં જોઈએ

ખીજુ ધાર્મિક અનુદાન કરતાં ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ સાત્ત્વમાં લખ્યાથી અધિક પણ ન કરવી જોઈએ તેમજ ન્યૂન પણ ન કરવી જોઈએ રાટલી ચાર મિનિટમાં પાકતી હોય, તેને છ મિનિટ સુધી રાખવામાં આવે તો તે કેટલીક બળા બધ, અને બે મિનિટ રાખવામા આવે તો તે કેટલીક કાચી ગ્દી બધ, તેમ ધાર્મિક ક્રિયા કરતી વખતે

અતિ પ્રવૃત્તિ કે ન્યૂન પ્રવૃત્તિનો દોષ ટાળીને યથાર્થ પ્રવૃત્તિ કરી
 ભેદબદ્ધ દાખલા તરીકે સામાયિક કે પ્રતિક્રમણ ૪૮) મિનિમમ પ્રવૃ
 થવું ભેદબદ્ધ, અને તેનું નામ જ યથાર્થ પ્રવૃત્તિ છે

ત્રીજો દોષ દબ્બ દોષ છે. દબ્બ એટલે બળેનું એટલે કે સાધારણ
 કરતાં ઘટલોક કે પરલોકના સાંસારિક વિષયોની વાંચના કરવી નહિ
 કરી દોષ તો માનસિક દોષ લાગે છે એટલું જ નહિ પરંતુ ધર્મિક
 ક્રિયાનું ફળ ને પૂર્ણ આત્મવિકાસ કે મોક્ષ છે તે ફળ પ્રાપ્ત થવું
 નથી, માટે ધાર્મિક ક્રિયાથી આત્માની સક્તિઓ નેથી ખોલે એ જ
 ફલની ધુમ્મસ રાખી ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવી કે નેથી યોગ્ય સુખોના
 લાભ વિના પણ આત્મવિકાસ થયા કરે

ચોથો દોષ શૂન્યદોષ છે, અને આ દોષ ધાર્મિક અનુશાન
 કરનારા આપણા બાંધેલો અને બંદેનોમાં થોડે અંશે દેખાતો નથી.
 એ દોષનું પહેલું ભાગે સામાન્ય દોષથી પારેલું ફળ સત્વર સાધકને
 મળતું જોવામાં આવતું નથી શૂન્યદોષ એટલે ઉપયોગ વિના ધાર્મિક
 ક્રિયા કરવી તે જિનમદિરમાં ને ને સત્વરનો અવાપ છે-સામાયિકમાં
 કે પ્રતિક્રમણમાં કે યુગ્વદનમાં ને ને - - - જોલાય છે, કાલસમયમાં
 ને મંત્રોનું ધ્યાન કરવામાં ને ને - - - ક્રિયાઓમાં ધણે ભાગે
 અર્થ નહિ સમજવાની વખતે અર્થ પણ સમજ
 દાખલા તરીકે મદિરમાં જોમ
 લાખા હાથ કરી એમ
 આ પ્રમાણે ગાનાર જોજો
 કરે છે, માટે શૂન્યદોષ
 સમજીને જો ક્રિયા કરવામાં
 દશ દોષો તો તેમને આજ
 ક્રિયાનું ઉપયોગી ફળ જ

૧૫

દિ

મનના

જાણે / માટે-અવિધિ દોષ, અતિપ્રવૃત્તિ કે (ન્યૂન પ્રવૃત્તિ) દોષ,
 કંઈકેય કે શૂન્યદોષ ટાળી વિધિપૂર્વસર પ્રવૃત્તિ-અર્થાત્ પ્રવૃત્તિ-
 આત્મવિગત ભણી પ્રવૃત્તિ અને ઉપયોગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ

‘ધાર્મિક અનુષ્ઠાનના પાંચ પ્રકાર’

૧) અન્ય પ્રકારે ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો સાચામાં પાંચ પ્રકારે
 મળાવેલા છે એટલે કે —

- ૧ વિધાનુષ્ઠાન,
- ૨ ગરલાનુષ્ઠાન
- ૩ અન્યોન્યાનુષ્ઠાન,
- ૪ તરહેતુ-અનુષ્ઠાન,
- ૫ અમૃત-અનુષ્ઠાન

આ પાંચે અનુષ્ઠાન જોય છે, વિધાનુષ્ઠાન અને ગરલાનુષ્ઠાન એ
 બે હેય છે અન્યોન્યાનુષ્ઠાન કંઈક હેય અને કંઈક ઉપાદેય છે અને
 તરહેતુ તથા અમૃત બન્ને પૂર્ણ રીતિએ ઉપાદેય ■ વિધાનુષ્ઠાન
 એટલે ઇહલોકના મંસારી પદાર્થોની વાંચના, ગરલાનુષ્ઠાન એટલે
 ધર્મક્રિયા કરી પરલોકના એટલે સ્વર્ગાદિની તૃષ્ણા રાખવી તે આ
 બન્ને ત્યાજ્ય છે અન્યોન્યાનુષ્ઠાન જે કંઈક ત્યાજ્ય અને કંઈક માલ્ય
 ■ તે ઉપર વિચાર કરવાની અગત્યતા જણાય ■ અન્યોન્યાનુષ્ઠાન
 એટલે દેખાદેખીથી ધાર્મિક ક્રિયા કરવી તે કેટલાએકોની એવી લાગણી
 હોય છે કે આપણે અમુક ધાર્મિક ક્રિયા નહિ કરીએ તો લોકોમાં
 ખોટું દેખાશે, અને કરશુ તો આપણી આમર વધશે આવી ભાવનાથી
 જે રૂળ અનુષ્ઠાન કરનારને મળે છે તે પ્રગટ છે એટલે કે દેખાદેખીથી
 અનુષ્ઠાન કરનારની નિંદા થતી નથી એટલું જ નહિ પણ અનુષ્ઠાન
 કરનારમાં તેની આમર વધે છે તથાપિ તેમની ક્રિયાનાં ફળની
 મહાત્મા જ છે જેવી ભાવના છે તેતુ જ ફળ ચાય છે માટે
 અનુષ્ઠાન ન કરવું એમ વક્તાનું કહેવું નથી પણ કરવું એમ

કહેવું છે, તથાપિ અન્યો-ન્યાનુકૂળ ક્રમ આત્મવિકાસની ભાવનાથી ધાર્મિક ક્રિયા કરવી તે વધારે ઉત્તમ છે તદ્દેવ અનુકૂળ તેને કહેવામાં આવે છે કે જે ધર્મ ક્રિયાનું ફળ પરોપરીતિએ-Intarrect રીતિએ ધર્મક્રિયા કરનારને આપે છે અર્થાત્ સાધકને એવા સરળ અને ઉપયોગી સાધનો કે સમવકતા મળે છે કે જેથી પુણ્યાનુકૂળી પુરુષ બધાર્થ, સાધકને અમૃત ક્રિયામાં ભેડે છે

અમૃતાનુકૂળ તે છે કે જેનું ફળ અમૃત અથવા આત્માનો પૂર્ણ વિકાસ-મોક્ષ-મદાઆનંદ વગેરે છે.

આ પ્રકારે તદ્દેવ કે અમૃતાનુકૂળ કરનારને માનસિક દોષો સામના નથી એટલું જ નહિ પરંતુ આત્મિક શુદ્ધિ તેમના મનમાં પણ રમી રહેના જોવામાં આવે છે. મનુષ્ય જેવા ઉત્તમ દેહમાં રહી રહેવાને પણ નમાવનાર પુણીયા માવડો કે નીર્ધર ગ્રામ બાધનાર શ્રી મદાવીરે તદ્દેવ અને અમૃત અનુકૂળ કરી આત્મવિકાસ કર્યો હતો. આપણે તેમને પમલે ચાલવાથી તેવું જ કરીશ

‘ સામાયિકની પ્રવૃત્તિ ’

આપણે ઉપર કહી ગયા કે વિપ્નજય કરતાં પણ પ્રવૃત્તિમાં વિશેષ જગ ખરચાવું જોઈએ કેમકે પુનાની દવા શરીરને અનુકૂળ માલમ પડ્યા પછી પુના જનારને રસ્તામાં જે પર્વતો વિપ્નરૂપે વચ્ચમાં આવેલા હોય તેને પણ ફેલી તોડી દવાનો નિત્રાણ પુના પહોંચે છે એ જ પ્રકારે આપણી પ્રવૃત્તિ નક્કી કરવી જોઈએ. આપણી સામાયિકની પ્રવૃત્તિમાં શ્રી નવકારમંત્ર, પ્રથમ મંત્રને માટે મણુવામાં આવે છે ત્યાર પછી ગુરુચાપનાને માટે પચિદિય નામનું સૂત્ર મણુવામાં આવે છે પછી શુરુવદનને માટે પચિદિયમાં શુરુના શુદ્ધિની ભાવના કર્યા પછી ઈચ્છામિ ખમામમણે નામનો પ્રણિપાતમંત્ર મણુવામાં આવે છે ત્યાર પછી ક્યાં ક્યાં સૂત્રો મણુવાનાં છે એ આગળ ઉપર કહેવામાં આવશે હાલ ઘુરત તો પ્રથમ જે

નવકાર મત્ર ગણવામાં આવે છે તેનો શુદ્ધ હિચાર, અર્થ અને
દેતુ એ કહેવામાં આવે

૫૫ પરમેષ્ટિને કે કોઈને પણ નમન કરવામાં સાધકનો દેતુ
એ હોય છે કે નમનીય આદર્શમાં જે શુભો પ્રગટ છે તેવા જ શુભો
પોતામાં અપ્રગટ છે તે અપ્રગટ શુભો ભાવમક્ષિત વિધિ પ્રમાણે નમન
કર્તા પ્રગ્ન થાય અમેરિકાના અધ્યાત્મી મહાત્મા એમર્સન
મનુષ્યની નમન પ્રવૃત્તિને બહુ જ સુર રીતે ધટાવે છે

પ્રતિદામ નામના નિનધમાં તેઓ લખે છે કે શ્રીમાન પુરુષોને
મનુષ્યો શા માટે માન આપે છે ? શ્રીમાનમાં ત્રણ શક્તિઓ પ્રગટ
હોય છે અને તે એ કે સ્વતંત્રતા—freedom (liberty) રોહા—
grace અને સામર્થ્ય—power આપણને એમ જણાય છે કે મનુષ્ય
મનુષ્યને નમે છે, પરંતુ આંતરિક દષ્ટિએ જોતાં મનુષ્યનો આત્મા
પોતામાં રહેના અપ્રગટ શુભોને પ્રમગ્નવા, પ્રગટ થયેના શુભોવાળા
આત્માને નમન કરતો હોય છે

૫૬ પરમેષ્ટિ એટલે પરમ-હિતકૃષ્ટ સ્થાને વિરાજીત આત્માને
નમન કરતાં આપણો આત્મા તેઓના જેવા જ શુભોને પ્રગ્ન કરી
આત્મવિમ્મસની ટોચે પહોંચવાની ભાવના રાખે છે વગી નવકાર
મત્રના હિચારથી—પકનથી અને ભાવનાથી સર્વ દુષ્કર્મોની નિવૃત્તિ
થાય છે—સર્વ પ્રકારના સુખોની પ્રાપ્તિ થઈ છેવટે પદ્મસુખ કે
અબ્યાબાધ સુખ કે અનંતઆનંદ પ્રાપ્ત થાય છે

મન્વપાવપ્પણાસણો એનો અર્થ જ એ છે કે સર્વ દુષ્કર્મો
કારણરૂપ પાપનો સર્વથા નાશ થવો તે અને મરણનો નાશ થવો
એટલે કાર્યનો સહજ નાશ થઈ જાય છે સકલ દુષ્કર્મો કારણ પાપ
છે, માટે પાપના નાશથી દુષ્કર્મો પણ મંપૂર્ણ નાશ થાય છે
પણાસણા શબ્દમાં એકલો નાશ જણાવ્યો નથી, પરંતુ પ્રાપ્તિ

પ્રકરે નાશ-સર્વથા નાશ જણાવેલો છે. છાણું બાળવામાં આવે ત્યારે તેની રાખ થઈ જાય છે. એ છાણાનો નાશ થયો દહેવાય; પરંતુ તેની રાખ પણ જ્યારે ઉડી જાય ત્યારે એ છાણાનો પ્રજ્વાલ થયો દહેવાય, તેમ નવકારને બ્યંજન અર્થ, તદ્દઉભય, અર્થાત્ શુદ્ધ ઉચ્ચાર, શુદ્ધ વિચાર (અર્થ) અને શુદ્ધ બાવ એટલે કે ઉચ્ચાર અને વિચારથી ઉત્પન્ન થતું જ્ઞાન એ ત્રણે વિધિએ ગણવામાં આવે તો સકલ પાપનો નાશ થાય છે, અર્થાત્ સંપૂર્ણ દુઃખનો સર્વથા નાશ થાય છે. એટલું જ નહિ પણ મંગલાળ ચ સત્ત્વેસિ=સર્વ પ્રકારના મંજસો અર્થાત્ પુણ્યો-અર્થાત્ સુખો પ્રાપ્ત થઈ પદ્મ દ્વય મંગલં=Supreme felicity-Highest happiness-મનુષ્ય જન્મનું ઉત્તમોત્તમ સાધ્ય Sumum bonum, પણ નવકારના ચથાર્થ પાલનથી પ્રાપ્ત થાય છે. એ જ દેવરાજ્ય-એ જ આત્મસ્વરાત્ય કે મહાનમાં મહાન આનંદ છે નવકારમાં પંચ પરમેષ્ઠિ એટલે પાંચ મહાન આત્મા-પાંચ આદર્શ આત્માઓનું સ્મરણ નવકાર ગણનાર આત્માએ કરવાનું છે.

આત્મા અને પરમાત્માનો મંબધ આપણે એટલા માટે જ જોવો પડશે સરીરને હું માનનાર પરમાત્માનું સ્મરણ ચથાર્થ કરી શકે નહિ, પરંતુ સરીરમાં રહેનાર અમર આત્મા અર્થાત્ સ્વંચર કે પ્રજ્ઞામ જે અંતરાત્મરૂપ છે તે જ પરમાત્માનું ચથાર્થ સ્મરણ કરી શકે દાખલા તરીકે એક માણસ પાસે એક પૈસો છે અને બીજાની પાસે એક કરોડ રૂપિયા છે. આ બન્ને પૈસાવાળા છે. કોઈ નિર્ધન નથી. એક પૈસાવાળો પણ પૈસાવાળો ગણાય અને કરોડ રૂપિયાવાળો પણ પૈસાવાળો ગણાય. તેમ એક આત્મા પણ આત્મા ગણાય અને પરમાત્મા એ મહાન આત્મા ગણાય. માત્ર તદ્દાવત ગુણોના વિસ્તારનો છે સાધક અજ્ઞાન નથી, પણ અસ્પષ્ટ છે, સાધ્ય સર્વથા જ જ્ઞાન ઉભયમાં છે આમ સાધક સાધ્યનો સર્વથા સમજી નવકાર મહામંત્રમાં-ઉચ્ચારમાં-વિચારમાં-અને બાવમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ. ઘણી

વળે નવકારના પદનો ઉચ્ચાર મનુષ્ય કરતા જોવામાં આવે છે, અર્થ પશુ ટેટલા બળુતા હોય છે, પરંતુ શબ્દ અને અર્થ ઉપર વિચાર કરી વિના ભાવરૂપ પ્રકાશ બહાર આવતો નથી, અને એ ભાવરૂપ પ્રકાશ બહાર આવ્યા વિના મનુષ્યને યથાર્થ જ્ઞાન થતું નથી. શબ્દ એ ચક્રમક છે, અર્થ એ ક્ષત્રક છે. અને જોમ ચક્રમક અને ક્ષત્રના અથડાવાથી તલ્લુખારૂપે પ્રકાશ બહાર આવે છે, તેમ વ્યંજન એટલે શુદ્ધ શબ્દ, અત્ય એટલે શુદ્ધ અર્થ અને તદ્ઉભય એટલે વિચાર, એ ભેજાં થવાથી ભાવરૂપ પ્રકાશ પ્રગટે છે. સાધક આત્માને ખજર પડે છે કે જે પરમાત્માનું હું સ્મરણ કરી રહ્યો છું તેના પ્રગટ ગુણો જોવાજ મારામાં અપ્રગટ ગુણો છે, અને સ્મરણ કરતાં કરતાં હું પણ તેવા ગુણો પ્રગટ કરી શકીશ.

વળી પંચપરમેષ્ઠિમાંના છેલ્લાં ત્રણ પદો એટલે કે નમો સ્તોષ સર્વસ્તાદ્ગૂર્ણં, નમો ઉચ્ચજ્ઞાયાણં, અને નમો આયરિયાણં એ ત્રણ પદના ભાવપૂર્વક ધ્યાનથી સર્વપાવપ્પણાસણો-સર્વ કુ ખનો સર્વયા નાશ થાય છે. અને નમો અરિહંતાણં એના ભાવપૂર્વક સ્મરણથી સર્વ પ્રકારનાં મગળ સુખો-કલ્યાણકારક સુખો પ્રાપ્ત થાય છે, અને નમો સિદ્ધાંતના સ્મરણથી પૂર્ણ સુખ કે અબ્યાનાય સુખ કે મહાન આનંદ પ્રગટ થાય છે—

શુરુ મહારાજને વંદન કરતાં આપણે મત્સરણ વદ્દામિ એમ કહીએ છીએ-આ ઉપવાક્યનો (phrase) નો હેતુ એ છે કે આખા શરીરમાં મસ્તક એ ઉત્તમ અંગ મણાય છે માટે મસ્તક જોણે નમાવ્યુ તેને સર્વસ્વ નમન કર્યું એમ સમજવું અર્થાત્ નમન કરનારે આત્મ-નિવેદન કર્યું અને આત્મનિવેદન કરી એવું સ્વીકાર્યું કે મારો સર્વ ધાર્મિક ક્રિયા-મારાં સર્વ ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો આપની આગા પ્રમાણે કરીશ. વળી શુરુ મહારાજને વંદન કરતાં એમ કહે છે કે જાવણિ-જાવ-નિસિદ્ધિજાવ-સર્વ બાણ વ્યવહારને છોડીને-સર્વ પાપબ્યા-

પારનો ત્યાગ કરીને મારી મર્વ કશ્ચિથી આપને વદન હૈં હું વગી
 યુરુ મદારાજને વદન હૈં એમ કહે છે કે જ્ઞાતામિ યમાસમનો
 વદિત્વ=કે સમાશ્રમણ ! હું આપને વદન કરવાને ઇચ્છું મું આપ
 સમાશ્રમણ હો સમા એ જ આપનો મુખ્ય આધાર ॥ તેા હું
 પણ આપને વદન કરી મારામાં સમા યુજનો વિશ્રામ કરવાને મન્નું
 હું મારે મારો સમાનો વિશ્રામ વિશેષ કરવો નથી, પરંતુ આપમાં
 જેટલી સમા વિશ્રામ પામી છે તેટલી જ સમા મારામાં વિશ્રામ પામે
 એવા આવથી દે સમાશ્રમણ ! અથવા ! આપને હું વદન કરું હું
 આત્માને શુભ બસતી પ્રાપ્તિ અચકપ નથી એમ જોઈ શકાય કહે છે
 અને એ શુભ જગ પ્રાપ્ત કરવામાં અન્ન પ્રયત્ન નિમિત્ત તમને છે
 આત્મા એ ઉપાસન છે અને પચ્ચરમેષિ એ નિમિત્ત છે યુરુ ॥
 નિમિત્ત છે શ્રી શ્રીપાવના ગમના પરિચીત્તથી જાણ્ય છે કે આત્મા
 આપમાં છે, પોતાનાં જ આત્મજગથી soul-force થી તે વૈશ્વમાં
 ઉચ્ચશક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

સામાયિકની ક્રિયા એ રાજધાન ક્રિયા છે

સામાયિક કરતાં કાકિમગ્ન હૈંગમાં આવે છે કાકિમગ્ન એટલે
 કાયોત્સર્ગ-મજ ૧૦ લેસ-હૈંગુ કૈત્મગ્ન એટલે સર્વથા ૧૦૫૫
 કાયોત્સર્ગ એટલે કાયા આવને-કમળાવને હોડી આત્મભાવમાં
 આપી પરમાત્મભાવમાં ખ્યાન ધરવું કાકિમગ્નની ક્રિયા કરવા પૂર્વે
 ઇરિયાવદિ ગણવામાં આવે જે જરિયાવદિમાં દય પ્રારે વગી
 ક્રોધની વિરાધનાની સમા વાચી સર્વ ક્રોધના આત્મા માથે પોતાના
 આત્માને મમભાવે રાખે છે અને વિરાધના કરતાં જે પાપ થયું
 દોષ તે પાપ ધોષ નાખવાને કાકિમગ્ન કરે છે તસ્સ ઉત્તરીપી એમ
 જણાવે છે કે સર્વ પાપની નિર્ધોતનાને અર્થે હું કાયોત્સર્ગ ૧૫
 ખ્યાન કરીશ પાપાળં કમ્માળં નિગ્ધાયણદ્વાપ દામિ કાકિમગ્ન
 પાપકર્મની નિર્ધોતનાને અર્થે કાયાબ્યાન હોડી હું આત્મભાવમાં
 રહી પરમાત્મામાં મારા આત્માને રથાયુ છું

આચારાગ્ર સૂત્રમા આત્મસંશોધન માટે શ્રીવર્ધમાને ॥ ક્યું
તેનું વર્ણન આપવામા આવ્યું છે એમની મહાન શક્તિ પ્રમાણે
એમણે એવી પ્રતિષ્ઠા કરી કે કરેમિ સામાદયમ્ । સઘ મે
ચકરણિજ્ઞ પાવકમ્મ । હું સર્વ આત્માઓને સમાન ગણીશ
અને કોઈ પણ પ્રકારનું પાપ નહિ ખરીશ આજ પ્રકારે શ્રાવક એ
ધડી કરેમિ મતે સામાદયમ્ । હે ભગવન ! હું સર્વ આત્માને સમાન
ગણીશ સાવજ્ઞ જોગ પચ્ચક્ષામિ । કોઈ પણ પ્રકારનું પાપ કરવામા
મારા મન-વચન કાયાને હું નહિ યોગ્ય એવી પ્રતિષ્ઠા જાણ નિયમ
પશ્ચુયાસામિ=મે ધડી પણ પાળીશ અને એ સમભાવે રહી મારા
આત્મશુદ્ધિનું સંશોધન કરીશ પાપને-કર્મને-કષાયને જેમ જેમ હું
દૂર કરતો જઈશ તેમ તેમ મારા આત્મશુદ્ધિનો વિકાસ કરતો
રહીશ જૈનદર્શન Scientific એટલા માટે છે કે તેમા કંપનાને
સ્થાન નથી આત્મસંશોધન અને આત્માવલંબન મુખ્ય છે બીજાનો
જો આધાર લેવામા આવે છે તેને માત્ર નિમિત્ત ગણવામા આવે
છે, પરંતુ શ્રી જૈન દર્શને માન્ય છે કે આત્મા એ જ પરમાત્મા છે
અને તે પોતાના ઉપર છેવટે આલંબન લઈ પરમાત્મા થઈ શકે છે
હવે જો કોઈ એમ કહે કે શ્રીવર્ધમાને દીધા લઈ મોહની મામે-
કષાયોની સામે યુદ્ધ કરી મહાવીરપણું પ્રાપ્ત કર્યું અને તેમ કરી મોક્ષ
પ્રાપ્ત કર્યો આ કાલમા તો મોક્ષના બારણા બંધ છે આ પ્રશ્નો
ઉત્તર એટલો અપાય કે અહીં ઉભીને શું કરવું ॥ મામાયિક
કરી તેમણે બતાવેલા માર્ગે સામાયિકદ્વારા વહન કરી ખરી મોક્ષના
બારણા સુધી પહોંચવું અને જ્યારે બારણું ઉઘડે ત્યારે તેમા તુરત
પ્રવેશ કરી દેવો જો એમણે બતાવેલા માર્ગે આપણે ગતિ કર્યા
કરીએ તો છેક મોક્ષના બારણા સુધી તો આપણે પહોંચી શકીએ
અને એમ કરીએ તો મોક્ષદ્વારમા પ્રવેશ કરવાનો પહેલો વારો
આપણો આવે વક્તાને ધાગે છે કે Door-keeper, gate-

keeper દરવાન મોક્ષમા પ્રવેશ કરવા નથી દેતો તેવું કારણ ક્યામ છે મોહ છે-દેહ દષ્ટિ છે, અને એ સંપૂર્ણ ક્ષય ન થાય ત્યાં સુધી આપણે મોક્ષના દાર પામે ઉજી રહેવું પડે પરંતુ knock and it will be opened એમ કહ્યાં કરીએ તો થોડા કાળમાં કે ક્ષણમાં એ દાર ઉઘડે ખરા દેહભાવ હોવાથી વિદેહભાવ કે અતમભાવ પ્રગટે છે અને અતમભાવમાંથી પણ કર્મભાવ દૂર કરી શુદ્ધાત્મભાવમાં જો રહેતાં છીએ તો મહાદુર્લભને મારે આપણે યોગ્ય માર્ગે અને એ યોગ્યતા આવી એટલે ત્યાંથી મોક્ષના દાર દાઢ પણ ઉઘાડા છે, જોને સામયોગ પ્રાપ્ત થઈ મામાલિકાપણે વિધાનો મરવા છે, તેમાં સામાયિકયોગ પણ પ્રગટે છે એમ શ્રી હરિભક્ષ્મર યોગાનિદુમા કહે છે પ્રભુ મહાવીર સ્વામીએ પરિવહો અને ઉપસર્ગો સદન કર્યાં, કારણ કે તેઓએ યોધી કાઢ્યું કે આત્માના એકમા પ્રવેશમા અનન્ય જગ છે ઈની પણ તેઓએ સદાય લીધી નહિ પરંતુ સ્વાવલખને સમજ કર્મનો ક્ષય કરી આત્માનો પૂર્ણ વિકાસ કરી આત્મસ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું આપણી ક્ષમિતને પણ મોખ્યા વિના મયાદક્ષિ આપણે પણ એમને પગને ચાલી આત્મવિકાસ કરવો જોઈએ

આ ઉપરથી આપણે શ્રીવીરની સ્તુતિ માણએ છીએ કે નમામિ વીર ત્રિરિસારધીરમ્ । હે વીર પ્રભુ ! હું આપને નમું છું હું આપને એ સામર્થ્યને નમું છું કે જે સામર્થ્ય મેર પર્વતના જેવું અડમ છે ખરા પર્વતમાં જે ગુણો જોવામાં આવે છે એમ કવીન્દ્ર શ્રી રવીન્દ્રના મોટા ૮ / જણાવતા કહે છે કે મમે તેરી વીજળીઓ પડે ખરા પર્વતમાં ૧૮ પડતી નથી. મમે તેરા વરસાદો પડે તો પણ ખરા પર્વતની કંકરી પણ ખરની નથી, તેમ મહાપુરુષો પર્વત શિરોમણિ મેરના જેવા અડમ છે, અને પરિવહરૂપ દૃષ્ટિઓ કે ઉપસર્ગરૂપ વિજળીઓ તેમને અસર કરતી નથી આત્માના

અનંત સામર્થ્ય પાસે ત્રણે લોકના બાલ સામર્થ્યો પોતાનું માયું નમારે છે.

સ્વાવલંબનને માટે જૈનશાસ્ત્ર મુખ્ય બાર આપતું જણાય છે. કહે છે કે ગોતમ સ્વામીને શ્રી મહાવીર ઉપર રાગ હતો. તે રાગ પ્રચસ્ત હતો અને એમના આલંબનથી ઘણી હંચી સ્થિતિએ એટલે મણુધરે પદવીએ તેઓ પહોંચ્યા હતા. તથાપિ પ્રચસ્ત રાગ પણ કેવલ જ્ઞાન પામવામાં ન્યારે અંતરાયરૂપ થયો ત્યારે તેઓ વિચારણા કરી શોધી શક્યા કે શ્રી મહાવીરે સ્વાવલંબન રાખ્યું અને એમ કરી પોતાના ચરિત્રથી સ્વાવલંબને રહેવાનો મને બોધ કર્યો એમ જણાય છે. આમ યતાં એટલે સ્વાવલંબને રહેતાં તુરત જ પોતે કેવળજ્ઞાન પામ્યા. આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી જણાય છે કે પ્રચસ્ત રાગ એ આદરણીય છે છતાં છેવટની સ્થિતિને માટે સ્વાવલંબનજ-આદ્રમાવલંબન જ પૂર્ણતાનું અચૂક અમોઘ સાધન છે.

જૈનશાસ્ત્ર એકાંત નથી, અનેકાન્ત છે. તેનો સ્વાદવાદ એ સમાધાનવાદ છે. ત્યાંમુખી સાધક બાલક હોય ત્યાંમુખી તેને પ્રચસ્ત આલંબન પણ લેવું ઘટે અને ન્યારે તે યુવાન થાય ત્યારે તેણે સ્વાવલંબને પણ રહેવું ઘટે.

પ્રચસ્ત અવલંબને રહેતાં જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે તેમાં નિર્જરાના કરતાં પુણ્યબંધ-પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય થવાનો વિશેષ સંભવ છે. પુણ્યબંધનને પણ સોનાની બેડી મણુનાર શુદ્ધ અખ્યાત્મીઓને કહેવું ઘટે છે કે મુમુક્ષુએ જે કમથી શાસ્ત્રમાં ચઢવાનું લખ્યું છે, તે જ કમે ચઢવું જોઈએ. પ્રથમ પાપને દૂર કરી પુણ્યને માર્ગે અને પછી પુણ્યના ફળમાં અનાસક્ત રહી શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ બણી વઢન કરવું જોઈએ.

પુણ્ય અને પાપ બન્ને કર્મ છે-બીલ છે; પરંતુ પાપરૂપ કમ મનુષ્ય સંસારમાં પણ લૂંટારા છે અને પુણ્યરૂપ કમ બીલ જેવા હોવા છતાં મોઢા માર્ગના વોળાવા છે, જેટલો તફાવત difference

લૂટારા અને વેળાવામાં છે તેટલો પાપ અને પુણ્યમાં છે પાપ
ન્યારે આત્મગુણને લૂટે છે ત્યારે પુણ્ય લૂટારાથી જ્યાંને છે એટ-
લું જ નહિ પરંતુ આત્મસ્વભાવના માર્ગમાં વેળાવાદ્ય મધ્ય આપણને
છે મોક્ષ મરિચના દાર સુધી પહોંચાડે છે

દવે પછી કાયોત્સર્ગ પાળ્યા પછી મુમતિ પમેાવવાની કિચ
આવે છે અને એ મુમતિ પમેાવનાં પ્રકારને ૫૦ અને શ્રીઓને
૪૦ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા કરવાની રીત છે, તેમાં એ પમાઈમાં ૩૫
નિવેદાત્મક કે Negation છે અને ૫૨ વિધાવક કે positive
છે એ વિધાવક અને નિવેદક પ્રતિષ્ઠાઓ યી છે એ આપણે અનુક્રમે
તેની કિચા કરશુ ત્યારે ને ઉપર નિવેદન કરશુ વળાને તે રીત
જેવું દેખાઈ મધું છે કે પાદજલિ ભગવાને ઉપદેશેલા રાજયોગનો
આમા સમાવેશ કર્યો ગયો છે ત્યાર પછી સામાવિષ્ટ કરવાની પ્રતિષ્ઠા
સેવામાં આવે છે જિજ્ઞાસુ માધક એવી પ્રતિષ્ઠા કરે છે કે દે
ભગવાન ! આપનું ઉપદેશેલું સામાવિષ્ટ હું કરીશ આપની આજ્ઞા
એ જ મારો જ્યાં સુધી નિવમ છે ત્યાંસુધી થઈ છે જાણા જવ
જમ્મો ! આપની આજ્ઞા એ જ થઈ જેમ જુદર દી વોર્શોગટને
પાનાના ઉપગીની આજ્ઞા પાળી તેમને ખુશી કરી અને એવી પત્તીએ
ચઢો કે અમેરિકાની તમામ ગુલામ પ્રજાને અમેરિકન સેનાની માથે
સમાન કક્ષાએ પહોંચાડયા

પ્રમાણિક સેવક ને જ કહેવાય કે મેનને-મેનને માગવાઈને
આજ્ઞા કરનાં ચકાવે પણ આજ્ઞા પાળનાં થકિ નહિ દાલ જુદર દી
વોર્શોગટનના પ્રવલથી ૪૪ મુનિવર્સિટિઓ ગુલામ જાતિના સેનાને સ્વનય
જનાવવાને ઉત્પલ થયેલી છે કહાય જરેમિ મતેમાં જે પ્રતિષ્ઠા
સેવામાં આવે છે જે પચ્ચાજી સેવામાં આવે છે, તેમાં પૂર્વાજ્ઞામને
લઈને-દેહાધ્યાસને લઈને-મોહાધ્યાસને લઈને જૂલ થઈ જાય તે
પટિકપમામિ-નિદામિ-ગદામિ-અપ્પાણં યોસિરામિ-એટલે કે
હું પાપ ભાવને નિકું છુ, ગુરુ સાક્ષીએ પિછાઈ છુ-વેસરાતુ છુ

અને મારા શુદ્ધ સ્વભાવમાં પાછો આવુ છું. આવો બૂલો ફરીથી નહિ ફરીશ, આમ કરતાં કરતાં ન્યારે એટ પશુ બૂલ બનીમ દોષોમાંની નહિ થાય ત્યારે આપણે સામાયિકની સિદ્ધિની નજીક આવી ચડશું. તથાપિ કહેવું જોઈએ કે હું કુલચંદ્ર છું એમ માનીને સામાયિકની શુભ ક્રિયા ઉપર ચઢનાર જાણે Jacob's ladder કે નિમ્નણીએ ચઢતો હોય એવો લાગે છે, અને સંવર ભાવે જે સામાયિક કરતા હોય તે માતિની કડરે પોતાના સાધ્યને પડે છે.

શ્રીહરિભદ્રસુરિ કહે છે કે અનુષ્ઠાનો જે સાધનો સાધ્યની સાથે જોડે તે અનુષ્ઠાનો યોગ છે. જે ધર્માનુષ્ઠાનો શુદ્ધાત્માની સાથે જોડે તે યોગ છે. પતંજલિ ભગવાને યોગશ્ચિત્તવૃત્તિનિરોધઃ અર્થાત્ ચિત્તવૃત્તિઓનો નિરોધ તે યોગ કહ્યો અને ચિત્તવૃત્તિઓનો નિરોધ કરવાથી તત્વા દુષ્ટાઃ સ્વરુપેઽચ્ચર્યાનમ્ । ન્યારે ચિત્તવૃત્તિઓનો નિરોધ કરવામાં આવે છે ત્યારે દષ્ટા રૂપ આ આત્માના પોતાના સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. પરંતુ જોનસાચ જાણે એવું કહેવું હોય કે યોગેયોગનિરોધ એટલે સાવચ યોગને બધ કયાં એટલે સ્વાભાવિક રીતે મન-વચન-કાયા પુણ્યપથે વહે છે અને મન, વચન, કાયાને આત્મ ભણી વાળ્યા એટલે યોગનિરુદ્ધ થઈ શુદ્ધાત્મા કે પરમાત્માનું સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે.

અહિંસા પરમો ધર્મઃ એમ કહેવામાં આવે છે, હિંમા ન કરવી એ સહેલું જી હતાં એમ કહેવું પડ્યું છે કે આપણને એમ કરવું ધણ કઠિન લાગે છે ન કરવું એ ધણ કઠિન છે હિંસા કરવાની ટેવ-હિંસા ન કરીને દૂર કરવાની છે. જીવ ક્રિયા વિના રહી શકતો નથી ન્યારે હિંસા કરવાનું બધ કરવામાં આવે કે એ જ જીવ અહિંસા કરવાની ક્રિયા કરે છે જે જીવે મનુષ્યો ગાળ આપે છે, એ જ જીવે મનુષ્ય આશિષો આપી શકે છે. જેને જોલવાની ટેવ છે એ જોડુ જોનવાનું બધ કરે કે સાચું જોલવાનો જ. એ જ પ્રકારે પાપ

કરવાનું બંધ થાય કે મન-વચન કાયાના યોગ સ્વભાવિક રીતે પુણ્ય વ્યાપારમા ભેદાર્થ બળ છે, દાખલા તરીકે શ્રિયાચદ્વિ મુત્રમાં જે દય પ્રકારે વિરાધના મણાવી છે એ વિરાધના બંધ થઈ જીવમાં સ્વભાવિક રીતે સમભાવ કે આત્મભાવ ભગ્નત કરે છે અને આત્મભાવ ભગ્નત થયો કે એ જીવોની આરાધના કરવા માંડે છે.

વિરાધના કરી જીવ જ્યારે નરકગતિ સાધતો હતો ત્યારે આરાધના કરવાની ભાવનાથી-સર્વ જીવોની આરાધના કરવાની ભાવનાથી હતો તે પુણ્યાભાવકની સામાયિક પહેલે છે કે તીર્થંકર ૩૫ પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે

સંસારમાં ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પદવી પામવી, અને પરલોકમાં પણ ઉત્તમોત્તમ સ્થિતિએ પહોંચવું તેનું કારણ આત્મદષ્ટિ છે. આ વાત વારંવાર સ્મરણ આપ્યા વિના આગળની ઉચ્ચતર સ્થિતિઓનું દર્શન કરાવી શકાતું નથી, એટલા માટે શરીર અને આત્માનો સંબંધ દેખાડનાર એક દર્શાત આપી આજનું વ્યાખ્યાન સમાપ્ત કરીશ

અક્ષરોમાં કેટલાએક સ્વરો Vowels અને કેટલાએક બજનનો Consonants છે. ચાર અક્ષરો લઘુએ, એટલે કે કા, ખા, ગા, ઘા, તેમાંના પ્રત્યેકને લઘાવીએ એટલે કે કા .... આ-આ-આ, આ-એજ પ્રકારે ખા, ગા, ઘા ને લઘાવતા, ફ, ખુ, ગુ, ઘુ નો સહજ ઉચ્ચાર થઈ રહી જશે, પણ જ્યાં ચાલ્યાજ કરશે હવે આને આ ૩૫ સ્વરૂપને આપણે આત્મા મણીએ અને ક, ખ, ગ, ઘ જેમાં જ્યાં આવેલો છે તેને બજનન મણીએ તો જેમ ક, ખ, ગ, ઘ સ્વર વિના રહી શકતા નથી તેમ આત્મા વિના શરીર રહેતા નથી આ નીકળી જતાં ક, ખ, ગ, ઘ જોડા લઘાવ છે અને બરોબર બોલી શકાતા નથી, કારણ કે તેમાં સ્વરૂપ આત્મા નથી. આટલા માટે ધર્મક્રિયાના જિજ્ઞાસુઓએ શરીરને-કુલ્યદને બજનન જેવો ગણવો જોઈએ, અને શરીરમાં રહેલા આત્માને શાશ્વત સ્વર જેવો ગણવો

જેમને ન્યાં સુધી આપણે શરીરને એટલે લાક્ષણને હું સમજીશ ત્યાં સુધી આપણે કીડી જેવા હોઈશું, અને કર્મો તે મોટા પહાડ જેવા જણાશે, પરંતુ ન્યારે આત્મા કે પ્રજ્ઞામ હું છું એવું Conviction કે પ્રતીતિ યશો કે realization કે સાક્ષાત્કાર યશો એટલે કર્મો રૂપ પત્થરાઓ કાઢરા થઈ આપણે હાથી જેવા છીએ એમ કંતો દેખાશે અથવા જો આત્મામાં સ્થિર થયા તો ગૂંતે રહેતે કર્મ રૂપ પર્વતો હિપર આપણે વજ્ર હોઈએ એમ જણાઈ રહેશે આટલું કહી આજનું આખ્યાન અહીં રાખીશું આવતી કાલે સામાયિકના સૂત્રો પર અને તેમાં આવેલી ખૂખીઓ હિપર વિશેષ વિવેચન કરશું

આખ્યાન ત્રીજું તા ૧૬-૭-૨૭
આત્મપ્રિય બાંધવો

કાલે આત્મા અને દેહનો સંબંધ જતાવતાં કહ્યું હતું કે દેહ એ બ્યજન જેવો છે, અને આત્મા એ સ્વર જેવો છે આજે એ દર્શાવતાં થોડો ફેર કરવો પડશે. આત્મા ન્યાં સુધી તેની પૂર્ણ શુદ્ધ સ્થિતિમાં ન આવે-એના પૂર્ણ વિદ્યારો ન પહોંચે-પૂર્ણ આત્મ સ્વરાજ્ય ન મેળવે-જે અનંત ગુણો પામ્યા પછી કોઈ પણ ગુણ પામવાનો ન રહે-અનંત ગુણોમાંના પ્રત્યેક ગુણો અનંતા ન પામે ત્યાં સુધી તે ખરેખરો સ્વર જેવો કહેવાય નહિ, માટે આપણે અક્ષરોના હવે નવું વિભાગ પાડીશું એટલે કે દેહને આત્મા ગણનાર-અહિરાત્મા એ બ્યજન જેવો છે, જીવને આત્મા ગણનાર અર્થાત્ સકર્મ આત્માને આત્મા ગણનાર એટલે અંતરાત્મા એ સ્વર જેવો નહિ પણ ન્યાં સુધી તેમાં કર્મ રૂપ-કષાય રૂપ ભાવ છે ત્યાં સુધી તેને અર્ધસ્વર ગણીશું, એટલે કે ય, ર, લ, વ જેમ અક્ષરોમાં Semi Vowel કે અર્ધસ્વર ગણાય છે તેમ અંતરાત્માને અર્ધસ્વર જેવા લેખીશું.

અને આપણે જાણીએ છીએ કે ય, ર, લ, વ રૂપ અર્ધસ્વર પણ સપ્રસારણ ભાવ ઈ, ઝ, છ જેવા ચોખા સ્વર

યથ જાણ છે તેમ જીવભાવમાંથી જ્યારે કર્મભાવ સદંતર ઉડી જાય
 ત્યારે ચોક્કસ સ્વરૂપ છે અ, ઇ, ઉ, ઋ, ઌ જેવો ચોક્કસ શુદ્ધ
 આત્મા કે પૂર્ણ વિકાસી યથ રહે છે. એક અધ્યાત્મરસિક મહાત્મા
 કહે છે કે નારકો નારકો નામ, ન તિર્યચનાપિ માનુષઃ । ન દેવઃ
 કિંતુ સિદ્ધાત્મા સર્વોડયં કર્મવિધ્રમઃ ॥

હું નારક નથી--નથી હું તિર્યચ, નથી મનુષ્ય, અને નથી હું
 દેવ. નારક, તિર્યચ, મનુષ્ય, દેવ એ હું નથી પણ નામ કર્મ છે--
 નામકર્મની પ્રકૃતિ છે. હું તો સિદ્ધાત્મરૂપ છું, સિદ્ધાત્મા એ જ મારું
 ખરું સ્વરૂપ છે.

એક વેળા સાંજની વખતે ફા અને ૭ નો ટાઇમ હતો,
 રસ્તામાં એક માણસે સર્પને જોયો; જોતાં જ તેને ભય ઉત્પન્ન થયેલ
 તેણે ખૂમ પાડી કે સર્પ છે! સર્પ છે! થોડીવારમાં પાંચ પચાસ
 માણસો એકઠાં થઈ ગયાં અને કેટલાએક તો જુઓ પાડવા લાગ્યાં કે
 સાચુસો લાવો એટલામાં આ ભયભીત થયેલા મનુષ્યના ટોળામાંથી
 એક મનુષ્ય દોડ્યો, અને ફાનસ લાવ્યો. બીજાએ માણસો લેવા
 ગયા પરંતુ આ ફાનસ લાવેલા મનુષ્યના દીવાથી જણાઈ આવ્યું કે
 તે સર્પ નથી પણ દોરડી છે. એ જ વખતે ઢાંજર રહેલા મનુષ્યોમાંથી
 ભય ભય પામી ભાગી ગયો. એ જ પ્રકારે આપણે જીવોને--મનુષ્ય,
 તિર્યચ, નારકો કે દેવ તરીકે જોઈએ છીએ, ત્યારે ક્રોધ, માન, માયા,
 લોભ, મોહરૂપી સર્પો કે વિકારો આપણા મનોભાવને, આત્મભાવને
 બગાડી નાખે છે--વિક્ષિપ્ત કરી નાખે છે અને તેથી આપણે ખરેખરી
 વસ્તુ અર્થાત્ આત્મદ્રવ્ય દેખતા નથી પરંતુ સામાયિકરૂપ ફાનસ
 લાવનાર મહાત્મા આપણને દેખાડી આપે છે કે--દેખાડી આપશે કે
 આ જીવો યરીરો નથી--કષાય કે કર્મો નથી એટલે મનુષ્ય તિર્યચ
 નથી, પણ આત્મા છે. એવું જોતાં જ આપણા રાગદોષરૂપ ભય અને
 આસક્તિ ચાલી જશે. આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવમાં સર્વ આત્માઓ
 સાથે સમભાવે રહી અનંત આનંદને પણ અનુભવશે

પરમાત્માને વીતરાગ શા માટે કહેવામાં આવ્યા ? જો કે
 પરમાત્મા તો વીતરાગ અને પૂર્ણ સમભાવવાળા છે, સર્વ આત્માઓને
 પોતાના સમાન ગણનારા છે. દેહના કે કર્મના બેદથી જોવો જુદા
 જુદા નાના મોટા, હજવા ભારે, જીવતા મૃત્તા, કાગા-ગોરા ઉચા
 નીચા જણાય છે, પણ આત્મદૃષ્ટિએ સર્વ આત્માઓ સમાન છે
 શરીરને લઇને જોને આપણે ભૂતથી વનસ્પતિ તરીકે-કીડી તરીકે
 મનુષ્ય તરીકે-ચતુર્વર્તી તરીકે કે ઇંદ્ર તરીકે ગણીએ છીએ તે સર્વમાં
 આત્મા સમાન છે કોઇમાં પણ આત્માનો એક પ્રદેશ વિશેષ કે
 એછો નથી કીડીમાં અને હાથીમાં સમાન છે કીડીમાં મંકુચિત
 જણાય કે અને હાથીમાં નિષ્સિત જેમ ગળરનો કટકો સંકુચિત
 અને વિષ્ણુચિત થાય છે તેમ આત્મપ્રદેશો તો સંકુચિત હોય કે વિક-
 સિત હોય પણ સમાન હોય છે આટલા માટેજ કરેમિ સામાદયમ્ ।
 એટલે જ્યાં સુધી મને સામાયિકની પ્રતિજ્ઞા છે ત્યાં સુધી જન્મતના
 તમામ જીવોને-ચોર્યામી લાખ જીવ્યોનીના સર્વ જીવોને મારા સમાન
 ગણીશ એટલે કે એ મર્વ જીવોમાં જોવો ભાવ રાખીશ કે મને
 વર્ધમાનમાં જોવો ભાવ કે તેવો જ ભાવ હું મર્વ જીવમાં રાખીશ
 આ સમભાવથી નથી રાગ થવો કે નથી દ્વેષ થવો, તેથી જ પ્રભુ
 વીતરાગ છે અને વીતદ્વેષ છે.

હવે પ્રભુ વીતરાગ અને વીતદ્વેષ હોવા છતાં એટલે રાગદ્વેષ
 રહિત હોવા છતાં એને વીતરાગ શા માટે કહેવામાં આવ્યા છે તેનો
 વિચાર કરીએ. દ્વેષ કરતાં રાગને જીતવો બહુ મુશ્કેલ છે, ધર્મવ્યા-
 પાર દ્વેષને અટકાવી શકે પરંતુ રાગને ધર્મવ્યાપાર પણ કેટલીક
 વેળા અટકાવી શકતો નથી આ વાત સ્પષ્ટ સમજવા એક ઉદા-
 હરણ લેશું

એક વેળા પૌષ્પ નામની ધાર્મિક ક્રિયામાં એટલે આખા
 દિવસની સામાયિકમાં સોજે રોકાયેલા હતાં, તેમાં એકનું

થઈ જાય છે તેમ જીવભાવમાંથી જ્યારે કર્મભાવ સદતર ઉડી જાય છે ત્યારે ચોક્ખા સ્વરૂપે અ, ઇ, ઉ, ઋ, ઌ જેવો ચોક્ખો શુદ્ધ આત્મા કે પૂર્ણ વિભક્તી થઈ રહે છે એક અધ્યાત્મરસિક મહાત્મા કહે છે કે નાદ નારવીં નામ, ન તિર્યચનાપિ માનુષ । ન દેય કિંતુ સિદ્ધાત્મા સર્વોડય કર્મવિદ્યમ ॥

હું નારક નથી-નથી હું તિર્યચ, નથી મનુષ્ય, અને નથી હું દેવ નારક, તિર્યચ, મનુષ્ય, દેવ એ હું નથી પણ નામ કર્મ છે-નામકર્મની પ્રકૃતિ છે હું તો સિદ્ધાત્મરૂપ છું, સિદ્ધાત્મા એ જ માફ ખરું સ્વપણ ॥

એક વેળા સાજની વખતે ફા અને ઊ નો દાષ્ટમ હતો, રસ્તામાં એક માણસે સર્પને જોયો, જોતાં જ તેને ભય ઉત્પન્ન થયો. તેણે જૂમ પાડી કે સર્પ છે ! સર્પ છે ! થોડીવારમાં પાંચ પલાસ માણસો એકઠાં થઈ ગયાં અને ડેટલાએક તો જુઓ પાડવા લાગ્યા કે સાચુસો લાવો એટલામાં આ ભયભીત યવેલા મનુષ્યોના ટોળામાંથી એક મનુષ્ય દોડ્યો અને ફાનસ લાગ્યો. બીજાઓ સાચુસો લેવા ગયા પરંતુ આ ફાનસ લાનેલા મનુષ્યના દીવાથી જણાઈ આવ્યું કે તે સપ નથી પણ દોરડી છે એ જ વખતે દાજર ગ્રેલા મનુષ્યોમાંથી ભય ભય પામી ભાગી ગયો એ જ પ્રકારે આપણે જીવને-મનુષ્ય, તિર્યચ, નારક કે દેવ તરીકે જોઈએ છીએ, ત્યારે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ મોહરૂપો સર્પો કે વિદ્યારો આપણા મનોભાવને, આત્મભાવને બગાડી નાંખે છે-વિદ્વિષ્ટ કરી નાંખે છે અને તેથી આપણે ખરેખરી વસ્તુ અર્થાત્ આત્મદ્રવ્ય દેખતા નથી પરંતુ સામાયિકરૂપ ફાનસ લાવનાર મહાત્મા આપણને દેખાડી આપે છે કે-દેખાડી આપમેં કે આ જીવો ચરીરો નથી-કયાય કે કર્મો નથી એટલે મનુષ્ય તિર્યચ નથી, પણ આત્મા ॥ એવું જોતાં જ આપણા રાગદ્વેષરૂપ ભય અને આસક્તિ ચાલી જશે આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવમાં સર્વ આત્માઓ યે સમભાવે રહી અનંત આનંદને પણ અનુભવશે

પરમાત્માને વીતરાગ શા માટે કહેવામાં આવ્યા ? એ કે પરમાત્મા તો વીતરાગ અને પૂર્ણ સમજાવવાળા છે, સર્વ આત્માઓને પોતાના સમાન ગણનારા છે. દેહના કે કર્મના ભેદથી જોવો જુદા જુદા નાના મોટા, હળવા ભારે, જીવતા મૃત્તા, કાગા-ગોરા હિયા નીચા જણાય છે, પણ આત્મદષ્ટિએ સર્વ આત્માઓ સમાન છે શરીરને લાંબને જેને આપણે ભૂતથી વનસ્પતિ તરીકે-કીડી તરીકે મનુષ્ય તરીકે-ચંદ્રવર્તી તરીકે કે ઈંદ્ર તરીકે ગણીએ છીએ તે સર્વમાં આત્મા સમાન છે કોઈમાં પણ આત્માનો એક પ્રદેશ વિશેષ કે ઓછો નથી કીડીમાં અને હાથીમાં સમાન છે, કીડીમાં મંકુચિત જણાય છે અને હાથીમાં વિમ્સિત જેમ રણરેનો કંટકો સંકુચિત અને વિમ્સિત થાય છે તેમ આત્મપ્રદેશો તો સંકુચિત હોય કે વિક્ષમિત હોય પણ સમાન રોય છે આટલા માટેજ કરેમિ સામાન્યમ્ । એટલે જ્યાં સુધી મને સામાયિકની પ્રતિજ્ઞા છે ત્યાં સુધી જન્મતના તમામ જોવાને-જોવાંસી લાખ જીવજોનિના સર્વ જોવાને મારા સમાન ગણીશ એટલે કે એ મર્વ જોવામાં એવો ભાવ રાખીશ કે મને વર્ધમાનમાં જેવો ભાવ છે તેવો જ ભાવ હું મર્વ જીવમાં રાખીશ આ સમજાવથી નથી રાગ થનો કે નથી દ્વેષ થનો, તેથી જ પ્રજુ વીતરાગ છે અને વીતદ્વેષ છે.

હવે પ્રજુ વીતરાગ અને વીતદ્વેષ હોવા છતાં એટલે રાગદ્વેષ રહિત હોવા છતાં એને વીતરાગ શા માટે કહેવામાં આવ્યા છે તેનો વિચાર કરીએ. દ્વેષ કરતાં રાગને જીતવો બહુ મુશ્કેલ છે, ધર્મવ્યાપાર દ્વેષને અટકાવી શકે છે પરંતુ રાગને ધર્મવ્યાપાર પણ કેટલીક વેળા અટકાવી શકતો નથી. આ વાત સ્પષ્ટ સમજવા એક ઉદાહરણ લેશું.

એક વેળા પૌષ્પ નામની ધાર્મિક ક્રિયામાં જેટલે આખા દિવસની સામાયિકમાં સોએક માણસો રોકાયેલા હતાં, તેમાં એકનું

નામ કુલચંદ દત્ત, મધ્યાન્દ પછી એક જગજીવન નામનો મનુષ્ય આગ્યો અને આવીને કુલચંદ પર ગાયોનો વરસાદ વગસાવવા લાગ્યો. મુનિરાજ જોયે દત્તા પૌષ્પધમા આવેલા મનુષ્યો પણ પોતાના ધાર્મિક ઉપકરણો સાથે બેઠા હતા, આ જમણે બેઠેને કુલચંદ પોતે પૌષ્પધમાં હોવાથી કાંઈ પણ બોલ્યા નહિ, અર્થાત્ ધાર્મિક ક્રિયાએ તેને દેવ કરતા જગજીવનની સાથે ગાયો આપતા અટકાવે. ધાર્મિક અનુદાને દેવ થવા ન હોયો કંઈ પણ જરાય ન મળવાથી અંતે જગજીવન થાકી જ્યારે ચાલ્યો ગયો ત્યારે શુ બન્યું તે હવે આપણે જોઈએ.

મુનિમહારાજ તેમજ પૌષ્પધની ક્રિયા કરનારા મનુષ્યો કુલચંદ ભાઈની શાન્તિના-ધીરજના વખાણ મરવા લાગ્યા કુલચંદભાઈ મનમાં કુતાયા અને તે કાંઈએ જાણ્યું નહિ, ધાર્મિક ક્રિયા કરતા હતા દટાસણ-મુકુપતિ, ચરવળો, શ્રુ મહારાજ અને પૌષ્પ કરનારા માધવો એ ધર્મના સાધનો હતા તે છતાં તેના વખાણ થયા ત્યારે કુલચંદભાઈ ખુશી થયા વિના રહી ચક્રા નહિ, કારણ કે કુલચંદ-ભાઈ તે વખતે સમજી ચક્રા નહિ કે તે તે વખાણ આત્માના થતા નથી, પણ યરાનામ કમના થાય છે, માટે મારે તેમાં મોહ પામવો જોઈએ નહિ આ ઉપરથી ઓતાઓ સમજ્યા હશે કે-વક્તા જણો નથી કે તેઓ કાદવ જેવું ચોક્કસ clear as mud કે clear as crystal કે ગ્લેસ જેવું એ તેને ખબર નથી પરંતુ વક્તાને લાગે છે કે દેવ કરતા રાજ છતવો શુકેવ બહુ હોવાથી એ રાગને પણ છતનાર મહાત્માને વીતરાજ ગણી આપણે પરમાત્મા પણ ગણ્યા એવા રાગદેવ ગણિત પણ સર્વમાં સમજાર ગાખવા શીખવાની કાંઈ પણ કળા હોય તો વક્તાને તો અનુભવ થઈ રહ્યો છે કે એ કરેમિ સામાર્યમ્ છે-અર્થાત્ સામાયિક છે.

કારણ કે સામાયિક પાળવાનું સૂત્ર બોલતાં ચહુસો સામાર્યમ્ શુદ્ધા=એનો અર્થ એ કે ધણી વાર સામાયિક કરવી એવો થાય

છે તથાપિ વકતાને એવું સ્પર્શુ કે અહુ પ્રકારે એટલે નાના પ્રકારે સમભાવ જેમા ઉત્પન્ન થાય એવા સામાયિક કરવા આ ભાવના થતા મિત્રત્વ મોહનલાલ દલીચંદ બાઈએ ચોજેલું સામાયિકનું પુસ્તક દ્વારે ચડ્યું. એમા આઠ-પ્રકારે સામાયિક કરવાના લખ્યા છે એટલે કે મમભાવ સામાયિક, સમયિક એટલે ત્યા ભાવ સામાયિક, સમવાદ=સત્યવાદ, સમાસ=દુકામા થોડા શબ્દોમા સમાયિક, હિપશ્ચમ વિવેક સંવગ નામના ત્રણ પદમા સામાયિક, સરોષ મામાયિક અનવદ્ય અથવા પાપરહિત સામાયિક, પરિણા અથવા કોષ એક પદાર્થ ઉપર વિચારણા કરતા ઉત્પન્ન થયું મામાયિક અને પ્રત્યા-ખ્યાન સામાયિક-આવા આઠ પ્રકારના સામાયિક તેમાં જેવામાં આવ્યા આમાથી પહેલું સમવાદ અને સાતમું પરિણા સામાયિકમા થોડું પરાવર્તન કરી એ સામાયિક કરવા માડા, અને એ બન્ને સામાયિકની ખૂબી વકતા તમારી પાસે મૂકવાને માટે પ્રયત્ન કરે છે. મમભાવ સામાયિકનું દ્રષ્ટાન્ત —

હર્ષપુર નગરમા નામનો મહા બળવાન ગજ રાજ્ય કરે છે જરાસિંહ રાજને મહાપ કરવા પોતાનું લશ્કર લઈ પોતાના નગરમાંથી જરાસિંહની નમરીએ જાય છે દરમિયાન દમ ત રાજની ગેરહાજરીમાં હસ્તિનાપુરના રાજ પાડવો, પૈરવો હર્ષપુરને જીતી લે છે. દમદત રાજ પાછા ફરતાં પોતાની નમરીને જીતેલી જોઈ પાડવ, કૌરવ સાથે યુદ્ધ કરી, તેઓને પોતાના નગરમાંથી હાંકી કાઢે છે કેટલાએક વર્ષ પછી એક દિવસે પોતાના મહેલના ઋષિઆમા મંધ્યા-કાએ દમદત ગજ બેઠેલા છે એવામાં તેઓની દષ્ટિ આકાશ ભણી જાય છે તેને નાના પ્રકારના સુદર આકૃતિવાળા વાદળા જેવામા આવે છે, એ વાદળાઓની મણીવતા ઉપર મોહિત થાય છે થોડાક સમય જતાં પવન વાય છે. વાદળા વિરૂપ થઈ વિખરાઈ જાય છે એ જોઈને રાજને ખેદ થાય છે, અને વિચાર કરે છે કે તુ આ

પ્રમાણે આ સુદર દેખાતો મારો રાજમહેલ, મારી રાણીએ મારો
 વૈભવ આ માફ શરીર એ પણ મળ નામના પવનના અપાટથી
 વિરૂપ થઈ નાથ પામશે. હા ! મહાજ જગતની સઠળ સુદર વસ્તુઓ
 ઠાળના અપાટથી અસુદર થઈ નાથ પામે છે જે આ વસ્તુમા
 દેખાય છે તે ખરી સુદરતા નથી પણ આગતુક છે ત્યારે એ
 ખરી સુદ તાનું સ્થાન ક્યાં છે આમ વિચાર કરતા કરતા તેમની
 દૃષ્ટિ બાજુ પડ્યો ઉપરથી નિવૃત્ત થઈ અંતર દૃષ્ટિ થાય છે અંતરદૃષ્ટિ
 થતા સુદરતાના આધાનરૂપ આત્માની જાણી થાય છે પછી
 આંતરધ્યાને ચક્રતા એ સુદરતા અવિનાશી છે કે કેમ-એ સુદરતા
 જે આત્મામા દેખાય છે તે બાજુ વસ્તુની પેઠે વિનાશી છે કે અ
 વિનાશી તેની શોધ કરવા દમદત રાજ રાજ્ય પોતાના મુવરાજને
 આપાને દીક્ષા મહાશુ કરે છે આત્મનિરીક્ષણને માટે દીક્ષા મહાશુ
 કરનારા મહારાજ દમદત ત્યાર પછી વિદ્યા કરતા કરતા હસ્તિ-
 નાપુરના સીમાડા સુધી આવી પહોંચે છે અને ત્યાં મહિસઅ મુદ્રાએ
 ઉભા છે એવામા પાડવો ઘોડેસ્વાર થઈ પોતાના બગીચા બણી
 જાય છે તેઓની દૃષ્ટિ ગાન બહાર આવતાં શ્રીદમદત મુનિરાજ
 ઉપર પડે છે તેઓ મુનિરાજ પાસે આવે છે અને પોતા ઉપર
 વિજય મેળવનાર આ સમર્થ મુનિરાજને મહિસઅ મુદ્રાએ જોઈ
 તેઓના મનમાં બહિષ્કાર ઉદ્ભવે છે મુનિરાજની પ્રતિષ્ઠા ફરી
 નમન કરી સ્તુતિ કરી પોતાના બગીચા બણી વિચરે છે ઘોડોવાર
 પછી કોરવો એ જ પ્રકારે ઘોડેસ્વાર થઈ ત્યાંથી ચાલ્યા જાય છે
 નગરની બહાર આવતા તેઓને પણ આ મુનિરાજ નજરે ચડે છે
 મુનિરાજ બણી જાય છે, અને પોતાના પર પૂર્વે જય મેળવનાર આ
 મુનિરાજને જોઈ તેઓના હૃદયમા દુષ્કૃતિ ઉદ્ભવે છે તેથી તેઓ મુનિ
 રાજ તરફ બીજોરાં ફેરે છે તે જોઈ તેમના માથુસો પણ ઇંટ
 દેખાળા-પત્યરા વિગેરે નાખી મુનિરાજની આસપાસ ઘોડેલા જેવો
 ખરી મોકે છે પાડવો ફેટલોઈ વખત ગયા પછી પોતાના બગીચામાંથી
 પાછા ફરે છે મુનિરાજને સીમાડામા નહિ દેખી આસપાસ રહેલા

ગોવાળાને પૂછે છે. ગોવાળાઓ બનેલી હકીકત જાહેર કરે છે પાડવો ઇટ પત્થરો, દેખાળાં મુનિગજની આસપાસથી ખસેડી નાખે છે કૌરવોએ કરેલી આશાતતાથી ખેદ પામે છે મુનિરાજની આવી ધીંગળ જોઇ પુન સ્તુતિ કરે છે અને નગર તરફ પ્રવાણ કરે છે

આ પ્રકારે અર્થાત્ પાડવોએ કરેલા યશોમાન અને કૌરવોએ કરેલી નિર્ભત્સના-આશાતના એ ઉલ્લેખ ઉપર દમદતરાજ ગો વિચાર કરે છે તે જોઇએ.

જૈન psychology કર્મમ્ભ-અર્થ એમ કહે છે કે પાડવોએ કે કૌરવોએ દમદતરાજને યશ કે અપયશ કર્યો નથી, પણ દમદતરાજના પૂર્વ કર્મોએ-યશનામ કર્મોએ પાડવો દ્વારાએ સ્તુતિ કરાવી, અને અપયશ નામ કર્મોએ કૌરવો દ્વારા અપમાન કરાવ્યું આ પૂર્વે કહેલા મારાકર્મના ફળ છે દમદતરાજ વિચાર કરે છે કે, કર્મોને દેખાડનાર પાડવો કૌરવો તો મને ઉપકારી છે એમણે જો માન, અપમાન નહિ કર્યું હોત તો મારા યશ, અપયશ કર્મને હું કેવી રીતે જાણી શકત ? માટે તેઓને ઉપકાર માની આ કર્મોને સહન કરી લઉં. તેઓથી સન્માનને અને અપમાનને સહન કરી કર્મનો ફલ કરે છે અને આત્માને નિર્મળ કરે છે. આ પાડવ કૌરવો ઉપર દમદતરાજ રાજાએ સમભાવ અને jñānology જૈન આત્મવિદ્યા સમભાવ સામાયિક કહે છે, આ મમભાવ સામાયિકથી આપણને સમજાયું હશે કે વિનાશી વાદળો ઉપર વિચાર કરતાં અવિનાશી આત્માને દમદતરાજને જોષ થાય છે એને જૈન પરિભાષામાં પ્રત્યેક જીવ કહે છે, અને જ્યારે રાગદ્વેષનો માન અપમાનનો ફલ કરે છે ત્યારે સમભાવ વડે કેવળ યાનાદિગુણો-પૂર્ણ મુક્તિ આત્મામાં વિકસે છે

સામાયિકતા પ્રત્યાખ્યાનમાં તસ્સ મત્તે પદ્ધિક્કમામિ એવું એક પદ આવે છે, અને એનો ભાવ એવો છે કે આત્મા પોતાના સ્વભાવને છોડી વિભાવમાં મથો હોય, ત્યાંથી પાછો સ્વભાવમાં આવે અને ઈંગ્લીશમાં confession કહે છે. અને જૈન પરિભાષામાં

પ્રતિક્રમણ કહે છે આત્મદષ્ટિ થયા વિના પોતાના દોષો ધણા જીવે પ્રગટ કરી શકતા નથી મહાત્મા ગાંધી સત્યના પ્રયોગો નામની પોતાની આત્મકથામાં લખે છે, તેમાં જૈનના પ્રતિક્રમણની-વિચારકાને જાંખી થયા વિના રહેતી નથી દોષો કળુસ કગવા અને દ્વેષ પછી ન કરવા અને એમ કરી આત્માને નિર્ભય કરવાના જિજ્ઞાસુઓ આરંભ ક્રિયા પર Intransitive કે verb Passive સંભોદ વિરોધત નવાન ગવા નાંદ વક્તાના મિત્ર સ્વં શાન્ત વિગેરે કરી આ પ્રયોગ કરતા દ્વિતા શાખલા તરીકે તેમના પુત્રને તમણે પૂછ્યું કે ખડીઓ કેમ પડયો ? પુત્રે જવાબ આપ્યો, બાપુજી, હાથમાથી પડી ગયો. તેમણે કહ્યું કે એમ કહે કે મેં પાડી નાખ્યો, ખડીઆમાં પોતાની પ્રેમ પડી જવાની શક્તિ નથી મેં વિચાર પૂર્વક-જ્ઞાનપૂર્વક ખડીઓ બરોબર હાથમાં પકડયો નહિ એટલે તે પડ્યો એમ તારે કહેવું જોઈએ આ પ્રકારે આપણે પોતાનો દોષ સ્વ શાન્તના પુત્રની જે ક્રિયા નમ્ર કરતા નથી અને ક્રિયા બીજા કાલ ઉપર એ દોષો પાડીએ છીએ અને એથી કરીને આપણા આત્મામાંથી દોષનિવૃત્તિ થતી નથી અને દોષનિવૃત્તિ વિના આત્મા પોતાનો વિશ્વ્ય કરી શકતો નથી-વિદ્વો ઉપર જ્ય મેગવી શકતો નથી.

દેહદર્શિ ગવા પછી અંતરાત્મ દષ્ટિ થતા આપણે કર્મના ક્ષેત્ર ઉપર કામણ દેહમાં થતા નાના વિકારોમાં પડીએ છીએ જણાએ વિદ્વાનો પણ મનને દોષ આપતા જણાવ છે જેમકે એક વિદ્વાન કવિ ગાંધી છે કે —

મન તું મમાર થા મા,
દોષમાં દળાઈ જા મા

મન તેને જવાબ આપે છે કે પ્રશ્ન 'હું મમાર નથી. હું તો જડ છું તમે પોતે જ અને દોષમાં પકડો છો, અને પછી મને મમાર કહો છો. તમે શિખરે ચઢાવો તો હું જડ મન સ્વર્ગને શિખરે ચડુ છું અને નરકની ખાઈમાં પડકો તો હું નરકમાં પડુ છું તમારી પ્રેરણા વિના મારાથી કંઈ થતું નથી આમાં દોષ કે કુંજ તમારો

■ મારામાં તમે આરોપો એ માટે તમારે પદિકામાં
કહેવું જોઈએ

કેટલાએકો લક્ષ્મીને દોષ આપે છે અને લખે છે અને વહે
છે કે જગતમાં કલહનું મૂળ લક્ષ્મી છે લક્ષ્મી પણ ચિત્તન્યને કહે છે
કે હું તો જડ છું મારો દુરપયોગ તમારા હાથમાં છે, મારામાં હું
જડ હોવાથી ગુણ દોષ નથી. દોષ અને ગુણનો આરોપ તમે મારામાં
કરો છો. હું લક્ષ્મી છું તમે લક્ષ્મીના પતિ છો. હું નારી છું તમે
નારાયણ છો અને તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે મારે તો ચાલવું રહ્યું,
માટે પ્રભુ તમારા દોષને માટે તમારે પ્રાયશ્ચિત કરવું જોઈએ પ્રતિક્રમણ
કરવું ધટે અને Confession કરવું જોઈએ

કેટલાએકો-કેટલાએક શાસ્ત્રો પણ જણે છે પોતે દોષરહિત
હોય તેમ કર્મને દોષ આપે છે. કર્મ તો-કર્મપરિણામ રાગ તો
વિચાર કરતા જણાય છે કે નિબ્બક્ષપાત જડ Judge જડજના
જેવા દેખાય છે આત્મારૂપી મહારાજના રાજ્યમાં-સ્વરાજ્યમાં-Self-
governmentમાં કોઈ યથાર્થ જવરથા રાખનાર government
અસાધનાર હોય તો તે કર્મરૂપ અદલ ઈન્સાફી ન્યાયાધિશ છે
તીર્થંકર જેવાઓને પણ દોષની શિક્ષા અને ગુણના પારિતોષિક
આપ્યા વિના રહેતો નથી. મહારાજના ન્યાયાધિશપણાનું કાર્ય જે
નિબ્બક્ષપાતપણે કરતો હોય તે સર્ટિફિકેટ મેળવવાને માટે લાયક હોય
કે કપકાને! કર્મ રીસાઈને આત્માને કહે છે કે મને પેન્સન આપો
મારે તમારી સેવા કરવી નથી આપ ઓટુ બાંધવો ઉપમિતિ ભવ-
મપચના પ્રસ્તાવોને લક્ષ્યપૂર્વક વાચશો તો આ વક્તાનું કર્મના
સંબંધમાં જે કહેવું છે તે clear as mud ના જેવું નહિ પણ
clear as light ના જેવું થઈ જશે મનુષ્યમાં એવી દ્વિમત આવવી
જોઈએ કે એણે પોતાનો મૂર્ધ-વિકાસ કરવો હોય તો જડ એવા
નનો લક્ષ્મીનો કે કર્મ
મહાતા-જડમાં ન આરોપતા જે

દોષો પોતાના છે એમ પ્રગટ રીતે Confession કરી-પ્રતિક્રમણ કરી આત્માને સામાયિક વડે શુદ્ધ કરવો જોઈએ

આત્મપ્રતીતિ સામાયિકમાં કેવી થાય છે તે સબધી હવે વિચાર કરીએ Whether the Conviction of the soul is possible or not, let us see. નૈષધિક રીતે એ negatively જોતા એટલું તો માલુમ પડે છે કે આ શરીરરૂપી જોખામાં આપણે હોયએ છીએ ત્યારે શરીર પણ કેવી સ્થિતિમાં હોય છે, અને જ્યારે નથી હોતા ત્યારે તે કેવી અમાનસિક સ્થિતિમાં હોય છે. આ ચામડીમાં જે લક્ષ્યકાંડ લાસે છે એ જાનો છે કે જે આ શરીરમાં આપણે છીએ-અને તેને લઈને આ શરીર માનસિક દેખાય છે

વળી આપણે positively વિધાયક દૃષ્ટિએ જોઈએ તો પણ પ્રતીતિ થાય છે કે શરીરરૂપી શૂદ્ધમાં પ્રકાશરૂપે આપણે કંઈક છીએ.

જુઓ ! આપણે ૬-૩૦ વાગે સુવા ગયા પાંચેક મિનિટમાં આપણે સુષ્પ ગયા ૬-૪૦ મિનિટ આપણને સ્વપ્ન આવ્યું, જાણે કે એક મહેલની અદર આપણે ગયા છીએ, તેના દિવાને ખાસમાં આપણે બેઠા છીએ બહુ મનુષ્યો અને અમલદારો તથા મહારાજા વિગેરે આપણે કેબીએ છીએ ખુરસીઓ, ટબાટો તથા તકતાઓ અને નાના પ્રકારના નાટારાઓ આપણે જોઈ રહ્યા છીએ હવે જરા વિચાર કરો કે સ્વપ્નામાં આપણી આંખો તો બંધ છે ત્યાં દીવો ક્યાં ફાંટો કે જેથી આ મધુ દેખાયું જુમ ર, દિવાના લટકાવેલા ક્યા પ્રકાશથી આપણે જોયા ? જે પ્રકાશવડે આપણે આ બધું જોઈ શક્યા આંખો બંધ હોવા છતાં જોઈ શક્યા એ પ્રકાશ કોનો ? એ જ આત્માનો પ્રકાશ હોવો જોઈએ જગતમાં એ જ પ્રકાશથી આપણે જોઈએ છીએ સૂર્યના પ્રકાશને પણ અપણો આત્મા પ્રકાશ આપી રહ્યો છે તેમ જ સુષુપ્તિમાં પણ-deep sleepમાં પણ આપણો આત્મા અગમગી રહે છે. જગૃત સ્વપ્ન કે સુષુપ્તિ એ ત્રણે અવસ્થાને બેદીને રહેલો આત્માનો પ્રકાશ કદી જુગતો નથી હા ! મોહનાં આવરણો આવે

છે. કપાયના વાદળાથી ઢકાય છે, કર્મરૂપ સર્પના વિષથી વિષમય બને છે. તથાપિ એ જ આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ સમજે, પોતાનું બળ જોજે-નિહાજે તો કર્મરૂપી સર્પને કપાયરૂપી વાદળાંએ અને મોહરૂપી અધકારને તે દૂર કરે છે, આવું આવું ઘણુંએ સામાયિકમા જણાય છે. સામાયિક એ જ આત્મા છે શ્રીયશોવિન્યજી કહે છે કે સામાયિક તે હી આત્મા, ઘારો શુદ્ધો અર્થ, નિર્વિકલ્પ ઉપયોગમાં નહિ કર્મનો ચારો । વિગેરે એક રોમન શીસ્ત્રુક પણ કહે છે કે-
 Notable of meshall die-મારો સદંતર નાશ થવાનો નથી. ફ્રેન્ચ શીસોસોફ્ટ પીરકલ-Piscal કહે ॥ કે કેટલાએક એવા વિષો છે કે એક શ્રેનનો આઠમો ભાગ મનુષ્યને મારી નાખે છે પરંતુ એ શ્રેનના આઠમા ભાગના વિષને ખજર નથી કે હું મારી નાખુ છું મનુષ્યમા રહેલા આત્માને ખજર છે કે આ સરીર છોડીને હું ભલે છું. એ જ આત્માની વિશેષતા છે

હવે કર્મ કરતા એ આત્મા બળવાન કેમ છે તે આપણે જોઈએ. શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે આ ચોર્વાસી લાખ જીવયોનિમા એકેકી યોનિમાં એક એક Class મા આપણે અનંતવાર ગયા છે. નારકીના સાગરોપમ અને દુઃખો-તિર્થચના દુઃખો આપણે અનંતી વખત સહન કર્યા. એ બધા દુઃખોનો નાશ થયો પણ તમે અને હું નારકી તિર્થચ દેવતાના સાગરોપમ અને પશ્ચોપમનાં મુખ દુઃખો ભોગવ્યા છતાં હજી કામમ છીએ, દુઃખોનો નાશ થયો પરંતુ એ કર્મોનો નાશ કરનાર આત્મા મનુષ્યના ઉત્તમોત્તમ ક્ષેત્રમા આવી ચડ્યો. આટલું તો અજ્ઞાનપણમા અકામનિર્જરાએ તે કરી શક્યો તો હવે સકામનિર્જરાએ મનુષ્યમાં રહી ત્રણે લોકને પર એવી ઉત્તમોત્તમ સિધ્ધિ પણ કેમ ન પામી શકે ? કહે છે કે બધા કર્મોમા મોહની કર્મ મોટામાં મોટું છે. સીત્તર કોઝકોડી સાગરોપમની તેની સિધ્ધિ ગણાય છે, તથાપિ આપણે સમજીએ છીએ કે સીત્તર કોઝ-કોડી સાગરોપમનો આવે છે, કારણકે એટલું મોટું હોવા

છતાં તેને Limit છે—હદ છે, અંત છે અને આત્મા અનંત છે, તેના એકેક પ્રદેશમાં અનંત કર્મની વર્ગણાએને હઠાતી દે છતાં તેનું બળ ક્ષતિ પામતું નથી એમર્સન કહે છે કે eating-drinking, sleeping, clothing is not man only, it does not represent him ' Walt Whitman પણ કહે છે કે I am not contained between my boots and hats ' મનુષ્યમાં રહેલો આત્મા Measure છે—માપ છે અને તે કાંઈપી માપી શકાતો નથી, વિચાર કરો કે જળ મોટો કે તાઠિા મોટા દેખાતા તાઠિાને મળ માપી જાય છે પણ જળ મપાતો નથી હિયા દેખાતા પર્વત ઉપર મનુષ્ય ચઢી જાય છે એટલે કે પર્વતની હિચાર્ષ પુરી થાય છે પરંતુ મનુષ્યની થતી નથી એક મનુષ્ય રોજ ૮ માઇલ ચાલતો હાલ જાણીએલી પૃથ્વીની આઠ વર્ષમાં પ્રદક્ષિણા કરી વળે એટલે કે પૃથ્વીના પરિધ કરતા મનુષ્યના પગની લંબાઈ નહિ ખૂટે તેવી છે આ પ્રકારે વિચાર કરતા શાસ્ત્રની વાત સિદ્ધ થાય છે કે ધણા આત્માઓએ કર્મને—મોહને દૂર કર્યો છે અને ઉત્તમમાં ઉત્તમ સ્થિતિએ પહોંચ્યા છે એક અધ્યાત્મી તો એટલે સુધી કહે છે કે આત્માશ્વી સૂર્યની પાસે મોહરૂપ અધકાર ટકી શકતો નથી

એવી દત્તકયા છે કે એક વેળા અધકાર ઇંદ્ર મહારાજ પાસે ફરિયાદ કરવા ગયો અને ફરિયાદ રજુ કરી કે મહારાજ સૂર્ય મને ક્યાંયે ટકવા દેતો નથી છંદે કશું હમણા તું જા હું સૂર્યને બોલાવીને ઠપકો આપીશ એવી કથા છે કે ઇંદ્ર સૂર્યને બોલાવ્યો અને હકીકત રજુ કરી સૂર્યે જવાનમા કહ્યું કે અધકાર ખોડુ બોલે છે મારી પૂઠે વાત કરે છે સાચો હોય તો એમને બોલાવો અને મારી સમ-ક્ષમા કહેવડાવો કે હું એને કાઢી ચૂકું છું કે મને એમને જ એ પોખાર યથ જાય છે આજ પ્રકારે આત્મચાનરૂપી બાણ તેના સંપૂર્ણ નોસમા પ્રકાશે છે એટલે મોહરૂપ અધકાર જતો રહે છે

હવે આપણે આત્માની absolute કે સંપૂર્ણ શક્તિઓ સમજવાને પ્રયત્ન કરીએ પૃથ્વીપર રાત્રિ દિવસ છે રાત્રિ એ અધકાર છે દિવસ એ અજવાણ છે, રાત્રિ એ હુ અરૂપ છે, દિવસ એ સુઅરૂપ છે

પૃથ્વીની જે બાજુ સૂર્યનો પ્રકાશ હોય છે તેને આપણે દિવસ કહીએ છીએ, અને તેથી ઉલટી બાજુને આપણે રાત્રિ કહીએ છીએ, પરંતુ આપણી સૂર્યમાળામાથી પૃથ્વીને દૂર કરીએ તો સૂર્યનો પ્રકાશ સર્વત્ર વ્યાપી રહેલો જણાશે અથવા તો આપણે પૃથ્વીથી બહુ દુરે જઈશું તો માલુમ પડશે કે સૂર્યાસ્ત કે સૂર્યોદય જેવું કંઈ નથી. સૂર્ય નિરંતર ઉદયમાન જ હોય છે આપણે eternal day કે સાશ્વત દિવસમા હોઈએ Relative day and relative night-થી પર absolute day માં હોઈએ, એવું આપણને જણાશે આજ પ્રકારે દેહરૂપ પૃથ્વીપર શુભકર્મરૂપી દિવસ, અને અશુભકર્મરૂપી રાત્રિ આપણને દેખાય છે પણ દેહથી પર એવા આત્મસૂર્યના પ્રભાસમા આવર્તા જ તેની absolute light ની પેઠે આપણે એ a absolute શાન પ્રકાશમા જ્ઞાનતા જણાઈ રહીશું

છેવટે આ સસારરૂપ મહાસમુદ્રમાથી તરવાને સામાયિકરૂપ સ્ત્રી મર આપણે તેમા બેસીને પ્રવાસ કરવાને માટે મળેલ છે શ્રી મહાવીર આપણા કેપ્ટન છે, અને આપણે મુસાફરો છીએ સામાયિકરૂપી સ્ટીમરમાં બેસવાને માટે ૪૮ મિનિટ જેટલા ટાઈમની કોમતથી સામાયિકની ટીકીટ ખરીદીએ, સામાયિકે ચઢીએ તો શાસ્ત્ર કહે છે કે જે સ્થિતિ ઉપર શ્રી વીર પહોંચે તે સ્થિતિ ઉપર એ સ્ટીમરમા પ્રવાસ કરનારાઓ પહોંચે અનંતો પહોંચ્યા છે, અને અનંતો પહોંચ્યો

જૈનની ધાર્મિક ક્રિયાઓને પણ આવશ્યક કે જ આવશ્યક નહોતું છે, એટલે અવશ્ય ધર્મક્રિયા કરવાના જ પ્રકાર એ જ પ્રકાર શા છે અને કઈ અપેક્ષાએ સામાયિક નામની ક્રિયામાં એનો સમાવેશ

સાચ ॥ એ આપણે પરમ દિવમના એટલે સોમવારના બાપજીમા
જોઈયું પૈયંથી તમે વડાનું બાપજી સાબળ્યું માટે વક્તા અત કર
પૂર્વક તમારો અને પ્રમુખ સાહેબનો આભાર માને છે

વ્યાખ્યાન ચોથું તા ૧૮-૭-૨૭

જ્ઞાનક્રિયામિત્ર પ્રમુખ માહેજ, અને આત્મમિત્ર સુઠ બાંધવો,

રા રા મોહનલાલ દલ્દીયદ્વાષ્ટએ સામાયિક ઉપર એક વિરતા-
ગ્વાળુ પુસ્તક લખ્યું છે હાલ તેઓ સુધારા વધારા સાથે નવીન
આવૃત્તિ મુદ્રિત કરાવી રહ્યા છે એ પુસ્તક અભ્યાસીને મોટું મળ્યું
સારું છે જુદી જુદી દષ્ટિએ સામાયિક દોષન કરીને મુનિરાજની
સહાયથી એ પુસ્તક રચાયું છે, તથાપિ તેઓશ્રી કહે છે કે સામાયિક
કરીને મેં એ લખ્યું નથી વળી ખીન્ને એક સુદર પ્રયત્ન એ વિષય
ઉપર થયેલ જોવામા આવે છે આત્મર્ણ્ય પ્રજ્ઞાદામ જોયરે એ પ્રયત્ન
કર્યો છે તેમજુ રચેલું 'કરેમિ મતે' નામનું પુસ્તક સામાયિક ઉપર
છે અને એ પુસ્તક તેમણે સામાયિકનો અનુભવ કરી રચ્યું હોય
એમ જણાય છે. શ્રીમદ્દાવીર રવામીના સામાયિકને આદર્શ રાખી
તેઓએ સામાયિક ક્રિયામાં મૂકી એ પુસ્તક લખ્યું હોય એમ જણાય
છે હું તમો સર્વને એ 'કરેમિ મતે' નું પુસ્તક વાચવાની
બલામણ્ય કરું છું

શ્રીમુત પ્રસુદાસ જોયર સામાયિકના સૂત્રમાં ૭ એ આવરવક
આ પ્રકારે સમાયેલા દેખાડે છે

૭ આવરવક આ નીચે પ્રમાણે છે એટલે કે-

૧. સામાયિક

૨. ચાવિસથો - જોવાસે પ્રજ્ઞાની સ્તુતિ

૩. મંદનક - અરુવદન

૪. પ્રતિકમણ્યુ -

૫ કાઉસગ્ગ

૬ પચ્ચઆણુ

તેઓ શ્રી લખે છે કે કરેમિ સામાદયમ્ એ phrase મા સામાયિક આવશ્યકનો સમાવેશ આવેલ છે મતેમા ચોવીસથાનો સમાવેશ થાય છે તસ્સ મતે એ લતેમા ગુરુદ્ધનનો સમાવેશ થાય છે પરિક્કમાભિમા પ્રતિક્કમણ્ણનો સમાવેશ થાય છે અપ્પાણ ઘોસિરામિમા કાઉમગ્ગનો સમાવેશ થાય છે અને સાવજ્જ જોગ પચ્ચક્કામિ એમા પચ્ચઆણુ નામના આવશ્યકનો સમાવેશ થાય છે આ છ એ આવશ્યકો આ પ્રકારે શ્રી વીર ઉપદેશેલી અને ક્રિયામા મૂકી સિદ્ધ કરેલી ધાર્મિક ક્રિયાનો વિસ્તાર છે હવે આપણે સામાયિકમાં આવેલા સૂત્રોના હેતુઓ દુકામા વિચારી જ્ઞપ્ત સામાયિકમા નીચે પ્રમાણે સૂત્રો આવે છે

૧-નવકારમત્ર-નવમર મમયને માટે અને પચ્ચ પરમેષ્ઠિના ગુણે આપણા આત્મામા ખીણાવવા માટે

૨-પચ્ચિદ્ધિ-પચ્ચિદ્ધિમા ગુરુના ગુણોનું વર્ણન છે

૩-ધ્મજામિ ખમાસમણો-ધ્મજામિ ખમાસમણોમા એવા ગુરુની આજ્ઞાનુસાર સામાયિકનું આવશ્યક કરવાનું છે

૪-ધરિયાવહિ-ધરિયાવહિમા સકગ જીવોની કેવે પ્રકારે વિરાધના થયેલી હોય તેની ક્ષમા ધ્મજીવામા આવે છે

૫-તસસઉત્તરી-તસસઉત્તરીમા જીવોની વિરાધનાથી લાગેના પાપોનો નાશ કરવાને કાઉસગ્ગની પ્રસ્તાવના રૂપે પ્રાયશ્ચિત સૂત્ર છે

૬ કાઉસગ્ગ-કાઉસગ્ગમા દેહભાવ છોડી આત્મભાવમાં રહી લોગસ્સ વડે સામાયિકથી પરમપદ પામેલા ચોવીસ તીર્થકથેની સ્તુતિ કરી પાપનો નાશ કરવાનું મર્થ થાય છે

૭ લોગસ્સ-લોગસ્સમાં ચોવીસ પ્રભુની સ્તુતિ કરી તેમની પાસે માગવામાં આવે છે કે આશ્રય કરનાર છો ધર્મરૂપ તીર્થ

સામાયિક રૂપ તીર્થને આપનારા છે. તમારૂં હું તેથી કીર્તન કરું છું, સ્તવન કરું છું ભાવપૂર્ણ કરું છું તમે જરા રૂપી મલ અને મગ્ન રૂપી રજનો સર્વથા નાશ કરી અજર અમર થયા છે. મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ. મને આરોગ્યતા મળે. ક્ષાયિક સમક્રિત તમારા જેવી હિતમ સમાધિનુ વરદાન એટલે નિર્વિકલ્પ સમાધિ આપે. કે જેથી આપે ઉપદેશથી સામાયિક આપની પેડે હું કરી શકું આપ ચક્રોથી પણ નિર્ભળ છે, એટલે કેવળદર્શનવાળા છે—આપ સૂર્યોથી પણ વિશેષ પ્રકાશવાન છે. એટલે કેવળજ્ઞાનવાળા છે, આપ સ્વયંભૂરમણ સમદ્રથી પણ ગભીર છે. એટલે શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપમાં ચારિત્ર રૂપે રમી રહ્યા છે. આપે મેળવેલી અનંત જ્ઞાન—અનંત દર્શન અને અનંત ચારિત્રની સિદ્ધિઓ મને દેખાડો. લોગસ્સ પછી મુદ્દુપત્તિ પક્ષોવવાની ક્રિયા—ત્યાર પછી સામાયિકનું પચ્ચખાણ આવે છે. જેનો પાઠ જૃહરથોને માટે અને સાધુઓને માટે બિન્ન બિન્ન ॥ સાધુઓના પચ્ચખાણમાં કરેમિ મત્તે સામાદય-સાયર્જ જોગ પચ્ચક્ષ્પામિ-જાય જીવાય પજ્જુયાસામિ અને ગૃહસ્થો સામાયિકના પચ્ચખાણમાં—મતિગામાં જાવ નિયમ પજ્જુયાસામિ એટલે એક મુદ્દર્ત કે જે ઘડી સુધી હું સર્વ છવેની સાથે સમ ભાવમાં રહી મર્વ પાપનો નિષેધ કરીશ, અને આત્મધ્યાને ચઢીશ સામાયિકમાં રહી પછી આત્મધ્યાન ભુદે ભુદે પ્રકારે કરે છે—૪૮ મિનિટનો ટાઇમ આગળ કહેલા આઠ પ્રકારના સામાયિકોમાં કે વ્યાખ્યાયમાં પસાર કરે છે. Aesthetic અર્થાત્ જેમ ગ્રીક શીલો સોશીમાં સૌદર્યવડે અધ્યાત્મજ્ઞાન કહેતું છે તેમ પરિણા નામની સામાયિકમાં જેન સામાયિકના વિધાનમાં પણ જેવામાં આવે છે આના ઉપર એલાયી પુત્રનુ દર્શાવે છે.

આ દર્શાવેલા એલાયી પુત્ર કેવે પ્રકારે આત્માનું અનુપમ લેઈ જાયવા શકે છે અને એ સૌદર્યથી કેવે પ્રકારે કેવળજ્ઞાન

પામે છે એ દર્શાવે વિસ્તારવાળું હોવાથી વક્તા હાલ બીજા પ્રશ્ન-
ને માટે Reserved રાખે છે.

સામાયિકમાં આપણે આદર્શ શ્રી મહાવીર સ્વામી છે. અને
આપણી ખીલેલી અને ખીલતી શક્તિ પ્રમાણે તેનું સામાયિક
સમજી ક્રિયામાં મૂકીએ તો પહેલું આત્મજ્ઞાન પછી આત્મજ્ઞાન પછી
આત્માનંદ અને પછી આત્માનું અપૂર્વ અને અખૂટ બળ પ્રાપ્ત
થાય. ભગવાન પતંજલિ કહે છે કે સત્યપુરુષાન્યતાદ્યાતિ-
માત્રસ્ય સર્વભાષાધિષ્ટાતૃત્વં સવજ્ઞાતૃત્વં ચ. અર્થાત્ સત્ત્વ એટલે
શુદ્ધિ, જે પ્રકૃતિનો પ્રથમ વિકાર છે તે અને પુરુષ એટલે આત્મા
અર્થાત્ જડ અને ચૈતન્ય એ બન્નેનું સમભાવ વડે જ્ઞાન થતાં જ
સર્વ પદાર્થો ઉપરનું અધિષ્ઠાતાપણું અને સર્વશક્તિ સાધકને પ્રાપ્ત
થાય છે. તદ્ વૈરાગ્યાદયિ દોષવીજક્ષયે કૈવલ્યમ્ તેમાં એટલે
પ્રકૃતિમાં વૈરાગ્ય થતાં દોષનો ક્ષય થાય છે, અને ક્ષય થતાં કૈવલ્ય
પ્રાપ્ત થાય છે.

હાલ અહીં આપણાં બ્યાખ્યાનને પૂરાં કરશું અને હવે પછી
પ્રવાસથી પાછા ફરતાં બાકીના ભાગ ઉપર વિવેચન કરી તેને finish
આપી પ્રમુખ સાહેબની ઇચ્છા પ્રમાણે સામાયિકના પ્રયોગ આપણી
ખીલતી શક્તિ પ્રમાણે બજાવીશું ગોખ્યા વિના કરવા પ્રયત્ન કરશું,
હવે પ્રમુખ સાહેબનું અને શ્રોતાવર્ગમાંથી જે કોલેજીયન વિદ્યાર્થીએ
વક્તાને માટે કહ્યું તેના અંતઃકરણપૂર્વક ઉપકાર માની બ્યાખ્યાન
પૂરું કરતો નથી. બ્યાખ્યાન ચાલુજ કે જ્યાં સુધી તે યથાર્થ ન
સમજાય ત્યાં સુધી ideally ભાવનાથી, પરંતુ practically
અવકારથી તે પોતાનું ભાષણ હાલ બંધ કરે છે.

સામાયિક રૂપ તીર્થને આપનારા છે. તમારું હું તેથી કીર્તન કરું છું, સ્તવન કરું છું ભાવપૂર્ણ કરું છું તમે જરા રૂપી મલ અને મગ્ધ રૂપી રજનો સર્વથા નાશ કરી અજર અમર થયા છે મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ અને આરોગ્યતા મળે. સાયિક સમકિત તમારા જેવી ઉત્તમ સમાધિનું વરદાન એટલે નિર્વિકલ્પ સમાધિ આપે કે જેથી આપે ઉપદેશેલી સામાયિક આપની પેઠે હું કરી શકું આપ સદ્ગોષ્ઠી પણ નિર્મળ છે, એટલે કેવળદર્શનવાળા છે—આપ સૂર્યોષ્ઠી પણ વિશેષ પ્રકાશવાન છે એટલે કેવળજ્ઞાનવાળા છે, આપ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રથી પણ ગંભીર છે એટલે શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપમા ચારિત્ર રૂપે રમી રહ્યા છે આપે મેળવેલી અનંત જ્ઞાન—અનંત દર્શન અને અનંત ચારિત્રની મિલ્લિઓ મને દેખાડો લોગસ્સ પછી મુદ્ધુપતિ પલોવવાની ક્રિયા—ત્યાર પછી સામાયિકનું પશ્ચખાણ આવે છે જેનો પાઠ ગૃહસ્થોને માટે અને સાધુઓને માટે બિન બિન છે માધુઓના પશ્ચખાણમાં કરેમિ મહે સામાય-સાચજ્ઞ જોગ પચ્ચપ્પામિ—જાવ જીવાય પજ્જુધાસામિ અને ગૃહસ્થો સામાયિકના પશ્ચખાણમાં—પ્રતિગામા જાવ નિયમ પજ્જુધાસામિ એટલે એક મુદ્ધુર્ત કે બે ઘડી મુધી હું સર્વ જીવોની સાથે સમ ભાવમા રહી મર્વ પાપનો નિષેધ કરીશ, અને આત્મધ્યાને ચઢીશ સામાયિકમા રહી પછી આત્મધ્યાન જુદે જુદે પ્રકારે કરે છે—૪૮ મિનિટનો દાહમ આમળ કહેલા આઠ પ્રકારના સામાયિકોમા કે સ્વાધ્યાયમા પસાર કરે છે Aesthetic અર્થાત્ જેમ મીઠા શીસેા સોષીમા સૌહર્દ્યવડે અધ્યાત્મજ્ઞાન કહેલું છે તેમ પરિણા નામની સામાયિકમા જેન સામાયિકના વિધાનમાં પણ બેવામાં આવે છે આના ઉપર એલાચી પુત્રનુ દર્શાવે છે

આ દર્શાવમાં એલાચી પુત્ર કેવે પ્રકારે આત્માનું અનુપમ

તીર્થ જલુવા પામે છે અને એ મોહ્યથી કેવે પ્રકારે કેવળજ્ઞાન

પામે છે એ દર્શાવે વિસ્તારવાળું દોવાથી વહેના હાથ શ્રીમત પ્રતિ-
બને માટે Reserved રાખે છે.

સામાયિકમાં આપણે આદર્શ શ્રી મંદારીન દ્વારા છે. અને
આપણી ખીલેલી અને ખીલતી રક્તિ પ્રમાણે તેનું સામાયિક
સમજ ક્રિયામાં મુકીએ તો પહેલું આત્મજ્ઞાન પછી આત્મજ્ઞાન પછી
આત્માનંદ અને પછી આત્માનું અપૂર્વ અને અચ્છા બળ પ્રાપ્ત
થાય. સમજાવે પતંગલિ કહે છે કે મન્યપુરુષાન્યતાસ્વાતિ-
માત્રસ્ય સર્વમાયાધિષ્ટાનૃત્ત્વં સવમાનૃત્ત્વં ચ. અર્થાત્ સત્ત્વ ભેદસે
શુદ્ધિ, જે પ્રકૃતિનો પ્રથમ વિકાર છે તે અને પુરુષ એટલે આત્મા
અર્થાત્ જડ અને ચૈતન્ય એ જન્મેનું સમસાવ વડે જ્ઞાન જ્ઞાતાં વ
સર્વ પદાર્થો ઉપરનું અધિષ્ઠાનાપણું અને સર્વગ્રપણું સાધકને પ્રાપ્ત
થાય છે. તદ્ વૈરાગ્યાદપિ દોષવૃજીકાયે કૈવલ્યમ્ તેમ જ એટલે
પ્રકૃતિમાં વૈરાગ્ય થતાં દોષનો હથ થાય છે, અને હથ થતાં કૈવલ્ય
પ્રાપ્ત થાય છે.

હાલ અહીં આપણે બ્યાખ્યાનને પૂરાં કર્યું અને હવે અમે
પ્રવાસથી પાછા ફરતાં બાકીના ભાગ ઉપર વિવેચન કરી શકીએ.
આપી પ્રમુખ સાહેબની કૃપા પ્રમાણે સામાયિકના પ્રશ્નને આપણી
ખીલતી રક્તિ પ્રમાણે બળવીશ' ચોખ્ખા વિના કંઈક કરવું નહીં
હવે પ્રમુખ સાહેબનું અને શ્રીગુરુમંદારી જે પ્રશ્નને વિચારીએ
વકતાને માટે કહ્યું તેનો અંતઃકરણપૂર્વક વિચાર કરી, અર્થાત્
પૂરું કરતો નથી. બ્યાખ્યાન ચાલુ છે જ્યાં જેણે તે ૧૯૩૧ ન
સમગ્ર ત્યાં સુધી ideally જાણાયો, એટલે પ્રશ્નને
અવધારથી તે ચોતાનું જાણણું હાલ બંધ રહે છે.

जैन तिरापथ विहार मठ
वीर नर

जैन दर्शन में
तत्त्व-मीमांसा

—मुनि नमः